

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN/BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
2000:70

Bokbussen – från dåtid till nutid
En studie om bokbussens utveckling i Sverige

ANNA LYSEBÄCK
LISE-LOTTE NORRSTRÖM

Svensk titel: Bokbussen – från dåtid till nutid.
En studie om bokbussens utveckling i Sverige

Engelsk titel: The Mobile library - from then to now.
A study of the mobile library development in Sweden.

Författare: Anna Lysebäck och Lise-Lotte Norrström

Handledare: Magnus Torstensson, kollegium 1

Abstract: The aim of this master thesis is to investigate the mobile library development in Sweden since the start in Borås, Sweden in 1948. We have concentrated on three six-year periods. Our aim has been to describe a part of the mobile library development. We wanted to research the background of the said development. To do this we also studied the library and overall development in Sweden during the same years.

The attitude towards mobile libraries has changed since 1948. In the beginning mobile libraries was considered a non-permanent solution for areas and people that didn't have library-services. Later the attitude changed. Mobile libraries was now a helpful service in the same way "Boken kommer"-services were. During the same time they replaced travelling libraries. Later and now mobile libraries are considered to be small branch-libraries on wheels and a natural service in sparsely populated areas.

During the first years it was only the richer municipalities that could afford mobile libraries. With the help of government subsidies, more and more municipalities could afford it. Subsidies was given for half of the purchase price from 1965. From 1975 the municipalities could receive subsidies for all of it. In 1985 the subsidies ceased and the number of mobile libraries were reduced. These last years however, has seen new ways of thinking in the library-area. New technology has made its way to the permanent libraries as well as the mobile ones. For example access to the Internet and the library catalogue.

The main goal for the libraries has been mainly the same all these years, to reach everyone. Mobile libraries was and is a way to fulfill this goal.

Nyckelord: bibliotek, bokbussar, kultur, samhälle, Sverige, utveckling

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte.....	1
1.2 Frågeställningar	2
1.3 Metod	2
1.4 Material.....	3
1.5 Avgränsningar.....	5
1.6 Definiering av termen bokbuss.....	6
1.7 Ordförklaringar	7
1.8 Disposition	8
2. Bakgrund	9
2.1 Internationell historisk bakgrund	9
2.1.1 England	9
2.1.2 USA.....	9
2.1.3 Tyskland.....	10
2.2 Nordisk historisk utveckling	10
2.2.1 Finland	10
2.2.2 Danmark.....	10
2.2.3 Norge.....	11
2.3 Svensk folkbiblioteksutveckling	11
2.4 Vandringsbibliotek	14
3. 1948-53	17
3.1 Samhällsutveckling	17
3.1.1 Arbetsmarknad.....	17
3.1.2 Ekonomi.....	18
3.1.3 Teknikutveckling	18
3.1.4 Utbildning	18
3.2 Biblioteksverksamheten	19
3.2.1 Utredningar	20
3.3 Bokbussverksamheten	21
3.3.1 Debatt om bokbussarnas fördelar respektive nackdelar.....	23
3.3.2 Stadsbussar.....	23
3.3.3 Länsbussar.....	25

3.4 Delanalys	28
4. 1975- 1980	32
4.1 Samhällsutveckling	32
4.1.1 Arbetsmarknad	32
4.1.2 Ekonomi	33
4.1.3 Teknikutveckling	33
4.1.4 Utbildning	33
4.2 Biblioteksverksamheten	34
4.2.1 Bidrag och stöd	38
4.2.2 Debatten om bibliotekslagstiftning	39
4.2.3 Debatt om bokbussarna.....	40
4.3 Bokbussverksamheten	42
4.3.1 Nackdelar respektive fördelar med bokbussverksamhet.....	49
4.4 Delanalys	49
5. 1993-1998	53
5.1 Samhällsutveckling	53
5.1.1 Arbetsmarknad	53
5.1.2 Ekonomi	54
5.1.3 Teknikutveckling	55
5.1.4 Utbildning	55
5.2 Biblioteksverksamheten	56
5.2.1 Utredningar	60
5.2.2 Bibliotekslagen	60
5.2.3 Debatt om bokbussarnas fördelar respektive nackdelar.....	61
5.3 Bokbussverksamheten	62
5.3.1 Bussar med specialinriktad verksamhet.....	63
5.4 Delanalys	65
6. Diskussion	68
7. Sammanfattning	70
Källförteckning	73
Otryckta källor	73
Tryckta källor.....	73
Elektroniska källor	85

Tabellförteckning

<i>Tabell 1. Sammanställning av stadsbussverksamhet 1954</i>	25
<i>Tabell 2. Lånestatistik för länsbussar 1949-1953</i>	28
<i>Tabell 3. Bestånds- utlåne- och kostnadsstatistik 1976–1981</i>	35
<i>Tabell 4. Kommuner som fick respektive inte fick motta statsbidrag 1975-1980</i>	44
<i>Tabell 5. Kommuner som fick respektive inte fick motta Litteraturstöd 1975-1980</i>	45
<i>Tabell 6. Bestånds, utlåne- och kostnadsstatistik 1993–1998</i>	59

Diagramförteckning

<i>Diagram 1. Antalet bokbussar i Sverige samt antalet kommuner med bokbusservice 1976 - 1980</i>	48
<i>Diagram 2 Antalet bokbussar i Sverige samt antalet kommuner med bokbusservice 1993 - 1998</i>	63

Bilaga

<i>Bilaga 1. Sammanställning av bokbussverksamheten i siffror 1976-1998</i>	86
---	----

1. Inledning

Vi har valt att skriva om mobil verksamhet och då främst bokbussen, i vår magisteruppsats. Detta för att vi är fascinerade av bokbussen som fenomen.

Vi tycker båda två att det är viktigt att människor har tillgång till litteratur och information, oavsett var man bor. Tack vare bokbussen kan detta uppfyllas. Den når nämligen ut till människor som annars kanske skulle haft svårt att få tag i litteratur både i städer och på landsbygden. Äldre, handikappade och barn kan ha det svårt att även i städer ta sig längre sträckor. För dessa kan mobil verksamhet vara till nytta, kanske i samarbete med Boken kommer verksamhet. Statens kulturråd menar att man egentligen skulle kalla bokbussverksamheten för mobil biblioteksverksamhet, eftersom fordonen inte alltid är bussar.¹ Det finns även till exempel bokbåtar och boktåg. För övriga definitioner av bokbussar se kapitel 1:6.

På hösten 1998 fyllde bokbussverksamheten i Sverige 50 år och som mycket annat när det gäller biblioteksverksamhet, så kommer influenserna från framför allt USA och England men även Danmark var tidigt ute. Borås var först i Sverige med bokbussverksamhet 1948, och sedan dröjde det inte länge innan andra städer följde efter. Under dessa 50 år har bokbussen utvecklats från att ha varit en provisorisk lösning, till ett accepterat och viktigt komplement till det fasta biblioteket. Den ursprungliga tanken i Borås var nämligen, att bokbussen bara skulle vara ett komplement till dess att man hade fått tillräckligt med vanliga bibliotek

1970-talet lade grunden till den ökning av bokbussar, som sedan skedde på 1980- talet. Att verksamheten ökade, framförallt under 1980-talet berodde på det statsbidrag som kom 1975. Det gjorde att kommunerna fick bidrag för inköp av hela bokbussen.

På 2000-talet är bokbussen ingen omodern verksamhet utan används fortfarande som ett mobilt filialbibliotek. Men det är viktigt att bokbussen precis som all annan verksamhet förnyas sig.² Vi skriver för övrigt om förnyelsen av verksamheten i kapitel 5.3.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att studera bokbussens historia från starten av den första bokbussen i Sverige, Borås 1948, och fram till nutid. Vi kommer inte att titta på alla år utan har valt ut de perioder som vi ansett varit mest intressanta. Dessa tidsavgränsningar redogör vi för i delkapitel 1.5.

För att få en liten bakgrund kommer vi att mycket kort titta på ett internationellt och nordiskt perspektiv av den tidiga verksamheten av bokbussar.

Vi kommer att studera hur samhällsklimatet har ändrats i Sverige, både ekonomiskt och socialt men även på det kulturella planet, under dessa perioder. Detta för att kunna analysera utvecklingen inom biblioteks- och bokbussverksamhet bättre. En kort historik, över hur folkbiblioteket har utvecklats i Sverige från att bara vara för ett fåtal till att bli en plats dit människor av alla samhällsklasser går, finns även med i vår uppsats.

¹ Biblioteksservice i glesbygd, 1981, s. 13

² Svenne, 1995, s. 37

1.2 Frågeställningar

Vår övergripande frågeställning är:

- Hur har bokbussverksamheten utvecklats eller förändrats från slutet av 1940-talet och till idag och vilken inverkan har samhällsutvecklingen och biblioteks-utvecklingen haft på verksamheten?

Frågeställningen har i sin tur lett fram till följande delfrågeställningar:

- Vad hände med bokbussverksamheten under åren 1948-1953?
Vad ville man uppnå med bokbussverksamheten? Vilka mål hade man?
Hur inverkade samhällsutvecklingen och biblioteksutvecklingen på bokbussverksamheten?
- Vad hände med bokbussverksamheten 1975-1980?
Vad ville man uppnå med bokbussverksamheten? Vilka mål hade man?
Hur inverkade samhällsutvecklingen och biblioteksutvecklingen på bokbussverksamheten?
- Vad hände med bokbussverksamheten under åren 1993-1998?
Vad ville man uppnå med bokbussverksamheten? Vilka mål hade man?
Hur inverkade samhällsutvecklingen och biblioteksutvecklingen på bokbussverksamheten?

1.3 Metod

Vårt metodval är i första hand källanalys. Dock gäller annat för kapitlen 3.1, 4.1 och 5.1 om samhällsutvecklingen under respektive period, där vi gjort en sammanfattning av det material som vi samlat om detta.

Vi har använt oss av material från Statens kulturråds arkiv, artiklar och böcker.

När det gäller källanalys finns det fyra olika kriterier att gå efter. Dessa är:

- Äkthet- att källan är vad den utger sig för att vara och inte är en falsk källa.
- Tidssamband- Med det menas att ju längre tid som gått mellan det som har hänt och nedtecknandet av händelsen, ju större skäl kan det finnas att tro att källan kan vara falsk.
- Oberoende- Källan skall inte vara en avskrift eller ett referat av någon annan källa.
- Tendensfrihet- Källan skall vara fri från alla sorters misstankar om att den skulle kunna ge en oriktig bild av den faktiska verkligheten. Det skall inte finnas några misstankar om att någon av eget intresse till exempel ekonomiskt försöker ge en falsk bild av verkligheten.³

Torsten Thurén säger i sin bok *Källkritik* att när det gäller trovärdigheten hos en källa så måste den vara oberoende och källan får inte vara påverkad av något annat. Han säger också att vet man om att källan inte är så oberoende som den borde vara, gäller det att inte lägga för stor vikt vid den. Han säger vidare att ”däremot behöver man inte alltid avfärda den helt och hållet”.⁴

Man skiljer också på två olika källor, nämligen normativa som är värderande och kognitiva källor som är berättande. En källa är aldrig bara normativ eller kognitiv men en källa kan

³ Thurén, 1997, s. 11

⁴ Thurén, 1997, s. 34

domineras av det ena eller det andra.⁵ Om det är den normativa eller den kognitiva källan som skall användas beror på vilket syfte man är ute efter. Är det en allmän uppfattning som till exempel vilka förhållanden som rådde är det den kognitiva källan som passar bäst. Vill man å andra sidan ha reda på ett förhållningssätt som till exempel riktlinjer är det den normativa som ger bäst resultat.⁶ Vi har i första hand använt oss av kognitiva källor.

Idealsituationen för en källanalys är att den innehåller ”flera olika källor som är inbördes oberoende av varandra, utförliga och samstämmiga med varandra, nedskrivna på plats av kompetenta och ”neutrala” vittnen eller av vittnen, som har motsatta värderingar beträffande det som beskrivs.”⁷

I källkritik är det viktigt att bestämma om man kan lita på de källor som man använder sig av; det gäller att granska källornas pålitlighet.⁸

För att tolka källorna gäller det att klargöra vilken sorts källa man har använt sig av. Till exempel klargöra om källan man använt sig av är en äkta källa eller är en förfälskning? Är källan normativ eller kognitiv? Har man använt sig av en primär- eller sekundärkälla?⁹ Är det de ursprungliga källorna som man har använt sig av, så är det en primärkälla. En sekundärkälla innebär att de uppgifter man har, gått i flera led. ”Huvudregeln är att en primärkälla är trovärdigare än en sekundärkälla”.¹⁰

Vi har i slutet av kapitlen 3, 4 och 5 delanalyser. I dessa kommer vi att besvara de frågeställningar som vi har ställt. Vi diskuterar också i delanalysen det som vi har kommit fram till under arbetets gång. I slutet av uppsatsen kommer vi även att ha en avslutande och sammanfattande analys där vi sammanställer de resultat som vi har nått fram till i vårt arbete.

1.4 Material

Eftersom detta är en uppsats som bygger på källanalys, har vi använt oss av litteratur, böcker och artiklar bland annat från Biblioteksbladet. Vi har också hittat material via Internet och då främst från Bussfilen, SAB kommittén för bokbussar och landsbygds-filialer, och även material från arkivet på Statens kulturråd. Eftersom vi har använt oss av många källor kommer vi bara att ta upp de enligt oss viktigaste av dem.

Vi skriver i kapitel 1:3 att det i första hand är bättre att lita på en primärkälla framför en sekundärkälla. Detta har gjort att vi i första hand, där det varit möjligt, har försökt att använda oss av primärkällor. Alla offentliga utredningar från framförallt Statens kulturråd som vi läst men även det material som vi fann när vi var i arkivet på nämnda kulturråd tillhör primärkällor. När det gäller det material vi valt för att förklara de ekonomisk-historiska utvecklingen i Sverige har vi fått lita till sekundärkällor, vi tror dock att dessa författare som vi valt att hämta material från har kunskaper i dessa ämnen. Vi har valt en hel del olika författare för att förklara denna utveckling, detta har att göra med det faktum att det är viktigt att använda sig av en rad olika källor för att på bästa sätt försöka få reda på hur det var.

⁵ Holme, 1997, s. 126

⁶ Ibid, s. 127

⁷ Ibid, s. 137

⁸ Thurén, 1997, s. 7

⁹ Holme, 1997, s. 138

¹⁰ Thurén, 1997, s. 34

Många av de artiklar vi använt har vi i första hand hämtat från Biblioteksbladet. Kapitlen som behandlar debatten om bokbussarna kommer framförallt från denna tidskrift och eftersom det i regel var så att debattören skrev sin/sina insändare direkt för tidningen handlar det om en primärkälla.

I metodavsnittet har vi använt *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder* av Holme och Solvang, dessutom har vi använt *Källkritik* av Torsten Thurén. Thurén tar på ett lättläst sätt upp vad man bör och skall tänka på när man använder sig av källanalys som metod.

För att förklara hur det svenska samhället har utvecklats, från 1930- och 1940-talet och framåt, har vi använt till exempel *Sveriges ekonomiska historia* av Lars Magnusson. Vi har även använt *En svensk ekonomisk historia* av Mats Larsson och *Alla tiders Sverige* av Börje Bergström.

När det gäller den kulturella utvecklingen i Sverige kan vi nämna två böcker som båda två ger en bra överblick över hur Sverige har utvecklats på det kulturella planet. Det är *Kulturens vägar* och *Vägen till kulturpolitiken* skrivna av Sven Nilsson. Nilsson har sin grund i biblioteksvärlden och är då kanske inte att rekommendera om man bara vill studera samhällsutvecklingen i Sverige. Vi valde dock att använda honom som källa då vi kände att han använde 'biblioteksglasögon' i sin studie av nämnda utveckling, vilket var till fördel för just detta arbete.

Tidigare forskning i detta ämne finns inte att tillgå. Endast kortare historiker, till exempel i förord till lokala bokbussundersökningar, är nedtecknade. Bland annat har vi använt oss av *Bokbussen kommer – En introduktion till verksamheten* av Sigurd Möhlenbrock. I denna kan man bland annat läsa en kort historik om bokbussar och om hur en bokbuss skall vara inredd, vilken belysning och ventilation och så vidare som är bäst i en bokbuss. Inredningsdetaljer återkommer i många av de böcker som vi har läst.

Biblioteksservice i glesbygd från Statens kulturråd är en annan monografi vi använt. Den ger en ganska bra överblick över den dåvarande debatten och den mångskiftande verksamheten.

1970 års rationaliseringsutredning gav ut *Biblioteksarbete 1972*, i den återfinns bland annat många av tankegångarna bakom det då kommande statsbidraget 1975.

Hos Bibliotekshögskolan (BHS) finns det ett mindre antal specialarbeten skrivna om bokbussar. Bland dessa kan nämnas: *Bokbusslångtagare i glesbygd* av Ulf Bolander, *Bokbussens personal* av Per-Axel Kaarle och *Mobila bibliotek* av Ulf Larsson. Det finns även en uppsats skriven på Kulturvetarlinjen i Lund som heter *Bokbussen och dess utvecklingsmöjligheter* av Lena Sanfridsson.

Ulf Bolander har i *Bokbusslångtagare i glesbygd* intervjuat 12 storläsare i Bergslagen. Hans huvudfråga är "vad är orsaken till att en del människor blir storläsare". Denna försöker han besvara genom sin intervjuundersökning av personer i till exempel Hällefors och Nora.¹¹ Författaren avslutar med påpeka hur viktigt det är med bokbussar, för att alla skall ha möjlighet att läsa den litteratur de vill.¹²

¹¹ Bolander, 1984, s. 1

¹² Ibid, s. 40

Per-Axel Kaarle har i sitt specialarbete *Bokbussens personal* mest inriktat sig på bokbusspersonalen och deras arbete. Han har gjort en enkätundersökning där han till exempel har frågat vilket bokbestånd bussen har och hur den är utrustad.¹³

Ulf Larson vill i *Mobila bibliotek* visa på olika möjligheter att utveckla verksamheten och han ger även förslag på hur kommunerna, genom att skaffa mindre fordon, kan spara pengar.¹⁴

Lena Sanfridsson ger i *Bokbussen och dess utvecklingsmöjligheter* en mer allmän bild över bokbussen, hon skriver bland annat om vilka kommuner som har denna verksamhet (1989). Hon skriver även om olika temabussar som till exempel en speciell invandrarbuss som 1981 åkte runt i Malmöhus län.¹⁵

1.5 Avgränsningar

En tidsmässig avgränsning insåg vi vara nödvändig efter att ha tittat över det material som fanns och läst in oss på ämnet. I en diskussion med vår handledare kom vi fram till att vi skulle välja ut tre perioder. De tidsperioder vi valde ut är: 1948-1953, 1975-1980 och 1993-1998. Dessa är som synes perioder om sex år vardera. Denna sex års indelning gjordes utefter de kunskaper vi fick genom vår förstudie.

Till de första två perioderna fanns två klara och logiska utgångspunkter. Vi hade tagit reda på att den första bokbussverksamheten kom igång 1948. Därför ansåg vi det året vara en lämplig utgångspunkt för den första perioden. Den andra perioden har sin startpunkt 1975. Detta då vi visste att ett betydande statsbidragssystem inrättades detta år. Vi antog också då att denna period skulle bli den mest omfattande i vår studie. Detta då vi kunde utläsa av vårt material att bidragssystemet kom att resultera i bokbussverksamhetens kraftigaste utveckling hittills. Över huvudtaget finns det mest material att hämta från den perioden.

Vi ansåg att det var svårare att välja ut den tredje perioden. Vi kunde inte utläsa i vårt material något annat självklart år att starta undersökningen vid. Vi visste att kraftiga nedskärningar skett under 1990-talet på grund av att det bidragssystem vi nämnt tidigare utvecklades under mitten av 1980-talet. För att få så aktuellt material som möjligt valde vi att välja den då senaste sexårsperioden: 1993 –1998. Avgränsningarna gjordes våren 1999, därav valet av 1998 som slutår.

Ibland har visst material kunnat behandlats i två olika kapitel, men då har vi valt att sätta in stycket i det kapitel där vi tyckt att det passat bäst. Sålunda har en del av materialet från 1980-talet behandlats under perioden 1975-1980 då det som hände på 1980-talet hade sin grund i den perioden. Men en annan del av materialet från samma decennier har behandlats under perioden 1993-1998 eftersom den delen av materialet har legat till grund för vad som hände då.

När vi skriver om bibliotek menar vi folkbibliotek.

¹³ Kaarle, 1979

¹⁴ Larson, 1984, s. 4

¹⁵ Sanfridsson, 1989, s.5ff

1.6 Definiering av termen bokbuss

Det finns ingen övergripande term för begreppet bokbuss. Detta på grund av de skiftande förutsättningarna för verksamheten. Här är dock några exempel: Sigurd Möhlenbrock menar att verksamheten kan definieras som: ”Ett rörligt bibliotek, som för böcker och biblioteksservice till läsare, som annars är utom räckhåll för det fasta biblioteket. Ett fordon, konstruerat, utrustat och administrerat för att så långt som det över huvudtaget är möjligt, lämna en service jämförbar med den, som lämnas av ett mindre filialbibliotek eller en utlåningsstation.”¹⁶

En annan definition är: ”En bokbuss är ett rörligt bibliotek som bringar media och biblioteksservice till låntagare vilka är utom räckhåll för en fast biblioteksenhet. Bokbussen skall lämna en service som är jämförbar med den ett fast bibliotek lämnar.”¹⁷

Nationalencyklopedin menar att ”en bokbuss är en rullande biblioteksfilial i en specialinredd buss, som gör uppehåll vid bestämda hållplatser i tätorternas ytterområden och i glesbygderna. Varje buss rymmer 2000-3000 böcker.”¹⁸

Uppslagsboken *Focus* definierar bokbussen som ett ”rullande filialbibliotek som går i turer i tätorternas ytterområden och i glesbygderna. En bibliotekarie medföljer och varje buss rymmer 2000-3000 böcker.”¹⁹

I *The new Encyclopædia Britannica* står följande:

bookmobile (U.S), British BOOK VAN, or TRAVELLING LIBRARY, shelf-lined motor van or other vehicle that carries books to rural and urban areas, establishes library service in areas that are too small to justify the creation of a stable branch, and acts as a demonstration model for communities that can afford library service and may choose to establish future stable branches. The earliest prototypes, which appeared in the 19th century in England and in the early 20th century in the United States, were horse-drawn book wagons.²⁰

Alla fem definitioner är i stort sett de samma och ger en bra inblick i vad bokbussverksamhet står för. Vi har valt att modernisera Möhlenbrocks definition för att det bättre skall passa in på dagens verksamhet:

Ett rörligt bibliotek, som för information (litteratur, media, tidningar/tidskrifter och så vidare) och kultur till människor som annars är utom räckhåll för det fasta biblioteket. Ett fordon, konstruerat, utrustat och administrerat för att så långt som det över huvudtaget är möjligt, lämna en service jämförbar med den, som lämnas av ett mindre filialbibliotek.

¹⁶ Möhlenbrock, 1973, s. 7f

¹⁷ Kaarle, 1979, s. 2

¹⁸ Nationalencyklopedin, Cop. 1990, s. 129

¹⁹ Focus, 1977, s. 392

²⁰ The new Encyclopædia Britannica, cop. 1986, s. 371

Vi är medvetna om att länsbussarna, som fanns under 1940 och 1950-talet, inte stämmer in på vår definition. Men vi menar att eftersom stadsbussarna är den verksamhet som finns kvar, har vi valt att som vårt huvudsakliga mål redogöra för denna verksamhet.

Vi funderade i början av arbetet på att använda oss av termen 'mobilt bibliotek'. Men då detta skulle utökat vårt område till Oatt innesluta även bokbåtar, rälsbussar, boktåg och så vidare så ansåg vi att det skulle ha blivit allt för omfattande för en magisteruppsats.

1.7 Ordförklaringar

Centralbibliotek – ”bibliotek, som utgör en påbyggnad på de lokala folkbiblioteken och med uppgift att suppleras dessas arbete”.²¹ Tanken bakom skapandet av central-biblioteken var från början att få till ett samarbete mellan större och mindre bibliotek, på det viset skulle små bibliotek kunna få del i de större bibliotekens bestånd.²² Under 1930-talet inrättades de första statligt finansierade centralbiblioteken och sedan 1953 finns i varje län ett särskilt sådant.²³ De första åren på 30-talet inrättades två central-bibliotek per år men sedan gick utvecklingen långsammare och inte förrän i mitten på 50-talet fanns alltså ett i varje län, sedan 1965 kallades de för länsbibliotek.²⁴

Köping – tidigare benämning på en mindre handelsplats eller ort med mer omfattande handel och bebyggelse som var ungefär likvärdigt med kommun. Handelsplats utan stadsrättigheter men fick 1862 rätt att bilda egen kommun.²⁵

Landskommun - primärkommun på landsbygden som infördes 1863 och försvann 1971 då det enhetliga kommunbegreppet infördes.²⁶

Municipalsamhälle – tidigare benämning på landsbygdsområden med tät bebyggelse. Dessa fungerade som egna kommuner och en del av reglerna för städer användes, bland annat beskattningsrätt.²⁷

Studiecirkelbibliotek - ”föreningsbibliotek knutet till lokal organisation av studie-förbund eller till fristående studiecirkel. Ursprungligen var studiecirkelbiblioteken förbehållet föreningens (studiecirkelns) medlemmar men är numera till karaktären ett folkbibliotek, som i princip vänder sig till alla slag av låntagare”.²⁸

1.8 Disposition

I detta inledande kapitel behandlar vi inledning, syfte, problemställning och frågeställningar, metod, material, avgränsningar och denna dispositonsdel.

²¹ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 22

²² Möhlenbrock, 1980, s. 9

²³ Yrlid, 1994, s. 103

²⁴ Möhlenbrock, 1980, s. 9

²⁵ Nationalencyklopedin, Cop. 1993:2, s. 41

²⁶ Ibid, s. 99

²⁷ Nationalencyklopedin, Cop. 1994, s. 502

²⁸ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 19

I kapitel 2 har vi en nordisk och en internationell historisk bakgrund till bokbussens utveckling. Vi har i detta kapitel även tagit med svensk folkbiblioteksutveckling från slutet av 1700-talet och fram till slutet av 1930-talet. Resten av biblioteksutvecklingen finns i de kapitlen som rör de årtal som vi behandlar i vår uppsats. Vandringsbibliotekens historia behandlas också i detta kapitel.

I kapitel 3 har vi behandlat den första frågeställningen som rör åren 1948-1953. I slutet av kapitlet har vi en delanalys.

Kapitel 4 behandlar den andra frågeställningen som rör 1975-1980. Även i slutet på detta kapitel finns en delanalys.

Den tredje frågeställningen behandlas i kapitel 5 och rör åren 1993-1998. Detta kapitel innehåller också en delanalys.

Slutdiskussionen är placerad i kapitel 6 och sammanfattningen återfinns i kapitel 7.

Naturligtvis har vi en källförteckning och den är som brukligt placerad efter det sista kapitlet.

2. Bakgrund

2.1 Internationell historisk bakgrund

2.1.1 Storbritannien

Föregångaren till vår tids bokbussverksamhet kan sägas vara den hästdragna vagn som 1859 sattes in i Warrington av The Mechanics Institute som en service för arbetarklassen.²⁹ Den fortsatta utvecklingen dröjde och inte förrän 1917 byggde man i Manchester om en personbuss till bokbuss. Efter den något tröga starten kom en snabb utveckling av verksamheten igång i Storbritannien. I Glasgow kom man redan i början på 1900 talet på att låntagarna kunde få sin bokservice mycket smidigare, snabbare och effektivare genom en motordragen vagn istället för en hästdragen vagn.³⁰ Det dröjde ändå till i mitten av 1920-talet innan bokbussar började användas istället för hästvagnar i Storbritannien och USA.³¹ 1931 startade verksamhet med den första riktiga bokbussen i Manchester. Den var starten till en stark utveckling av bokbussverksamhet i framförallt tätortsområden. Först på 1950-talet började man använda verksamheten på landsbygden.³²

2.1.2 USA

I USA etablerades det första mobila lånebiblioteket 1907 i Hagerstown, Washington. Vagnen drogs av två hästar och hade ett bokbestånd på 300 böcker. Verksamheten blev väldigt populär.³³ Eftersom befolkningen på den amerikanska landsbygden vid sekelskiftet oftast saknade tillgång till biblioteksservice så var det naturligt att den amerikanska biblioteksorganisationen riktade sina första försök till just dem.³⁴ Tack vare bokbilen fick man nu tillfälle att nå ut till människor i trakter som tidigare saknat biblioteksservice.³⁵

Den första stadsbussen började rulla 1920 i Evanston, Illinois.³⁶ I Biblioteksbladet 1932 berättade andre bibliotekarie Axel Waldner, om när han fick följa med en bokvagn i Bronx. Den hade funnits sedan 1928 i området. Under 1932 gjorde bokvagnen runt fyra turer i veckan, de flitigaste låntagarna var barn och ungdomar.³⁷

1956 infördes en bibliotekslag som innebar mer pengar till biblioteken. Detta medförde att antalet bokbussar ökade drastiskt.³⁸

2.1.3 Tyskland

I Tyskland var de också relativt tidigt igång med mobil låneverksamhet, i alla fall vad det gäller stadsbiblioteket i Saarbrücken som introducerade verksamheten 1926. Landsbygdsbefolkningen fick dock vänta ända till 1962, innan de fick motsvarande service.³⁹

²⁹ Orton, 1980, s. 10

³⁰ Ibid, s. 17

³¹ Sanfridsson, 1989, s. 3

³² Bogbussar - planlægning, drift og teknik, 1982, s. 12

³³ Orton, 1980, s. 16

³⁴ Möhlenbrock, 1973, s. 8

³⁵ Möhlenbrock, 1955, s. 446

³⁶ Möhlenbrock, 1973, s. 8

³⁷ Waldner, 1932, s. 97ff

³⁸ Bogbussar – planlægning, drift og teknik, 1982, s. 13

³⁹ Möhlenbrock, 1973, s. 9

I München använde man sig fram till 1970 av en spårvagn för att nå ut till människor.⁴⁰ Spårvagnen togs i bruk 1928 och fanns alltså kvar ända till 1970 detta trots avbrott för första och andra världskriget.⁴¹

2.2 Nordisk historisk utveckling

2.2.1 Finland

Finland var först i Norden att anamma influenserna från England och USA, redan 1913 hade Helsinge kommun en hästkärra som från biblioteket körde runt med böcker.⁴² Däremot dröjde det till 1951 innan man började använda sig av bussar, även denna gång var det Helsinge kommun som gick i täten. Bussen användes inte bara i bokbuss-verksamheten utan användes också som skolbuss.⁴³

När den nya bibliotekslagen med några nya gynnsamma tillägg slagit igenom 1962, ökade antalet bokbussar snabbt. Mellan 1972 och 1980 ökade antalet med 150 bussar.⁴⁴ Med hjälp av bokbussarna blev det nu möjligt att nå även människor ute på den glest befolkade landsbygden, det gjorde att bokbussarna snabbt blev väldigt populära.⁴⁵

2.2.2 Danmark

1926 köpte Gentofte centralbibliotek i Danmark in landets första bokbil som dock inte hade direktutlån utan endast kompletterade och bytte ut filialernas bokbestånd. Samma år rekommenderade bibliotekets överbibliotekarie bokbussen i sitt föredrag om bland annat biblioteksarbete i glesbygden. Året därefter startade centralbiblioteken i Holback och Kolding en försöksverksamhet.⁴⁶ I sin verksamhet använde de sig av en rymlig personbil som inreddes med bokhyllor, dessa hyllor rymde cirka 300 böcker. Bilen åkte runt till de olika biblioteken och sockenbibliotekarierna fick möjlighet att "sitta in" och välja böcker. Några år senare hyrde några centralbibliotek gemensamt en trafikbuss, i den satte de in lätt monterbara hyllor. På det viset kunde den användas av biblioteket som bokbuss och sommartid användas som trafikbuss.⁴⁷

2.2.3 Norge

I Norge startade den första bokbussverksamheten 1938 i Vestre Toten. Verksamheten sköttes av bagaren som också var deltidsbibliotekarie. Brödbilen gjordes om till bokbuss genom att byta ut brödet mot böcker.⁴⁸ På grund av krigsutbrottet fick verksamheten ett plötsligt slut. Det dröjde därefter till 1946 innan verksamheten kom igång igen för befolkningen på

⁴⁰ Sanfridsson, 1989, s. 3

⁴¹ Bogbusser – planlægning, drift og teknik, 1982, s. 15

⁴² Ibid, s. 15

⁴³ Boldt, 1968, s. 251

⁴⁴ Bogbusser – planlægning, drift og teknik, 1982, s. 15

⁴⁵ Saarinen, 1985, s. 42ff

⁴⁶ Bogbusser – planlægning, drift og teknik, 1982, s. 16

⁴⁷ Nyman, 1958, s. 10f

⁴⁸ Bogbusser – planlægning, drift og teknik, 1982, s. 15

landsbygden.⁴⁹ Stadsbefolkningen fick däremot vänta innan de fick tillgång till samma verksamhet, inte förrän 1972 startades det en liknande verksamhet i Oslo.⁵⁰

Till en början var bokbussen i Norge, precis som i andra länder, ett sätt att utjämna skillnaderna i kulturutbud mellan stad och glesbygd. Men i Buskeryd, Norge kom 1951 ett annat argument in i bilden: kanske utflyttandet från landsbygden till viss del skulle kunna hindras med hjälp av bokbussverksamhet? Det var framförallt ungdomar som saknade det rika utbud som städerna kunde erbjuda. För att få intäkter till verksamheten och kunna starta den försökte man blidka myndigheterna. Detta genom att till exempel använda bokbussen inom den vanliga busstrafiken på sommaren.⁵¹

2.3 Svensk folkbiblioteksutveckling

1799 grundades det första sockenbiblioteket i Kjula och Sundby i Södermanland.⁵² Tanken bakom sockenbiblioteken var att folkbildningen på landsbygden skulle förbättras.⁵³

Sällskapet för spridande av nyttiga kunskaper bland allmogen och de arbetande klasserna som bildades 1833 hjälpte till att utveckla sockenbiblioteken.⁵⁴ Även den folkskolestadga som kom 1842 fick en stor betydelse för den fortsatta utvecklingen av sockenbiblioteken.⁵⁵ I folkstadgan ansågs det att det var prästerna som skulle se till att sockenbiblioteken grundades ”för underhållande av de i skolan förvärvade kunskaper och i synnerhet för befrämjande av en sann kristelig bildning”.⁵⁶

Under 1860-talet var sockenbiblioteksrörelsen som störst och fanns då i drygt 1400 olika socknar. Runt sekelskiftet fick många sockenbibliotek lägga ner detta på grund av dålig ekonomi, för ålderstigna böcker och ett minskat intresse från allmänheten.⁵⁷

1905 införde staten ett mindre bidrag till biblioteken. Det gällde bibliotek som föreningar, skoldistrikt eller borgliga kommuner drev.⁵⁸ Bidragsbeloppet utgick som mest till 75 kronor per bibliotek och år. Det första studiecirkelbiblioteket som öppnades 1902 av Godtemplarorden fick inget bidrag och inte heller de första skolbiblioteken.⁵⁹ Även om summan var liten var statens beslut att ge bidrag mycket betydelsefullt eftersom det innebar att man erkände biblioteken värdiga samhällets bistånd.⁶⁰ Med hjälp av bidraget växte biblioteksverksamheten. Mycket av det nya som infördes på biblioteken i Sverige, som till exempel fackutbildad personal, men även att biblioteket skulle vara öppet för människor av alla samhällsklasser, var influerat av biblioteks-verksamhet från USA och Danmark.⁶¹

⁴⁹ Möhlenbrock, 1955, s. 447

⁵⁰ Ringdal, 1985, s. 228

⁵¹ Lærum, 1989, s. 22

⁵² Torstensson, 1998, s. 2

⁵³ Nationalencyklopedin, Cop. 1995:1, s. 37

⁵⁴ Torstensson, 1994:2, s. 13

⁵⁵ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 9

⁵⁶ Järv, 1991, s. 55

⁵⁷ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 9

⁵⁸ Yrlid, 1992, s. 103

⁵⁹ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 10

⁶⁰ Ottervik, 1973, s. 50f

⁶¹ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 10

I ett Sverige där flera olika sorters bibliotek (bland annat sockenbibliotek, studiecirkelbibliotek, universitetsbibliotek) inte hade något samarbete sinsemellan föreslog Valfrid Palmgren 1911 i en statlig utredning att dessa olika bibliotekssystem skulle slås samman och arbeta efter den nya public library-modellen (bibliotek för alla). Palmgren menade att biblioteken skulle vara kommunala, allmänna, offentliga och opolitiska. De borde ge likvärdig service till alla, oavsett stånd, klass eller ålder.⁶²

Palmgrens utredning låg till grund när statsbidraget ökades 1912 och även studiecirkel- och skolbibliotek kunde få bidrag.⁶³ Däremot kunde endast ett bibliotekssystem per kommun få bidrag med undantag för studiecirkelbiblioteken. Detta resulterade så småningom i att all biblioteksverksamhet samlades i kommunal regi.⁶⁴ För de kommunala biblioteken ökade bidraget från 75 kronor till som mest 400 kronor. Skolbibliotekens bidrag utgick som mest till 150 kronor och ett studiecirkelbibliotek kunde få upp till 400 kronor.⁶⁵ De krav som studiecirkelbiblioteken måste uppfylla för att få bidrag var bland annat ”att biblioteket är uppställt i en lämplig lokal” och ”att biblioteket regelbundet vissa tider i veckan hålls tillgängligt för allmänheten varvid biblioteket har rätt att uppta en låg avgift för boklån”.⁶⁶

Staten började ägna större intresse åt att utbilda bibliotekarier genom att ordna kurser som leddes av skolöverstyrelsen.⁶⁷ Valfrid Palmgren hade anordnat kortare kurser, på tvåveckor, redan 1908 och 1910.⁶⁸ Tack vare ett bidrag på 6000 kronor kunde den första längre utbildningen på fyra månader komma till stånd 1926.⁶⁹

En grupp folkbildningssakkunniga kom 1923 med ett betänkande angående biblioteken. De framhöll bland annat i sitt betänkande vikten av ett samarbete mellan de lokala biblioteken för att behovet av litteratur skulle tillgodoses. Även skapandet av centralbibliotek skulle göra samarbetet mellan de olika biblioteken lättare. De sakkunniga föreslog vidare att statens bidrag till biblioteken skulle höjas kraftigt till som högst 10 000 kronor. De ansåg även att studiecirkelbiblioteken skulle få fortsatt statsbidrag.⁷⁰

Förslagen från de sakkunniga låg till grund för den stora biblioteksreform som kom 1930. Genom den nya reformen lades grunden till folkbibliotekets starka utveckling under 1930- och 1940-talet.⁷¹ Den gjorde att biblioteksverksamheten blev effektivare och mer kvalificerad och dessutom lade den grunden till ett samarbete mellan små och stora bibliotek. Tack vare samarbetet kunde de mindre biblioteken få tillgång till de större bibliotekens bestånd.⁷²

Bland huvudpunkterna i författningen kan man bland annat läsa att: ”biblioteken ska tillgodose alla slags studie- och läsintresse, utbildad personal ska ansvara för skötseln och

⁶² Nilsson, 1999, s. 204f

⁶³ Yrlid, 1992, s. 103

⁶⁴ Nilsson, 1999, s. 205

⁶⁵ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 10

⁶⁶ Torstensson, 1994:2, s. 16

⁶⁷ Ottervik, 1964, s. 79

⁶⁸ Torstensson, 1994:2, s. 16

⁶⁹ Tynell, 1931:1, s. 237

⁷⁰ Ibid, s. 11

⁷¹ Ottervik, 1964, s. 79

⁷² Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 12

böckerna ska finnas uppställda på öppna hyllor, där låntagarna själva får söka bland böckerna”.⁷³ Det fanns bibliotek som var tidigt ute med öppna hyllor och detta mycket tack vare det faktum att det arbetade fackutbildad personal på dessa bibliotek.⁷⁴ Bland dessa kan nämnas Gustav Vasa församlingsbibliotek i Stockholm som öppnade 1909.⁷⁵ Även Stockholms barn- och ungdomsbibliotek som grundades 1912 av Valfrid Palmgren hade öppna hyllor.⁷⁶ I början av 1930-talet började systemet med öppna hyllor på biblioteken slå igenom på allvar i Sverige. Med hjälp av dessa blev det lättare för besökarna att få tillträde till böckerna. Utan de öppna hyllorna var låntagarna hänvisade till att välja sin läsning genom att titta i de kataloger som biblioteken hade.⁷⁷

Det fanns inget krav i biblioteksförordningen att varje kommun måste ha ett bibliotek men de kommuner som inte hade men ville starta bibliotek erbjöds statsbidrag.⁷⁸ Detta bidrags sammanlagda belopp låg på 10 000 kronor. De kommunala biblioteken hade förtur till 7000 kronor, medan studiecirkelbiblioteken kunde få högst 3000.⁷⁹

Ett av biblioteksmålen under 1930-talet var att göra det möjligt för ”varje medborgare, var han än bor och vem han än är, att med minsta möjliga formaliteter låna varje bok, han behöver”.⁸⁰ För att detta mål skulle uppfyllas, var det viktigt att det fanns åtminstone ett bibliotek i varje kommun.⁸¹

Förslaget om inrättandet av centralbibliotek, som de folkbildningssakkunniga hade som förslag 1923, infördes under 1930-talet då de första statligt finansierade central-biblioteken inrättades. Tanken med skapandet av centralbiblioteken var det faktum att det skulle vara ett stöd för de mindre biblioteken på landsbygden. Dit kunde landsorts-biblioteken vända sig när deras egna resurser och litteratur inte räckte till. Även i till exempel ekonomiska frågor eller med hjälp på förslag till bokinköp kunde central-biblioteken vara till nytta.⁸² I statsbidrag kunde centralbiblioteken som högst få 10 000 kronor per år. För att ett biblioteket skulle få kallas centralbibliotek och även få bidrag, fanns det vissa krav som måste uppfyllas. Dessa var bland annat att biblioteket skulle vara öppet varje vardag på passande tider för allmänheten, dessutom skulle personalen ha en adekvat utbildning.⁸³ Först ut var Malmö och Karlstad som kom igång med sin centralbiblioteksverksamhet 1930.⁸⁴ Sedan 1953 fanns denna verksamhet i varje län.⁸⁵ 1965 bytte centralbiblioteken namn till länsbibliotek.⁸⁶

Efter krisen som drabbade Sverige under 1930-talet skars anslagen till biblioteken ner, främst då de statliga anslagen. Budgetåret 1933-1934 sänktes statsbidraget med 40 %. Men samtidigt

⁷³ Nilsson, 1999, s. 206

⁷⁴ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 69

⁷⁵ Tynell, 1931:1, s. 122

⁷⁶ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 69

⁷⁷ Möhlenbrock, 1980, s. 11ff

⁷⁸ Hjelmqvist, 1958:1, s. 18

⁷⁹ Svensk författningssamling 1930:15, se Tynell, 1931:2, s. 29

⁸⁰ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 66

⁸¹ Hjelmqvist, 1958:1, s. 19

⁸² Ottervik, 1964, s. 96ff

⁸³ Svensk författningssamling 1930:15, Se Tynell, 1931:2, s. 32f

⁸⁴ Sjögren, 1960, s. 8

⁸⁵ Yrlid, 1994, s. 103

⁸⁶ Möhlenbrock, 1980, s. 9

ökade utlånings- och besöksfrekvensen kraftigt. Mellan 1931-1933 ökade antalet utlån med cirka 35 %.⁸⁷

Från och med 1936 återgick statsbidragen till det tidigare ursprungliga beloppet. Det allmänna ekonomiska uppsvingen under slutet av 1930-talet fick till följd att framförallt biblioteken i de större städerna rustades upp.⁸⁸

⁸⁷ Wieslander, 1940, s. 296

⁸⁸ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 13

2.4 Vandringsbibliotek

Bokbussar har numera ersatt vandringsbiblioteksverksamheten.

Vandringsbibliotek är en ”boksamling, utsänd till olika läsgrupper (bl.a. studiecirklar och arbetsplatser), vanligen bestående av 25-50 böcker. Verksamheten inleddes kring sekelskiftet 1900 av studentföreningarna Verdandi och Heimdal samt arbetarbibliotek och Folkbildningsförbundet. Det övertogs från 1930 av centralbiblioteken.”⁸⁹

Idéerna till vandringsbiblioteken kom framförallt från England och USA men även från Danmark. Syftet med vandringsbiblioteken var att ”väcka intresse för fasta bibliotek eller till nyupprättade små boksamlingar”.⁹⁰

Ett annat syfte med att inrätta vandringsbibliotek i Sverige var de ofta långa avstånden och besvärliga vägförhållanden, som gjorde att en stor del av befolkningen kunde ha problem att ta sig till de fasta bibliotek som fanns.⁹¹ Dessutom var många kommuner allt för små för att ha egna bibliotek men tack vare vandringsbiblioteken kunde lands-bygdens befolkning också få tillgång till biblioteksböcker. Verksamheten kom även att användas på olika arbetsplatser som till exempel i isolerade skogsarbetarläger.⁹²

För att dessa vandringsbibliotek skulle kunna fungera tillfredsställande måste vissa krav uppfyllas. Till exempel att den boksamling som vandringsbiblioteken valde sin litteratur från, inte fick vara allt för liten och anspråkslös. Detta för att vandringsbiblioteken skulle kunna ha en allsidig och intressant litteratur att välja från. Dessutom var det viktigt att vandringsbiblioteken försökte anpassa litteraturen efter de intressen som kunde finnas på det ställe som biblioteken skulle till.⁹³

Nackdelen med vandringsbiblioteken kunde vara att de som arbetade på central-biblioteken och hade ansvaret för vilka böcker som skulle skickas ut, i regel inte kände till de låntagare som kom i kontakt med vandringsbiblioteket. Givetvis försökte de ta hänsyn till de önskingar om litteratur som fanns men från centralbibliotekens sida var det lättast att skicka ut de mest populära böckerna.⁹⁴

Kalmar var först med ett vandringsbibliotek, 1899, då föreståndaren för en folkhögskola startade ett sådant. Tanken var att studenter som inte längre var kvar på skolan skulle ”erhålla tillfälle till god och intresseväckande läsning”.⁹⁵

I början av 1900-talet var det framförallt landstingen som drev frågan om vandringsbibliotekens framväxt i Sverige men även ett flertal föreningar var aktiva. En av de mest aktiva var Föreningen för folkbibliotek och läsestugor i Stockholm. Framförallt ville man från föreningens sida verka för att befolkningen på landet skulle få tillgång till böcker. 1902 började föreningen sända ut sina första vandringsbibliotek till bl.a. Skåne och nordligaste

⁸⁹ Nationalencyklopedin, Cop. 1996, s. 236

⁹⁰ Torstensson, 1996, s. 182

⁹¹ Palmgren, 1911, s. 105

⁹² Herder, 1986, s. 11

⁹³ Palmgren, 1911, s. 106

⁹⁴ Nyman, 1958, s. 12

⁹⁵ Torstensson, 1996, s. 182

Norrland.⁹⁶ I Hallands län kom vandringsbiblioteks verksamheten igång i september 1903 och intresset var från första början stort för verksamheten.⁹⁷

Från och med 1905 kunde föreningar som drev vandringsbibliotek få statsbidrag. Men föreningarna kunde även få bidrag från landstingen. Bl.a. fick Västra Sveriges Folkbildningsförbund i Göteborg ett bidrag på 1000 kronor av Hallands läns landsting för att kunna sända ut 10 vandringsbibliotek i Halland.⁹⁸ Bidraget som landstinget tilldelade föreningen i fråga, var ett engångsbidrag.⁹⁹ I statsbidrag kunde en förening som mest få 1500 kronor per år.¹⁰⁰

I ett meddelande från Västra Sveriges Folkbildningsförbund så stod det bland annat att: ”Särskildt har man ägnat ett större intresse åt vandringsbiblioteken, de ambulerande folkbiblioteken, som lättare än de fasta kunna lämna erforderlig omväxling i lektyren och i synnerhet där äro af största nytta, hvarest fasta bibliotek ej finnas eller kunna upprättas.”¹⁰¹

1906 inrättade Stockholms arbetarbibliotek ett vandringsbibliotek. Skälet till det var att nå ut till de arbetare som av olika anledningar, kanske för att de arbetade långt ute på landsbygden, inte kunde utnyttja de lokala arbetarbibliotek som redan fanns. Ett exempel på den grupp av arbetare som använde sig av vandringsbiblioteken var järnvägsbyggnadsarbetarna. Vandringsbiblioteken blev så efterfrågad att de inte räckte till åt alla intresserade, detta trots att fler folkbildningsinstitutioner efter hand följde efter och inrättade vandringsbibliotek som spreds över hela Sverige.¹⁰²

Vid det andra nordiska biblioteksmötet som hölls 1928 i Stockholm framhölls hur viktigt det var att vandringsbibliotek inrättades, speciellt viktigt var det för studie-cirklarnas arbete. Den danske biblioteksdirektören Thomas Døssing ansåg dock att vandringsbiblioteken i framtiden måste utvecklas och få en annan utformning. Han sa att ”bland annat kunde man genom anskaffandet av särskilda bokbilar, som gjorde regelbundna turer genom ett större distrikt, få fram en ny typ av vandringsbibliotek”.¹⁰³ I Västra Sveriges folkbildningsförbunds årsberättelse för 1929 står det angående vandringsbibliotek att sådana hade lånats ut till 34 olika platser innehållande sammanlagt 1484 volymer.¹⁰⁴

Under 1933 hade sex län vandringsbiblioteksverksamhet som utgick från respektive centralbibliotek i Eskilstuna, Malmö, Halmstad, Göteborg, Karlstad och Luleå.¹⁰⁵ Det sammanlagda antalet utsända bibliotek inom dessa län låg på ungefär 441 stycken vilket var en nära dubbelt så stor siffra som året innan. Dessutom sände Folkbildningsförbundet under samma år ut ungefär 459 stycken bibliotek till resterande 18 län i landet.¹⁰⁶

⁹⁶ Ibid, s. 181

⁹⁷ Torstensson, 1994:1, s. 46

⁹⁸ Ibid, s. 45

⁹⁹ Ibid. s. 46

¹⁰⁰ Palmgren, 1911, s. 112

¹⁰¹ Torstensson, 1994:1, s. 45f

¹⁰² Hansson, 1998, s. 72

¹⁰³ Det andra nordiska biblioteksmötet. 1928, s. 215

¹⁰⁴ Biblioteksnotiser, 1930, s. 97

¹⁰⁵ Tynell, 1934, s. 55

¹⁰⁶ Ibid. s. 56

Under åren 1940-1943 mer än fördubblades verksamheten från 1539 till 3200 vandringsbibliotek.¹⁰⁷ Tack vare vandringsbiblioteken kunde landsbygdsbiblioteken förnya sitt bokbestånd.¹⁰⁸

1947 sände centralbiblioteken ut sammanlagt 117 000 böcker, 1952 hade summan ökat så att biblioteken skickade ut 327 000 böcker med hjälp av olika vandringsbibliotek.¹⁰⁹

I Biblioteksbladet från 1950 kan man läsa om att centralbiblioteket i Falun fick 1000 kronor av Stora Kopparbergs bergslags AB. Detta bidrag skulle biblioteket använda för vandringsbiblioteks verksamhet i Bergslagens skogshärbärgen 1949-1950.¹¹⁰

Att verksamheten så småningom försvann beror säkert på, som bibliotekarien Bianca Bianchini säger i boken *Arbetsplatsbibliotek i Sverige* av Mats Herder, att ”vandringsbiblioteken i sin gamla form hade blivit omoderna.”¹¹¹

¹⁰⁷ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 23

¹⁰⁸ Ibid. s. 65

¹⁰⁹ Hjelmqvist, 1953, s. 317

¹¹⁰ Från biblioteksfronten, 1950, s. 105

¹¹¹ Herder, 1986, s. 51

3. 1948 - 1953

3.1 Samhällsutveckling

Samhällsbilden förändrades kraftigt på 1950-talet. Bostadsbyggandet, bilismen, real-lönerna och den privata konsumtionen ökade.¹¹²

1952 genomfördes den så kallade storkommunreformen. Den innebar att lands-kommunerna gjordes större genom sammanslagningar. Resultatet blev en reduktion från 2281 landskommuner 1951 till 861 st 1952. Anledningen till detta var att många av dessa kommuner var mycket små ibland med så lite som under 100 invånare, de hade därför mycket små ekonomiska resurser. De flesta landskommuner kunde efter sammanslagningarna införa till exempel en modern socialvårdsförvaltning. 85 % av kommunerna hamnade nu i storleksklassen 2000-7000 invånare.¹¹³ Reformen skulle ge utökad effektivitet, lokal demokrati och lokalt självstyre.¹¹⁴ Tanken var att få, en så långt som möjligt, full och jämlik servicestandard och samtidigt ta hänsyn till lokala förhållanden och olikheter.¹¹⁵

3.1.1 Arbetsmarknad

Ända fram till 1970-talet var Sverige ett samhälle med full sysselsättning.¹¹⁶ Arbets-tiden låg under perioden på 48 timmar i veckan.¹¹⁷ 1938 blev semestern lagstadgad och arbetstagarna fick rätt till två veckors semester per år. Under åren 1951-1953 ökade sedan semestern med en vecka till och blev alltså sammanlagt tre veckor lång.¹¹⁸

I Sverige rådde en stor brist på arbetskraft. Denna brist berodde helt enkelt på att det inte fanns tillräckligt med människor som kunde arbeta - den minskande befolknings-utvecklingen gjorde att färre och färre människor trädde in på arbetsmarknaden. Industrin, som då gick på högvarv, fick problem.¹¹⁹ Dessa problem löstes genom att Sverige importerade arbetskraft under 1950-talet, från framförallt länder som Finland, Grekland och Polen.¹²⁰

Människor började att i större utsträckning än förr arbeta inom verkstadsindustrin till exempel den kemiska industrin och maskinindustrin.¹²¹ Verkstadsindustrin var den stora vinnaren fram till 1970-talet. Det var mycket tack vare att den var så stark som den svenska ekonomin kunde öka markant. Verkstadsindustrin innefattade allt från tillverkning av snusdosor till tillverkning av flygplan. Det som framförallt gick bra i Sverige under perioden var industrier inom biltillverkningen som Volvo och Saab, men även inom den elektrotekniska industrin med företag som till exempel Electrolux och Luxor.¹²²

¹¹² Nilsson, 1999, s. 109

¹¹³ Nationalencyklopedin, Cop. 1993:1, s. 208f

¹¹⁴ Gustafsson, 1980, s. 11

¹¹⁵ Ibid, s. 36

¹¹⁶ Bergström, 1994, s. 277

¹¹⁷ Arbetstid och välfärd, 1989, s. 123

¹¹⁸ Elmér, 1975, s. 91

¹¹⁹ Krönika över 20:e århundradet, 1988, s. 686

¹²⁰ Magnusson, 1996, s. 442

¹²¹ Ibid, s. 419

¹²² Magnusson, 1996, s. 420

3.1.2 Ekonomi

Från slutet av 1940-talet till i början av 1970-talet ökade levnadsstandarden markant. Tillväxten för Sverige var betydligt högre än vad den var för flertalet länder i väst-världen. I siffror ökade BNP under åren 1951-1954 med 3,3% per år.¹²³ 1948 infördes barnbidraget som innebar att barnfamiljerna fick 260 kronor per år för barn upp till 16 år.¹²⁴

Tack vare den ekonomiska tillväxten efter andra världskriget kunde nu planerna på att göra Sverige till ett välfärdssamhälle förverkligas.¹²⁵ Den dåvarande socialdemokratiske partiledaren Per Albin Hansson sa i en riksdagsdebatt 1928 att detta skulle skapas genom: ”nedbrytande av alla sociala och ekonomiska skrankor, som nu skiljer privilegierade och tillbakasatta, i härskande och beroende, i rika och fattiga, besuttna och utarmade, plundrade och utplundrade”.¹²⁶ Välfärdssamhällets mål var bland annat ekonomisk trygghet, rätten till arbete och en skola för alla.¹²⁷

Tillsammans med andra reformer och förbättringar infördes en social grundtrygghet. Den innebar att ingen skulle behöva frysa och/eller vara hungrig.¹²⁸ Detta kunde genomföras genom att bland annat folkpensionen höjdes 1946, den blev utformad som ett skattefritt belopp som var lika stort för alla oavsett inkomst eller förmögenhet.¹²⁹

3.1.3 Teknikutveckling

Vid krigsslutet fanns cirka 50 000 personbilar i hela landet.¹³⁰ I slutet av 1940-talet sände Sveriges Radio mindre än 60 timmar radio i endast en radiokanal och ingen TV alls. Utländsk radio var dock något som människor lyssnade flitigt på. Prov-sändningarna för TV kom igång 1949 vid Tekniska högskolan i Stockholm. Åtta år efter starten var TV uppe i 2 miljoner licenser. Det kan man jämföra med radio: 750 000 licenser efter tio år.¹³¹

3.1.4 Utbildning

1946 infördes ett studiehjälpssystem som gjorde att, elever som bodde på orter utan skolor med högre utbildningar kunde få resebidrag eller bidrag. Detta för att kunna bo inackorderad hos någon. Bidraget infördes för att utjämna den ojämna fördelningen av skolgången.¹³²

1950 togs ett beslut att en nioårig enhetsskola skulle skapas för alla. Syftet med skolreformen var att skapa jämlikhet, tack vare den skulle alla som ville, ha rätt att utbilda sig. Några år senare behövde man inte heller längre betala för måltiderna i skolan, de blev avgiftsfria. Att studera på universitet blev allt vanligare, förutom de universitet som redan fanns i Uppsala

¹²³ Ibid, s. 409

¹²⁴ Alsing, 1999, s. 10

¹²⁵ Bergström, 1994, s. 277

¹²⁶ Nationalencyklopedin, Cop. 1991, s. 468

¹²⁷ Lagergren, 1988, s. 64

¹²⁸ Magnusson, 1996, s. 409

¹²⁹ Ibid, s. 456

¹³⁰ Nilsson, 1999, s. 11

¹³¹ Ibid, s. 155

¹³² Elmér, 1975, s. 93

och Lund tillkom universiteten i Stockholm, Göteborg, Umeå och Linköping. Under samma period infördes även ett allmänt studiebidrag.¹³³

¹³³ Åberg, 1992, s. 99f

3.2 Biblioteksverksamheten

Studiecirkelbiblioteken var som störst vad det gäller antalen bibliotek åren 1938/39 och när det gäller utlåning som störst 1942/43. ABF och IOGT hade flest bibliotek, tillsammans 3000. I 1949 års folkbibliotekssakkunnigas utredning lades ett förslag fram att alla cirkelbibliotek skulle avvecklas under en tioårsperiod. Förslaget antogs inte men redan 1965 hade de flesta cirkelbibliotek i alla fall försvunnit.¹³⁴ Anledningen till det var att de istället införlivades med de kommunala folkbiblioteken. Processen att förena studiecirkelbiblioteken med de kommunala biblioteken började redan på 1920-talet i de större städerna. Efter kommunsammanslagningen 1952 tog avvecklingen av cirkelbiblioteken ordentlig fart.¹³⁵

I samband med kommunsammanslagningen blev ett av biblioteken i kommunen huvudbibliotek, medan de andra biblioteken, de som fick vara kvar, blev filialbibliotek.¹³⁶ I början av 1940-talet, när utbildningspolitiken växte sig stark, fick skolan en viktig funktion att fylla. Det var att se till att eleverna fick möjligheter att läsa stimulerande litteratur. Även biblioteken blev en viktig del i utbildningspolitiken, bland annat genom målet att alla skulle ha rätt till god litteratur.¹³⁷ Från bibliotekens sida var det viktigt att se till att medborgarna/eleverna även på fritiden hade möjligheter att utbilda sig.¹³⁸

Antalet kommunala bibliotek var 1947, 1541 stycken och eftersom det fanns 2514 kommuner innebar det, att det saknades kommunala bibliotek i 983 kommuner. Men de kommuninvånare som inte hade tillgång till ett kommunalt bibliotek, hade i regel istället ett studiecirkelbibliotek i närheten.¹³⁹ Uppgiften om 1541 bibliotek kontrasterar mot Litteraturutredningens uppgifter om cirka 2000 bibliotek under 1940-talet.¹⁴⁰

I regel saknade fortfarande, i slutet av 1940-talet, de flesta bibliotek egna lokaler. Biblioteket delade istället ofta utrymme med till exempel en skola.¹⁴¹

Vid riksdagen 1947 beslöts att en allmän upprustning av centralbiblioteken skulle genomföras. Statsbidraget för centralbiblioteken höjdes från 10 000 till 25 000 kronor, per bibliotek.¹⁴²

1949-1950 fanns det 1584 kommunala folkbibliotek i Sverige. Bokbeståndet låg på drygt sex miljoner böcker, utlåningen av böcker på ungefär 13,6 miljoner böcker per år. Skönlitterära böcker stod för nästan sju miljoner utlån medan barn och ungdoms-litteratur hade en utlåning på drygt 3,8 miljoner böcker per år.¹⁴³ Lånestatistiken i de kommunala biblioteken ökade mellan 1945 till 1950 med cirka 30% och mellan 1950 och 1955 med cirka 56%. Vad det gäller bokbestånden på de kommunala biblioteken ökade det mellan åren 1945 till 1950 med 19% och mellan 1950 till 1955 med cirka 45%. Utlåningen på biblioteken under 1955 var

¹³⁴ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 68

¹³⁵ Torstensson, 1994:2, s.10

¹³⁶ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 87

¹³⁷ Ibid. s. 67

¹³⁸ Ibid. s. 71

¹³⁹ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 15

¹⁴⁰ Försök med bibliotek, 1972, s. 15

¹⁴¹ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 16

¹⁴² Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 13

¹⁴³ Statistisk Årsbok för Sverige, 1951, s. 279

cirka 22 miljoner böcker och bok-beståndet litet drygt 9 miljoner böcker. Ökningen berodde på upprustningen som skedde efter andra världskrigets slut. Mellan 1930 och 1950 nästan tredubblades bokbeståndet, utlåningen och kostnaderna.¹⁴⁴

Under 1950-talet utformades nybyggda bibliotek annorlunda mot förut. Det började byggas ”familjebibliotek” alltså bibliotek för alla, som innebar att biblioteket skulle vara anpassbart med få väggar och öppna ytor. Biblioteken var tänkt att vara som ett vardagsrum för samhällsinvånarna med till exempel tavlor på väggarna och blommor. Inspirationen kom från USA där detta hade använts sedan länge. Tanken var trots det inte ny i Sverige, Valfrid Palmgren hade den åsikten redan 1911. Även i folkbildnings-sakkunniga från 1924 kan man läsa att ”lokalen bör, så vitt möjligt, bära en prägel, värdig bibliotekets viktiga samhällsuppgift”.¹⁴⁵ Tanken bakom ett sådant syfte var att man ville försöka förändra synen på biblioteken, de skulle inte längre ses som en torftig välgörenhetsinrättning.¹⁴⁶

3.2.1 Utredningar

Under 1940-talet kom två stora utredningar som tog upp biblioteksfrågan, 1944 års Folkbildningsutredning och Folkbibliotekssakkunnigas utredning som kom 1949. Utredningarna visade hur situationen på biblioteken var och dessa kunde sedan användas för vidare satsningar.¹⁴⁷

1946 tillkallades en grupp av sakkunniga inom folkbiblioteksområdet (folkbiblioteks-sakkunniga) som skulle utreda grunderna för statsbidrag till folkbiblioteken. De formulerade ett antal målsättningar för folkbiblioteket. Bland annat står det att: ”Folk-biblioteket skall ... aktivt verka för att största möjliga antal medborgare kommer i kontakt med de värden, som biblioteket representerar”.¹⁴⁸ Denna målsättning används fortfarande som argument för bokbussen. Till exempel citerades den både i *Ny kultur-politik* 1972 och i *Biblioteksservice i glesbygd* 1981.

Demokrati, var ett annat argument för biblioteksverksamheten som de folkbiblioteks-sakkunniga framförde.

Det är en angelägenhet för demokratin, att den enskilde medborgaren fritt kan bilda sig en mening angående de olika för-hållande, som han möter. Det är en angelägenhet för de stats-makter, som uppdragit riktlinjerna för skolans fostrande arbete, att medborgaren även efter skoltidens slut kan på egen hand full-följa sitt kunskapshämtande och sin yrkesutbildning med hjälp av bibliotekets böcker.¹⁴⁹

Bibliotekslagsfrågan hade diskuterats länge och de folkbibliotekssakkunniga fortsatte diskussionen. Men resultatet blev trots det att de inte tog ställning i frågan då de ansåg att ett förstatligande skulle ta ifrån kommunens intresse och kontroll av biblioteks-verksamheten.

¹⁴⁴ Försök med bibliotek, 1972, s. 69

¹⁴⁵ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 70

¹⁴⁶ Ibid, s. 70

¹⁴⁷ Ibid, s. 67f

¹⁴⁸ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 43

¹⁴⁹ Folk- och skolbibliotek, 1949, s. 42

Detta trots att de ansåg idén med obligatoriska folkbibliotek vara välgrundad. Däremot förespråkade de att statsbidragsreglerna skulle utformas så att utökandet av biblioteksverksamheten underlättades. Denna tankegång styrde debatten om bibliotekslag en lång tid framöver.¹⁵⁰

1949 utfärdade UNESCO sitt biblioteksmanifest. De trodde på biblioteken som det största medlet för folkbildning. De beskrev folkbiblioteken som en levande samhällskraft, en demokratisk institution för utbildning och ett folkets universitet.¹⁵¹ Manifestet angav mål för folkbiblioteken och vilka tjänster de borde tillhandahålla.¹⁵² Biblioteken var, menade UNESCO tänkta att ge service för de vuxnas utbildningsbehov, men att de också borde komplettera skolornas arbete. Bibliotekets arbete borde dessutom upprättas och skötas med hjälp av lag och på statens bekostnad. Biblioteken borde också vara öppett för alla på lika villkor oavsett yrke, klass, tro eller ras. De tjänster biblioteken borde erbjuda var förutom böcker, tidningar och dylikt, möjligheten och uppmuntran till bland annat människors egna utbildning. Biblioteksservicen borde dessutom föras nära människors hem och arbetsplatser med hjälp av till exempel filialer och bokbussar.¹⁵³ För att omvandla manifestet från teori till praktik, startades tre modellbibliotek i Indien, Colombia och Nigeria.¹⁵⁴

3.3 Bokbussverksamheten

Nils Roth, centralbibliotekarie i Halmstad, var en ivrig förespråkare för bokbilen. Redan 1939 argumenterade han för användandet av denna, vilken han hade studerat i Danmark. Två år senare, påpekar han vandringsbibliotekens brister och informerar om Halmstad centralbiblioteks avsikt att starta bokbilsverksamhet. Men det tog sju år, till 1948, innan bokbilen ens börjar planeras på riktigt. Verksamheten startades i januari 1949. För-dröjningen berodde framförallt på kriget som efterlämnande spår som staten naturligtvis prioriterade först när det gällde pengar.¹⁵⁵

I en årskrönika från 1947 menade Bengt Hjelmqvist Skolöverstyrelsens konsulent, att någon form av bokbilsverksamhet skulle kunna fungera i Sverige, framför allt därför att den skulle göra det möjligt för mindre bibliotek att få regelbundna besök av ”central-bibliotekens tjänstemän”. Han sade vidare att sådan verksamhet hade fungerat under en längre tid i Danmark men att även Norge hade haft en fungerande verksamhet ett tag. Men han sade också att Sverige inte helt skulle kunna följa Danmarks och Norges system. Hjelmqvist informerade också i samma årskrönikan, att man inom kort skulle komma att försöka starta verksamheten, på ett antal platser i Sverige. Om det försöket blev av skulle man sedan kunna bygga vidare på det, tack vare de erfarenheter som man gjorde.¹⁵⁶

En del av uppdraget som de tidigare nämnda folkbibliotekssakkunniga fick, var att undersöka problemet med att biblioteksverksamheten inte nådde ut till hela landet.¹⁵⁷ De

¹⁵⁰ Statlig bibliotekspolitik, 1979, s. 4f

¹⁵¹ News and information, 1949, s. 242ff

¹⁵² lbrapporter

¹⁵³ News and information, 1949, s. 242

¹⁵⁴ lbrapporter

¹⁵⁵ Torstensson, 1994:1, s. 53ff

¹⁵⁶ Hjelmqvist, 1947, s. 48ff

¹⁵⁷ Folk och skolbibliotek, 1949, s. 65

rekommenderade i sitt betänkande, 1949, anskaffandet av bokbilar, som en åtgärd för att möjliggöra en direkt utlåning till bibliotek och andra låntagare på landsbygden.¹⁵⁸

I Biblioteksbladet från 1944 kunde man läsa om önskemål om en bokbuss i Dalarna.

Den som i forna och lyckligare dagar sett de danska centralbibliotekens bokbilar i verksamhet och insett och förstått deras betydelse har därför svårt att släppa önskedrömmen om en Dalarnas bokbil - vore det så gengasbil – ty helt visst skulle en sådant effektivt medverka till att häva isoleringen för landsortsbibliotekens vidkommande och bidra till ett ytterligare utnyttjande av centralbibliotekets resurser.¹⁵⁹

Insatserna för landsbygdsbefolkningen kunde ökas i och med kommunreformen 1952. En av de största anledningarna till att kommunerna satsade på bokbussarna, var alltså det faktum att biblioteken hade som mål, att även människor som hade långt till närmaste bibliotek, skulle ha rätt till fullgod biblioteksservice. Bokbussen kunde ibland även användas som en slags provisorisk lösning, i nya bostadsområden, i väntan på att det ”riktiga” biblioteket skulle byggas.¹⁶⁰

Bokbussen var som ett komplement till filialer och ersättning för små utlånings-stationer.¹⁶¹ Vi vet att detta gjorde att bokbussarna ökade i antal medan vandringsbiblioteken och många små filialer lades ner till många glesbygdsbors förtret. Vi vet också att dessa filialer var rester av gamla tiders sockenbibliotek och hade funnits i byarna kanske ett eller två hundra år, det första sockenbiblioteket öppnades 1799. Det gör det inte svårt att förstå glesbygdsbonas ovilja till att de skulle försvinna.

Bokbussverksamheten, skrev Helene Svenne i sin utredning om bokbuss i glesbygd, ger en rättvis service till glesbygden och förmedlar kontakt till huvudbibliotek och central-ort.¹⁶² Bokbussen kunde ses som en slags decentralisering i mindre skala.¹⁶³

3.3.1 Debatt om bokbussarnas fördelar respektive nackdelar

Under 1940-talet fördes det en ganska livlig debatt angående bokbussens existens. Kritikerna såg på bokbussen bara som ett transportmedel, som skulle se till att litteratur kom ut till biblioteken i länet. Det var dessutom ett betydligt dyrare sätt att få ut böcker till biblioteken, istället för de vandringsbibliotek som man tidigare använt sig av.¹⁶⁴ Eftersom man ännu inte hade sett bokbussen i ”arbete” i Sverige var det kanske inte så konstigt. Bara för att verksamheten fungerade bra i andra länder som till exempel Danmark, var det ingen garanti för att det skulle fungera i Sverige. Olika länder har som bekant olika förutsättningar.¹⁶⁵

¹⁵⁸ Ibid, s. 6

¹⁵⁹ Från biblioteksfronten, 1944, s. 219

¹⁶⁰ Ottervik, 1964, s. 89

¹⁶¹ Svenne, 1995, s. 3

¹⁶² Ibid, s. 3

¹⁶³ Heintze, 1949, s. 204

¹⁶⁴ Nyman, 1958, s. 11

¹⁶⁵ Hjelmqvist, 1947, s. 13

De som ansåg att bokbussen var något positivt medgav, att om man bara såg bokbussen som ett transportmedel var det något som var dyrt.¹⁶⁶ Men, menade de, en bokbuss är inte bara ett transportmedel utan något som är betydligt viktigare än så. Som en av de största argumenten för bokbussen, var att den var väldigt viktig som en kontaktlänk mellan centralbibliotekets personal och personal som jobbar ute i länens olika bibliotek. På det viset kunde personalen från centralbiblioteket på ett helt annat sätt ta del av verksamheten som pågick ute i länet.¹⁶⁷ Fördelen med en bokbuss var att med böckerna följde även en utbildad bibliotekarie, som hade kännedom om de olika böckerna på ett helt annat sätt än de deltidsarbetande på landsbygdens bibliotek hade. Tack vare bok-bussen begrep många låntagare, som förut har fått nöja sig med vandringsbibliotekens magra bokbestånd vad det gällde facklitteratur i alla fall, att det fanns möjligheter att låna böcker som de kunde ha nytta av i sina arbeten eller när de studerade.¹⁶⁸

3.3.2 Stadsbussar

Stadsbussen kunde användas som en slags provisorisk lösning i väntan på att ett fast filialbibliotek skulle byggas. Tack vare bokbussen kunde man se vilket intresse som fanns för litteratur och läsning i olika bostadsområden, om det fanns något behov av ett filialbibliotek.¹⁶⁹

Borås var först i landet med bokbussverksamhet. Den 13 december 1948 utgick den första bokbussturen från Borås Stadsbibliotek. Biblioteket hade sparat ihop pengar till verksamheten i ett år.¹⁷⁰ I Borås Tidning kan man dagen efter läsa en artikel med titeln *Urpremiär för bokbuss i Sverige*. I artikeln står det att läsa bland annat om den trivsamma stämningen som råder på bussen, att man som ovan besökare inte behöver känna sig främmande inför böckerna, som det annars lätt kan bli på ett "vanligt" bibliotek där böckerna finns på långa och många hyllor. I artikeln uttalade sig också centralbibliotekarie Gösta Östling han säger bland annat att "Bokbussen har inte kommit till enbart för att förkorta vägen för de från stadsbiblioteket långt boende. I främsta rummet vill man nå dem, som aldrig eller sällan gör biblioteksbesök."¹⁷¹ Ett mål som Borås Tidnings reporter, som var med på första turen, trodde att bokbussen skulle kunna uppfylla, mycket tack vare den trevliga atmosfären som rådde på bussen.¹⁷²

Borås var alltså först med verksamheten men snart följde flera städer efter. Anledningen till att Borås skaffade en bokbuss var bland annat att staden hade stora befolknings-områden, där det var svårt att få fram tillräckligt med lokaler som kunde användas som filialer. För att dessa människor ändå skulle få tillgång till litteratur införskaffades en bokbuss. Den betraktades dock som en tillfällig lösning för på sikt, cirka 15 år, skulle filialsystemet byggas ut. 1947 anslog stadsfullmäktige i Borås 21 000 kronor för inköp och möblering av bussen, inklusive en första bokuppsättning. För 6 000 kronor tog man över en av AB Stadsbussars äldre bussar. Från kommunens sida hade man hoppats på att kunna starta upp verksamheten redan under sommaren 1948. Men de hushåll som berördes fick ingen information om verksamheten

¹⁶⁶ Nyman, 1958, s. 11

¹⁶⁷ Ibid, s. 12f

¹⁶⁸ Nyman, 1958, s. 13

¹⁶⁹ Möhlenbrock, 1955, s. 449

¹⁷⁰ Roth, 1949, s. 59

¹⁷¹ Urpremiär för bokbuss i Sverige, 1949, s. 1

¹⁷² Urpremiär för bokbuss i Sverige, 1949, s. 1

förrän i november. Därför flyttades premiären fram till i december. En minimiålder hade satts till 15 år. Detta för att minska anstormningen på den minimala ytan (4x2 meter). Bussen besökte fem ytterområden varsin kväll per vecka under den första tiden.¹⁷³ Under 1949 hade bokbussen en utlåning på 5%, av all utlåning som förekom på biblioteken, 1953 hade den siffran stigit till 14% och 1959 låg siffran på 20%.¹⁷⁴

Med ett inköpsbidrag från stadsfullmäktige, köpte Göteborgs kommun 1950 in en buss från Göteborgs spårvägar och Göteborg fick sin första bokbuss. Även ett bidrag på 30 000 kronor för inköp av litteratur lämnades från fullmäktige till bussen. Verksamheten blev redan från början väldigt omtyckt. Bussen stannade vid ungefär 20 hållplatser och utlåningen låg på cirka 80 000 volymer. Från 1950 till 1974 hade stadens bokbussar lånat ut cirka 6,5 miljoner böcker.¹⁷⁵

Norrköping stadsbibliotek var i gång med sin verksamhet 1951. De använde sig av en begagnad trafikbuss som inreddes med bokhyllor.¹⁷⁶ Stadsfullmäktige i Norrköping gav bidrag för inköp och inredning av bussen till ett sammanlagt värde av 20 000 kronor. Ett villkor för att verksamheten skulle få något bidrag var att biblioteksstyrelsen kunde effektivisera den övriga filialverksamheten. Detta gjorde att filialerna i Stadshuset och i Lindö lades ner under året och på det viset kunde driftkostnaderna för bokbussen tas från dessa två filialer. Besökarna i Stadshusfilialen hänvisades till huvudbiblioteket och filialen i Lindö fick istället besök av bokbussen.¹⁷⁷ Mellan åren 1951 och 1957 ökade utlåningen från lite drygt 31 000 böcker till drygt 93 000 böcker. Störst var ökningen mellan 1951 och 1952, då det var en ökning av utlåningen med ungefär 23 000 böcker.¹⁷⁸ Även i Norrköping, precis som i Borås, var det tänkt att bussen skulle vara en försöksverksamhet. Syftet med verksamheten var ”om bokbussen med hänsyn till stadens speciella struktur, kunde ingå som ett fast led i den decentraliserade organisationen”.¹⁷⁹

I Biblioteksbladet från 1950 kan man läsa att Karlstad funderade på att starta upp bokbussverksamhet inom staden.¹⁸⁰ Verksamheten kom igång året därpå.

¹⁷³ Östling, 1949. s.13

¹⁷⁴ Biblioteksbusar fin kontakt för bygderna // Svenska Morgonbladet 3/3 1949, se Alexiusson, 1999, s. 66f

¹⁷⁵ Göteborgs stadsbibliotek verksamhet, 1974, s. 8

¹⁷⁶ Bianchini,. 1958, s. 29

¹⁷⁷ Från biblioteksfronten, 1951, s. 329

¹⁷⁸ Bianchini,. 1958, s. 29

¹⁷⁹ Möhlenbrock, 1955, s. 451

¹⁸⁰ Från biblioteksfronten, 1950, s. 105

Tabell 1. Sammanställning av stadsbussverksamhet 1954

Bibliotek	<i>Stockholm</i>	<i>Göteborg</i>	<i>Göteborg barnbuss</i>	<i>Norrköping</i>	<i>Borås</i>	<i>Karlstad</i>
Start år	1953	1950	1954	1951	1948	1951
Bokbestånd	6500	7800	4167	11000	11000	2294
Kapacitet	2200	2600	1750	2100	1800- 2000	1600
Befolknings- underlag		8000		15000	18000	9592
Dagar/vecka	5	6	6	6	5	3
Timmar/vecka	16	35	20	32,5	17	9
Hållplats	11	24	15	29	15	7
Besök av varje hållplats.	1	1	1	1	1	1
Antal boklån	22783	78242	26031	63009	33090	13197
Aktiva låntagare	707	7060	2286	1500	1324	450
Kostnader	7629	45561		11426	5400	5343

(Möhlenbrock, 1955, s. 449)

Göteborg och Norrköping hade ute sin bokbuss lika många dagar och ungefär lika många timmar, men Norrköping hade aktivare låntagare. Låntagarna i Norrköping var bara en femtedel så många som i Göteborg men lånade nästan lika mycket. 88 % av befolkningen i Göteborg var aktiva bokbusslåntagare trots att Norrköping hade större befolkningsunderlag var det endast 10 % som var flitiga låntagare. Borås som hade större befolkningsunderlag hade mindre antal låntagare än Norrköping. Karlstad hade större befolkningsunderlag men enormt mycket lägre antal aktiva låntagare jämfört med Stockholm. Något att fundera över är hur Karlstads kostnader är nästan lika höga som Borås men trots det har mycket mindre siffror på i stort sett alla poster; boklånen är mindre än hälften så många som i Borås, hälften så många hållplatser och lite mer än hälften så många timmar och dagar per vecka. De aktiva låntagarna är också bara en tredjedel så många som i Borås. Men å andra sidan bör man nog ställa sig tveksam till siffrorna över befolkningsunderlaget. Göteborg som är en mycket större stad med fler invånare än Norrköping, Borås och Karlstad, uppges ha mycket mindre underlag än dessa.

3.3.3 Länsbussar

För att undvika missförstånd, har vi valt att kalla bokbussverksamheten under centralbiblioteken för länsbussverksamhet. Detta trots att namnet inte togs i bruk förrän 1965.

Tanken med länsbussverksamheten var att personalen vid mindre folkbibliotek, filialer skulle ha möjlighet att förstärka sitt eget bibliotek med nya böcker från centralbiblioteket.¹⁸¹ Det var länsbussarna som ersatte de vandringsbibliotek som förut hade skickats runt i landet.

Från statens utgick ett statsbidrag till de centralbibliotek som hade verksamheten ifråga. De centralbibliotek som använde bokbuss i sin verksamhet fick 50% i bidrag till driftskostnaderna, medan bibliotek med bokbil fick 35% i bidrag för sina kostnader.¹⁸²

¹⁸¹ Möhlenbrock, 1955, s. 449

I en årskrönika från 1949 berättade Bengt Hjelmqvist att det under året hade startats bokbilsverksamhet i Hallands och Malmöhus län. Erfarenheterna från dessa två län, hade varit odelat positivt. Tack vare verksamheten skapades nya kontaktmöjligheter och det gjorde även att utlåningen av litteratur ökade i stor utsträckning på landsbygden. I samma årskrönika sade Hjelmqvist vidare, att i nordligare landskap hade man fortfarande inte provat på bokbussverksamheten, men att det var säkert något som skulle komma så småningom. I NordNorge hade man redan, med gott resultat använt sig av bokbussar. Så därför skulle verksamheten även i de nordligare delarna av Sverige med sina långa avstånd kunna fungera bra, tyckte Hjelmqvist.¹⁸³

Centralbiblioteket i Halland blev först i landet med länsbuss.¹⁸⁴ En bokbils-start hade varit klar sen hösten 1948, men kom av organisatoriska skäl igång 1949 istället. Vissa kvällar i veckan tjänstgjorde den som en slags mobil filial i Halmstads ytterområden.¹⁸⁵ Det kostade 16 000 kronor att köpa in och inreda fordonet. Halmstad stad stod för 3000 kronor, de övriga kommunerna i länet bidrog med 9000 kronor, landstinget gav ett bidrag på 3000 kronor och enskilda personer bidrog med 1000 kronor.¹⁸⁶ Bokbilen användes för att byta ut och komplettera bestånden i länets bibliotek och boklådor. Det var nämligen billigare att använda en bokbil än att skicka boklådor fram och tillbaka med järnväg eller post. Nils Roth menade att bokbilen kunde lägga en grund för biblioteksverksamhet på orter utan bibliotek.¹⁸⁷ Två gånger per år fick biblioteken, ungefär 300, i Hallands län besök av bokbilen. Även de olika utlåningsstationerna fick besök av bilen.¹⁸⁸ Man använde sig av en skåpbil för att köra runt litteraturen i länet.¹⁸⁹

Malmöhus län var också igång med sin verksamhet 1949 men några månader senare än i Halland. Bussen var en skåpbil av större modell, precis som i Halland, och rymde ungefär 2000 band. På den första turen innehöll bilen flest band skönlitteratur, närmare 950 varav 50 stycken var på andra språk än svenska.¹⁹⁰ Ett av syftena med verksamheten var att även personer på landsbygden, precis som de som var bosatta i staden, skulle ha möjlighet att ta del av kulturlivet.¹⁹¹

Även Södermanlands län var tidigt ute med länsbussverksamhet, också de startade sin verksamhet 1949 men använde istället för en skåpbil en trafikbuss som de hade hyrt och inrett med löstagbara hyllor. Det var tänkt att Södermanlands län skulle ha startat sin verksamhet redan 1948 men på grund av personalbrist kom de alltså igång 1949 istället.¹⁹²

I en artikel från 1958, *Med bokbuss till Norrbottens skogshuggareläger*, skriver Inga Ström om hur verksamheten startades 1950 på Norrbottens första länsbuss. Hon var under de fyra första åren bibliotekarie på bokbussen. Tack vare ett bidrag från Stats-verket för

¹⁸² Nyman, 1958, .s. 11

¹⁸³ Hjelmqvist, 1949, s. 303

¹⁸⁴ Torstensson, 1994:1, s. 52

¹⁸⁵ Roth, 1949, s. 60

¹⁸⁶ Torstensson, 1994:1, s. 52

¹⁸⁷ Ibid. s. 54

¹⁸⁸ Ibid. s. 52

¹⁸⁹ Nyman, 1958, s. 14

¹⁹⁰ Heintze, 1949, s. 204

¹⁹¹ Ibid. s. 206

¹⁹² Nyman, 1958, s. 14

”folkundervisningens främjande i rikets nordligaste gränssorter” hade central-biblioteket råd att skaffa bokbuss. Några företag i länet bidrog även de med pengar och Landstinget och kommunerna runt om i länet stod för driftskostnaderna. Eftersom Norrbotten är ett stort län delades länet i två delar, ett sydligt (Pite och Lule älvdalar) och ett nordligt (Råne och Kalix älvdalar och malmfält). Varje bokbussområde fick besök två gånger per år och från början var bussen ute i ungefär tre veckor åt gången. Detta utökades med tiden genom att bussen uppsökte nya byar.¹⁹³ På de mindre orterna i gles-bygden blev besöket av bokbussen något stort, både barn och vuxna besökte med glädje bussen och lånade böcker. Ett av syftena bakom bokbussen var att även de som arbetade i skogen skulle få möjlighet att låna böcker. Verksamheten kom igång för sent 1950 för att målet skulle kunna uppfyllas det första året. Men från och med 1951 (januari till mitten av februari) så besökte bokbussen även skogshuggareläger, besök som blev uppskattade.¹⁹⁴ Att bokbuss verksamheten uppskattades runt om i länet, visade utlånings siffrorna på, siffrorna femdubblades mellan 1950 och 1951. 1957 var siffran uppe i nästan 71 000 utlån per år.¹⁹⁵

1950 hade förutom Hallands och Malmöhus län även Södermanland , Kristianstad och Norrbotten länsbussverksamhet.¹⁹⁶ 1952 kunde Stockholms län starta sin verksamhet, tack vare en buss utlånad från Södermanland.¹⁹⁷ Det var endast mindre bibliotek på landsbygden som fick besök av bussen, till exempel Roslagen och länets norra delar, sammanlagt besökte bussen 85 platser.¹⁹⁸

1954 startade Bohuslän upp sin länsbuss verksamhet, med en inhyrd buss från SJ fick befolkning men även bibliotekarier på landsbygden tillfälle att under två veckor, höst och vår välja bland bokbussens litteratur.¹⁹⁹

Med tiden blev det allt vanligare att länen istället för skåpbil användes sig av buss för sin verksamhet, till exempel övergick Malmöhus län från skåpbil till buss efter några år.²⁰⁰ Anledningen till att bussen blev vanligare än skåpbilarna var att i bussen fanns det mer plats för litteratur. I bussen fanns det också plats för fler låntagare åt gången och även mer plats att röra sig på.²⁰¹

¹⁹³ Ström, 1958, s. 32ff

¹⁹⁴ Ibid. s. 35f

¹⁹⁵ Ibid. s. 39

¹⁹⁶ Från bibliotekskonsulenterna, 1951, s. 68

¹⁹⁷ Från bibliotekskonsulenterna, 1954, s. 111

¹⁹⁸ Adelsköld, 1991, s. 25

¹⁹⁹ Göteborgs stadsbibliotek verksamheten, 1974, s. 8

²⁰⁰ Nyman, 1958, s. 14

²⁰¹ Ibid, s. 15

Tabell 2 Lånestatistik för länsbussar

År	Antal lån
1949*	25 390
1950**	74 964
1951**	83 214
1952***	96 774
1953***	112 819

* Södermanland, Halland och Malmöhus län.

** Södermanland, Halland, Kristianstad, Norrbotten och Malmöhus län.

*** Södermanland, Halland, Kristianstad, Stockholm, Norrbotten och Malmöhus län.

(Från bibliotekskonsulenterna, 1954, s 111)

Mellan 1950 och 1951 kan man se att utlånen ökar ganska bra, oberoende av att inga nya bussar tillkommit. Trots att Södermanlands länsbussverksamhet startade 1952, ökade inte lånen mer mellan 1951 och 1952 än det gjorde mellan 1950 och 1951. Lånen ökade dock kraftigt året därpå. Södermanlänningarna kanske behövde tid att vänja sig?

3.4 Delanalys

Under denna rubrik kommer vi att analysera frågeställningarna var för sig för åren 1948-1953.

- *Vad hände med bokbussverksamheten under åren 1948-1953?*

Internationellt sett startade bokbussverksamheten sent i Sverige, om man bortser från till exempel Borås som startade sin verksamhet 1948. Kring 1920 startades motordriven bokbussverksamhet i USA och England. Båda länderna hade tidigare använt sig av hästdragna vagnar, England hade startat sådan verksamhet redan 1859. I Tyskland infördes verksamheten 1926. Men å andra sidan var Tysklands tidiga bokbuss-verksamhet endast inriktad mot stadsbefolkningen. Verksamhet på landsbygden kom igång mycket senare än i Sverige, nämligen 1962.

1929 hade Danmark startat sin verksamhet och 10 år senare, nio år innan Sverige, var försök med en norsk bokbuss på landsbygden igång. Den norska bokbussverksamheten gjorde i och för sig ett upphåll på grund av kriget, men var ändå igång redan 1946 igen. Den norska stadsbefolkningen fick dock vänta mycket längre än den svenska, där kom liknande verksamhet inte igång förrän 1972.

Före den första kommunreformen 1952, var de allra flesta 'kommuner' mycket små, detta gjorde att bara de allra största och resursstarka kommunerna till exempel Borås hade råd med bokbussverksamhet. Många kommuner var dessutom så små, geografiskt sett, att de inte var i behov av bokbussverksamhet.

Efter reformen blev fler kommuner mycket större, geografiskt, resursmässigt och befolkningsmässigt, och behovet av bokbuss för att nå ut till hela befolkningen i dessa kommuner, ökade. Bokbussverksamhet sågs som ett komplement till filialerna och ersatte i många fall de små utlåningsstationerna som funnits ute i byarna, vilket också var en anledning till att antalet bussar/bilar ökade.

Trots att ett par bussverksamheter startade i slutet på 1940-talet, satte inte rushen igång förrän efter 1965, detta tack vare det statsbidrag som kom då. 1953 hade sju län bok-bussar och fem städer hade verksamheten i fråga.

Den första kommunreformerna som började genomföras 1952 hjälpte till att utveckla biblioteksverksamheten i stort och då även bokbussverksamheten. Genom att slå ihop små kommuner till större, fick de större ekonomi och kunde satsa mer pengar på biblioteken. Resultatet blev ännu fler bokbussar. Dessa sammanslagningar skulle komma att pågå till 1970-talet.

Bokbussen verkade inte alltid ses som ett komplement till landsbygden i första hand menar vi, utan istället för städernas ytterområden där man ännu inte hade en filial. Från början var det vanligt att använda en skåpbil men med tiden insåg de flesta bibliotek att buss var att föredra. Detta framförallt för att få plats med mer litteratur åt gången.

Den statistik vi funnit över stadsbussverksamheten är grundlig men till viss del inte tillförlitlig. Tillförlitligheten brister när man tittar på befolkningsunderlaget för respektive stad. Men samtidigt kan man undra varför Stockholm och framförallt Karlstad hade så få låntagare ett år respektive tre år efter sin start. Enligt Möhlenbrock så hade varken Stockholm eller Karlstad ens 1000 aktiva låntagare 1954. Båda hade dessutom enorma kostnader i jämförelse med vad de presterade. Detta gäller särskilt Karlstad. Om dessa siffror stämmer kan kanske diskuteras.

- *Vad ville man uppnå med bokbussverksamheten under åren 1948-1953? Vilka mål hade man?*

Målen med de fåtal bokbussar som startades upp under dessa år kunde se olika ut. I till exempel Borås var stadsbussen inte tänkt att användas permanent. Istället skulle den användas som ett provisorium och senare ersättas med en filial. Även i Norrköping skulle verksamheten senare ersättas med en filial. Målet var alltså att ge service till de människor som ännu inte hade tillgång till en filial och framförallt ville man nå dem som aldrig eller sällan gjorde biblioteksbesök. Verksamheten fortsatte i Borås även efter att fler filialer tillkommit, tack vare sin popularitet. Detta kan överensstämma med kommunernas mål att även människor som hade långt till närmaste bibliotek, skulle ha rätt till fullgod biblioteksservice. Hjelmqvist menade att verksamheten skapade nya kontaktmöjligheter och ökade litteraturutlåningen på landsbygden. Det gjorde det också möjligt för mindre bibliotek att få regelbundna besök av fackutbildad personal. Bokbussverksamheten ger en rättvis service till glesbygden och förmedlar kontakt till huvudbibliotek och centralort

Att länsbussverksamheten kom igång var mycket därför att personal som arbetade på mindre bibliotek skulle ha tillfällen att utöka sitt eget bestånd med litteratur från centralbiblioteket. Det var centralbiblioteket i länet som skickade ut bokbussen. Ett annat syfte med verksamheten var att ersätta vandringsbiblioteken, därför att bokbussen kunde erbjuda en bättre service tack vare fackutbildad personal.

Nils Roth ansåg att det var billigare att använda en bokbil än att skicka boklådor fram och tillbaka med järnväg eller post, därför kunde verksamheten användas för att byta ut och komplettera bestånden i länets bibliotek och boklådor.

Tack vare länsbussen skulle landsbygdsbefolkningen kunna ha möjlighet att delta i det kulturliv som de boende i en stad hade möjlighet till.

Som vi tidigare nämnt såg givetvis syftena olika ut beroende på vart bokbussen skulle användas någonstans och vilken målgrupp den vände sig till. I Norrbottens län var till exempel syftet att skogsarbetarna skulle ha en chans att få låna litteratur. Eftersom de ofta arbetade långt bort från det vanliga biblioteket, kunde de annars ha svårt att få tag i något läsbart.

Utlånen på länsbussarna ökade kraftigt. På fem år hade de mer än femdubblats! Första året ökade utlånen med 168%. En nedgång i utlån skedde 1952, men vi kan inte utläsa i våra källor vad det kan ha berott på.

Rekommendationen från folkbibliotekssakkunniga om att skaffa bokbilar, som en åtgärd för att möjliggöra en direkt utlåning till bibliotek och andra låntagare på landsbygden kunde utgöra en bra motivering för biblioteken när de ansökte om medel för bokbilarna.

Bibliotekens mål att alla skulle ha rätt till fullgod biblioteksservice, var en stor anledning till att det satsades på bokbussar. Från bibliotekens sida ansåg man att det var viktigt att nå de människor som av någon anledning inte själva kunde komma till biblioteket som till exempel gamla, fångar och synskadade.

- *Hur inverkade samhällsutvecklingen och biblioteksutvecklingen på bokbussverksamheten under åren 1948-1953?*

När kommunsammanslagningarna genomfördes valdes ett bibliotek i kommunen ut till huvudbibliotek. De andra biblioteken i kommunen som inte blev nedlagd fick bli filialbibliotek. Vi vet att nedläggningen av bibliotek kanske var, första steget för en nedläggning av resten av servicen i byn. Biblioteken var ofta en samlingsplats och en träffpunkt i byn.

Samhället blev mer välmående, befolkningens privata resurser ökade bland annat då folkpensionen höjdes. Tillväxten i Sverige var under perioden hög. Fler kvinnor började förvärvsarbete på grund av bristen på arbetskraft. I och med detta blev det fler som betalade skatt, vilket i sin tur gav mer pengar till staten och därmed gav mer pengar som kunde satsas på biblioteken. Kvinnorna fick mindre fritid men däremot tillkom en ny kulturgrupp – förskolebarnen. Detta ledde till att familjens ekonomiska resurser ökade men även att kommunerna fick bygga fler barndaghem.

Mellan 1950 och 1970 ökade den privata konsumtionen med hela 60%. Det kan sägas bero på all ny teknik som flödade fram och att familjerna helt enkelt hade fått mer att röra sig med tack vare kvinnornas löner. Bland annat radio- och TV-apparater, radio-grammofoner och bilar var populära och fanns snart i varje hem.

Den ökade invandringen, som under den här perioden i första hand var arbetskraftsinvandring, gav ökad press på biblioteken med krav på litteratur och tidningar på de egna språken.

Semestern hade strax innan perioden lagstadgats och utökades i slutet av den. Detta gav givetvis mer fritid och mer tid till bland annat läsning.

Fler började studera. En nioårig enhetsskola för alla skapades och utbildningssituationen förändrades i Sverige då fler gick allt längre i skolan. Även studier på högre nivå blev vanligare då ett flertal universitet skapades under denna period. Detta gav ökade krav på biblioteken och vilket i sin tur visade på bristerna i biblioteksservicen i glesbygden. Det blev lättare att ägna sig åt studier i och med det allmänna studiebidraget som infördes under 1950-talet.

Vi vet att bilen gjorde att människor lättare kunde förflytta sig längre sträckor än tidigare, men eftersom alla ännu inte hade tillgång till den, speciellt inte i glesbygd, behövdes något för att alla skulle ha tillgång till biblioteken. Bokbussen kunde förflytta och sprida biblioteken närmare befolkningen. Fler fick tillgång till bibliotekens service, inte bara när det gäller böcker utan även den service som fackutbildad personal kunde ge.

Folkbibliotekssakkunniga menade att folkbiblioteket skulle verka för att så många som möjligt skulle få kontakt med biblioteket. Detta för att stärka demokratin. Med hjälp av bibliotekets böcker skulle befolkningen på egen hand hämta in kunskaper, för att fritt kunna bilda sig en egen åsikt, även efter skolans slut. Biblioteken tyckte också att det var viktigt att se till att befolkningen även på fritiden hade möjligheter att utbilda sig.

Lånestatistiken ökade avsevärt. På tio år, 1945-1955 mer än fördubblades den. Att siffran ökade så mycket, tror vi kan bero på den höjda utbildningsnivån i Sverige. Utbildningspolitiken satte målet att alla skulle ha rätt till god litteratur. Bland annat resulterade detta i att det satsades oerhörda resurser på biblioteken. Att det kunde satsas så mycket resurser, berodde även givetvis på den upprustning som genomfördes i Sverige efter andra världskrigets slut. Löner, bokbestånd och kostnader ökade explosionsartat och tredubblades i stort sätt under perioden.

Biblioteken utvecklades till att bli så kallade familjebibliotek. Det innebar att biblioteken skulle vara som ett offentligt vardagsrum med öppna ytor och få väggar. Detta för att ta bort stämpeln av biblioteken som en välgörenhetsinrättning.

Statsbidraget till centralbiblioteken höjdes. Det hade länge varit alldeles för lågt, men nu hade det blivit omräknat till den tidens penningvärde och biblioteken fick råd att rusta upp bestånd, lokal med mera. Bokbussverksamhet, som tidigare inte kunnat komma på fråga på grund av den dåliga ekonomin, kunde nu tack vare det markant höjda bidraget till centralbiblioteken påbörjas. Även det faktum att centralbiblioteken kunde få ett särskilt bidrag för sina driftskostnader, till sina bokbussar, spelade in när verksamheten skulle komma igång.

4. 1975 - 1980

4.1 Samhällsutveckling

1974 var de kommunsammanslagningar som hade pågått sedan 1962 i stort sett klara. Kommunsammanslagningens reformen hade till en början fattats som ett principbeslut av riksdagen, en slags frivillig-princip. Denna ändrades 1969 till att inte längre vara fri-villig. Dessutom skulle reformen vara genomförd senast 1 januari 1974. Riktlinjerna till sammanslagningarna uppfördes 1962. De innebar att varje kommun skulle ha minst 8 000 invånare 1975 och innehålla både stad och kringliggande områden. Det krävdes dessutom att kommunfullmäktige i varje kommun frivilligt gick med på samman-slagningen. Enligt planerna skulle 40 av de existerande kommunerna inte ändras och resultatet skulle av reformen skulle vara en minskning av de 848 kommunerna till 282.²⁰² Ett enhetligt kommunbegrepp hade införts 1971. Städer, köpingar och municipalsamhällen sågs inte längre som egna små 'kommuner'. En del kommuner var fortfarande små efter reformens genomförande, men inte så små som innan. Reformen sågs med optimism. Den skulle ge större ekonomiska resurser.²⁰³

Gunnel Gustafsson, då docent i statsvetenskap vid Umeås universitet, skrev 1980 en undersökning om reformen. Hon menade att ekonomi, administration och politik är nödvändiga för självstyre. Dessa hade förbättrats efter reformen, menade hon och pekade på att tillgängliga data visade på minskade kostnader i kommuner med upp till 30 000 invånare.²⁰⁴

4.1.1 Arbetsmarknad

Förut hade ett av huvudmålen för arbetsmarknadspolitiken varit att man skulle ha ett givande heltidsarbete efter eget val. Under 1970-talet blev istället huvudmålet att alla skulle ha arbete.²⁰⁵ Detta mål kom dock inte att uppfyllas fullt ut, på grund av den dåliga ekonomin. Efter 1950- och 1960-talens arbetsmarknad, där det inte varit några problem att få arbeten, kom 1970-talet med arbetslöshet.²⁰⁶ Arbetskraftsinvandringen som hade varit vanligt under 1950- och 1960-talen minskade. Det berodde givetvis på de minskade möjligheterna att få arbeten.²⁰⁷ 1974 infördes en arbetslöshetsförsäkring som innebar att medlemmar anslutna till en a-kassa fick sin ersättningstid utökad från 150 till 300 dagar, ersättningen blev skattepliktig, och den arbetslösa kunde som mest få ersättning fem dagar i veckan. För personer som inte var anslutna till någon a-kassa inrättades KAS.²⁰⁸

Vad det gäller arbetstiden så sänktes den från 48 till 45 timmar i veckan under åren 1958-1960, under åren 1967-1969 till 42,5 timmar och 1971-1973 till 40 timmar i veckan.²⁰⁹

Pensionsåldern sänktes från 67 år till 65 år 1976, den gjordes också på samma gång rörlig mellan 60 och 70 år.²¹⁰

²⁰² Gustafsson, 1980, s. 10

²⁰³ Hjelmqvist, 1993, s. 259

²⁰⁴ Gustafsson, 1980, s. 147

²⁰⁵ Goldberg, 1992, s. 91

²⁰⁶ Ibid, s. 86

²⁰⁷ Magnusson, 1996, s. 442

²⁰⁸ Ersättning vid arbetslöshet, 1993, s. 86

²⁰⁹ Elmér, 1975, s. 91

²¹⁰ Norborg, 1982, s. 216

4.1.2 Ekonomi

Under 1970-talet bromsades den snabba tillväxten av Sveriges ekonomi, det hade mycket att göra med det faktum att oljepriserna steg kraftigt. Det var ekonomiskt magrare år som väntade.²¹¹

Det faktum att de varor som Sverige förut hade exporterat till andra länder inte längre var lika intressanta var också något som bidrog till de magrare åren. De svenska produkterna som till exempel trä och papper fick svårare att hävda sig när andra industriländer, tack vare att de hade mycket lägre produktionskostnader, kunde börja konkurrera med Sverige om lägre priser.²¹²

4.1.3 Teknikutveckling

Den privata konsumtionen ökade med 60 % mellan 1950 och 1970. Det köptes skivor, radiogrammofoner, transistorradior och det var även mycket vanligt att man gick på bio. Efter 1956, då de reguljära TV-sändningarna startade, ökade inköpen av TV-apparater.²¹³

Litteraturutredningen rapporterade i *Boken* 1974 att boken hittills klarat konkurrensen med media. Detta på grund av dess tekniska och ekonomiska förutsättningar – den är billig och är enkel tekniskt sett. Däremot förutspådde man att den skulle vara hotad i framtiden.²¹⁴

4.1.4 Utbildning

Eftersom man från politiskt håll, framförallt från socialdemokratiskt, såg utbildning som ett sätt att utjämna orättvisor i samhället och även motverka de sociala klyftorna, infördes 1962 en nioårig grundskola för alla. Fler högskolor och universitet byggdes ut för att kunna ta emot fler studenter.²¹⁵ Sedan 1964 har alla studenter möjligheter att få studiemedel när de studerar på högskolor och universitet. Studiebidraget på gymnasie-nivå ökade kraftigt.²¹⁶ Utbyggnaden av högskolor och universitet gav möjligheter för människor, på ett helt annat sätt än tidigare, att skaffa sig en högre utbildning.²¹⁷

Vuxenutbildning prioriterades av staten under 1970-talet. Olika cirklar för prioriterade grupper, som till exempel invandrare och personer med kortare skolutbildning, fick högre bidrag.²¹⁸

Fler barn hamnade inom barnomsorgen eftersom föräldrarna fortsatte förvärvsarbete när barnen var små. Det hade till följd att kommunerna fick bygga ut barnomsorgen, eftersom

²¹¹ Häger, 1980, s. 205

²¹² Bergström, 1994, s. 280

²¹³ Nationalencyklopedin, Cop. 1995:2, s. 153ff

²¹⁴ *Boken* – en översikt, 1988, s. 13

²¹⁵ Bergström, 1994, s. 280

²¹⁶ Elmér, 1975, s. 96

²¹⁷ Andersson, 1997, s. 51

²¹⁸ Hågård, 1995, s. 89

samhället tog över en del av barnuppfostran.²¹⁹ 1 juli 1975 infördes lagen om allmän förskola för alla sexåringar.²²⁰

4.2 Biblioteksverksamheten

Efter kommunsammanslagningen hade alla 278 kommuner i Sverige folkbibliotek. Tillsammans hade dessa cirka 1800 filialer.²²¹ Det innebar att alla människor hade tillgång till åtminstone ett bibliotek i den kommun som de bodde i.²²²

Litteraturutredningen menade 1972 att den tidens moderna bibliotek utmärktes av tre saker: omfattande informationsverksamhet, aktiv marknadsföring och ett kraftigt engagemang på det allmänkulturella området.²²³

I förhållande till tidigare decennier ökade bibliotekens anslag med över 50% under hela 1970-talet.²²⁴ De förhöjda anslagen satsades på sådant som till exempel personal men även öppetiderna kunde förbättrades i förhållande till tidigare år.²²⁵ Personalstyrkan blev 25 % fler i antal mellan åren 1976-1983. Öppetiderna på huvudbibliotek och filialer ökade med 11 %, till 32 000 timmar, mellan åren 1976 till 1983. Den största ökningen genomfördes före 1980.²²⁶

1968 års litteraturutredning menade att tillgängligheten till böcker avgör hur mycket folk läser och att läsningen av 'god litteratur' beror på utbildningsnivå.²²⁷ Människor som är välutbildade med bra lön och som ofta arbetar inom tjänstemannadominerande yrken är den grupp av människor som utnyttjar biblioteket och dess tjänster mest. Den grupp som minst utnyttjar biblioteken är de människor som är lågutbildade.²²⁸

Litteraturutredningen utgick i sina biblioteksstudier *Försök med bibliotek* från att biblioteksutnyttjandet påverkades av sex faktorer:

- utbudets omfattning
- utbudets tillgänglighet
- bibliotekets informationsåtgärder
- aktiviteter utanför bokdistributionen
- biblioteksintegration med annan kulturell och social verksamhet inom kommunen
- biblioteksverksamhetens förankring hos allmänheten.

Utredningen ansåg inte att deras material var tillräckligt men trodde ändå att detta stämde.²²⁹

1972 beslutade riksdagen om nya kulturpolitiska mål. Majoriteten av dessa gick ut på att nå ut till hela Sverige, detta för att alla människor skulle få del av kulturen.²³⁰ Ett av dessa mål var

²¹⁹ Andersson, 1997, s. 51

²²⁰ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 133

²²¹ Regeringens proposition, 1975:20, s. 58f

²²² Försök med bibliotek, 1972, s. 63

²²³ Ibid, s. 62

²²⁴ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 19f

²²⁵ Ibid, s. 21f

²²⁶ Kulturstatistik, 1987, s. 42

²²⁷ Boken, 1974, s. 14

²²⁸ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 25

²²⁹ Försök med bibliotek, 1972, s. 59

”Kulturpolitiken skall främja en decentralisering av verksamheten och beslutsfunktioner inom kulturområdet.”²³¹ Detta i ett försök att få större geografisk spridning och ett större stöd i beslut och ansvarstagande.²³² Ett annat mål var att ”Kulturpolitiken skall i ökad utsträckning utformas med hänsyn till eftersatta grupper erfarenheter och behov.”²³³ Riksdagen ville med detta gynna eftersatta grupper och kulturfattiga miljöer och dessutom minska isolering och utestängdhet för till exempel människor i glesbygd och barn.²³⁴

Tabell 3. Bestånds-, utlåne- och kostnadsstatistik 1976 - 1981

År	Antal bibliotekssystem	Mediebestånd	Utlån	Driftskostnader
1976	276	32 194 000	74 933 100	540 715 000
1977	277	34 575 000	77 310 500	666 511 000
1978	277	35 975 700	78 815 200	770 277 000
1979	277	37 618 000	77 787 400	872 925 000
1980	279	39 060 300	78 402 000	1 022 426 000
1981	279	40 433 100	77 884 100	1 157 959 000

(Folkbiblioteken, 1977, s. 6. Ibid, 1978, s. 6. Ibid, 1979, s. 6. Ibid, 1980, s. 5. Ibid, 1981, s. 6. Ibid, 1983, s. 4)

Enligt tabellen kan urskiljas att bibliotekssystemen, mediebeståndet och utlånen inte ökade, totalt sett, lika mycket som driftskostnaderna. Siffrorna för utlånen visar dessutom på en liten nedgång under 1979.

Budgetåret 1973/74 avsattes strax över 3 miljoner till utvecklingsverksamhet vid folkbiblioteken. Särskild hänsyn skulle tas till glesbygdens problem, detta gav ökad användning av bokbussar, 1,54 miljoner söktes för bokbussverksamhet.²³⁵

Som en följd av kommunsammanslagningarna kunde även ett stort antal mindre kommuner skapa moderna välutrustade bibliotek, vilket resulterade i höjda utlånings siffror.²³⁶

Redan 1946 började biblioteken formulera mål med sin verksamhet men det var under 1970-talet som biblioteken i större utsträckning började använda sig av mål-formuleringar.²³⁷ Bland annat fanns det i vissa biblioteks målformuleringar en politisk ambition att omvandla biblioteken till ett slags kulturcentrum.²³⁸ En annan sak som det var viktigt att framhålla var bibliotekens sociala uppgift, biblioteken skulle fungera som mötesplatser för människor.²³⁹

Den allmänskulturella verksamheten var även den en angelägenhet för biblioteken. Som sådan verksamhet kan nämnas att biblioteken och olika studieförbund kunde samarbeta. Dock på en ganska blygsam nivå, biblioteken kunde ge förslag på litteratur och även hålla med litteratur

²³⁰ Nilsson, 1999, s. 316

²³¹ Kungl. Maj:ts proposition 1974:28, 1974, s. 295

²³² Den nya kulturpolitiken, 1975, s. 8

²³³ Kungl. Maj:ts proposition 1974:28, 1974, s. 295

²³⁴ Den nya kulturpolitiken, 1975, s. 8

²³⁵ Boken, 1974, s. 324

²³⁶ Nilsson, 1984, s. 281

²³⁷ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 162

²³⁸ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 168

²³⁹ Ibid, s. 169

men initiativet låg ändå kvar hos studieförbundet. Biblioteken skulle även fungera som ett så kallat centralt kulturregister, det vill säga hålla reda på de kulturella aktiviteter som fanns på orten. Biblioteken kunde även användas för sådant som till exempel konserter, filmvisningar och teaterföreställningar.²⁴⁰

Biblioteken hade länge setts som kulturcentra. Men inte förrän under 1960-talet förändrades fler och fler bibliotek från att vara boklager till kulturcenter. De allra flesta bibliotek hade inte haft samma service som de mest utvecklade. De hade istället koncentrerats på bokutlåning.²⁴¹ Förändringen hade kommit tillstånd i och med utvecklingsbidraget som kommit.²⁴² Nu var tiden inne för att förändra synen på biblioteken ännu en gång, ansåg Litteraturutredningen 1974. Biblioteken kunde nu ses som informationscentraler.²⁴³ Det var betydelsefullt att det på biblioteken fanns en aktuell och opartisk samhällsinformation.²⁴⁴

Litteraturutredningen menade 1972 att det är lika viktigt att biblioteken är öppna för alla, som att alla har ett bibliotek i närheten.²⁴⁵ En av målsättningen kunde lyda: "Biblioteken bör ständigt försöka att i sin verksamhet nå så många som möjligt".²⁴⁶ I slutet av 1970-talet började biblioteken, med detta som mål, att även inrikta sig på så kallad målgruppsinriktad verksamhet, främst till barn, äldre och handikappade.²⁴⁷ Det var viktigt att se till att de grupper som var eftersatta på ett eller annat sätt, alltså till exempel handikappade hade samma möjligheter som andra människor till de olika kulturella utbud som fanns.²⁴⁸

Handikapputredningen som kom 1976 var dock missnöjd med att de handikappade inte fick den service de hade rätt till på biblioteken, en ökad service för denna målgrupp var något som handikapputredningen förespråkade. Det var viktigt att biblioteken hade tal-böcker att erbjuda och att det även fanns böcker i punktskrift. Även tekniska hjälpmedel som till exempel förstoringsglas var det viktigt att biblioteken tillhandahöll.²⁴⁹

Den målgrupp som det från bibliotekens sida kändes viktigast att prioritera, förutom de handikappade var barn och ungdomar.²⁵⁰ Den nya lagen om allmän förskola för alla sexåringar 1975 innebar dessutom att biblioteken fick en nästan helt ny och dessutom mycket stor målgrupp, förskolebarnen.²⁵¹ Även om biblioteken måste dra åt svång-remmen under ekonomiskt bistra tider, skulle ändå dessa grupper, prioriteras.²⁵² Detta kan illustreras med ett utdrag ur en text från 1978: "Biblioteken skall i ett läge med begränsade resurser i första hand inrikta sin verksamhet på förskole- och lågstadie-åldrarna".²⁵³

²⁴⁰ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 80

²⁴¹ Försök med bibliotek, 1972, s. 77

²⁴² Hjelmqvist, 1968, s. 3

²⁴³ Försök med bibliotek, 1972, s. 77

²⁴⁴ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 120

²⁴⁵ Försök med bibliotek, 1972, s. 63

²⁴⁶ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 173

²⁴⁷ Ibid, s. 175

²⁴⁸ Ibid, s. 173

²⁴⁹ Kultur åt alla, 1976, s. 163

²⁵⁰ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 174

²⁵¹ Tjugo års kulturpolitik, 1995, s. 14

²⁵² Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 175

²⁵³ Ibid, s. 174

Under hela 1970-talet hade man en klar ambition att nå ut med biblioteksverksamheten i kommunernas glesbygdsområden²⁵⁴. I Ny Kulturpolitik skriver man bland annat: ”Det är en grundläggande orättvisa att människor av geografiska, utbildningsmässiga eller andra skäl eller på grund av brister i kulturlivets organisation är utestängda från aktiviteter och upplevelser. Klyftor i fråga om föreställningsramar och uttrycks-möjligheter medför isolering och konflikter.”²⁵⁵

Enligt Kulturrådets rapport *Biblioteksservice i glesbygd* förekom ofta liknande målformuleringar bland kommunerna. De gick i stort ut på att kommunens uppgift är att ge alla kommunens invånare möjlighet att utnyttja biblioteket.²⁵⁶ Bland annat Västerviks kommun hade som mål ”att verka för att alla kommunmedlemmar får lika möjligheter att utnyttja den kulturella servicen” och ”att utforma kulturinsatserna med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov”.²⁵⁷ Trots dessa mål hade kommunerna inte samma klara politiska ambition att nå ut med biblioteksservice i glesbygd som staten.²⁵⁸ Men i stort sett hela Sverige strävade efter decentralisering och utjämnad standard, både inom och mellan kommunerna.²⁵⁹ Kommunsammanslagningarna hade starkt centraliserat biblioteksverksamhetens ekonomiska resurser, men man strävade hela tiden efter att decentralisera verksamheten. Litteraturutredningen menade att decentralisering medför ökat utnyttjande, eftersom även relativt korta avstånd kan utgöra hinder för biblioteksbesök.²⁶⁰ De menade att det räcker att människor har mer än 500 meter till biblioteket för att en minskning av biblioteksbesöken skall bli synlig, tydligast märks det hos barn och ungdomar upp till 19 år.²⁶¹ Genom att förkorta avståndet mellan litteraturen och läsarna, lockar man nya läsare menade de.²⁶²

I ett meddelande från Gävle Stadsbibliotek 1975 konstaterades att den decentraliserade verksamheten, filialer och bokbussar, 1960 svarade för 14% av den totala utlåningen, 1965 för 15%, 1970 för 37% och 1974 för 48%.²⁶³ Ett led för att verksamheten skulle bli mer decentraliserad var att fler filialer byggdes men även att bokbussverksamheten utvecklades. Ett annat exempel på decentralisering var bibliotekens uppsökande verksamhet som Boken kommer verksamheten som till exempel handikappade kunde ta del av.²⁶⁴ ”Boken kommer kan beskrivas som den biblioteksservice äldre, sjuka eller handikappade kan få i sina egna hem, om de har behov av den.”²⁶⁵ 1978 var det ungefär 10 000 människor som fick denna service från biblioteken, 178 kommuner hade verksamheten medan 99 saknade den helt.²⁶⁶

²⁵⁴ Biblioteksservice i glesbygd, 1981, s. 5

²⁵⁵ Ny kulturpolitik, 1972, s. 173

²⁵⁶ Biblioteksservice i glesbygd, 1981, s. 4

²⁵⁷ GPF-77, Västerviks kommun se Bokbuss i Västervikskommun, [198-?], s 5

²⁵⁸ Biblioteksservice i glesbygd, 1981, s. 2

²⁵⁹ Ibid. s. 4

²⁶⁰ Boken, 1974, s. 218

²⁶¹ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 251

²⁶² Boken, 1974, s. 220

²⁶³ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 8

²⁶⁴ Försök med bibliotek, 1972, s. 16

²⁶⁵ Lundin, 1990, s. 106

²⁶⁶ Ibid, s. 107

Det byggdes en hel del nya bibliotek under denna period. I städernas tätorter ökade antalet filialer medan filialerna på landsbygden minskade i samma utsträckning. I slutet av 1970 talet lades drygt 200 filialer ner.²⁶⁷

4.2.1 Bidrag och stöd

1965 togs det generella statsbidraget bort och kommunerna fick ett större ansvar för folkbiblioteken.²⁶⁸ Kommunerna fick istället ett så kallat skatteutjämningsbidrag, som gjorde att kommunerna hade fria händer när det gällde att bestämma vilka service-inrättningar som skulle få pengarna. Fortfarande fick dock länsbiblioteken statsbidrag.²⁶⁹ Statsbidragen kom istället att bestå av ett så kallat utvecklingsbidrag och ett punktbidrag som utgick för ”särskilda lokala initiativ” som till exempel inköp av bokbil och försök med olika kulturella aktiviteter. Utvecklingsbidraget som utgick sammanlagt till 25 kommuner, dessa kommuner fick ungefär 20 miljoner kronor tillsammans, avvecklades helt 1974 för att istället i större utsträckning utgå i form av punktbidraget. Punktbidraget kunde förutom att användas för inköp av bokbil också utgå till biblioteken för att de skulle till exempel kunna köpa en musikanläggning.²⁷⁰

Att det generella statsbidraget togs bort var inte populärt. Det fanns de som var rädda för att kommunerna skulle sätta stopp för den uppbyggnad av biblioteken som hade påbörjats. Detta eftersom det nu var kommunerna själva som fick ett större ansvar för biblioteken. Men protesterna mot att ta bort statsbidraget hjälpte inte, utan genomfördes alltså 1965. När bidraget väl försvann blev det inte så dåligt som motståndarna hade befarat utan istället satsade kommunerna på sina bibliotek som aldrig förr.²⁷¹

Från statens sida utgick, istället för det generella statsbidraget, ett slags selektivt bidrag till de kommuner som hade mindre utvecklade bibliotek. Detta för att kommunerna på det viset skulle ha möjlighet att rusta upp de bibliotek som behövde det.²⁷²

1975 behandlade riksdagen den del av kulturpolitiken där stödet till folkbiblioteken ingick. Det beslutades att bidraget skulle finnas kvar, mycket för att den ojämna skillnaden i standard på folkbiblioteken som fortfarande fanns i de olika kommunerna skulle upphöra. Förutom bidrag till en allmän upprustning av biblioteken, beslutades om ett bidrag för bokbussar men även om bidrag för arbetsplatsutlåning.²⁷³ En verksamhet som dock inte många kunde ta del av. Det var bara på 372 arbetsplatser med ungefär 140 000 anställda som denna möjlighet att få låna litteratur fanns, eller cirka 5% av all arbetskraft i Sverige.²⁷⁴

1975 ersattes utvecklingsbidraget med ett upprustningsbidrag. Syftet var att utjämna skillnaden i standard mellan kommunerna.²⁷⁵ För att Statens kulturråd skulle bevilja ett bidragsgivande skulle kommunerna visa på att bidraget skulle höja biblioteksstandarden i

²⁶⁷ Boken – en översikt, 1988, s. 47

²⁶⁸ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 95

²⁶⁹ Yrlid, 1994, s. 103

²⁷⁰ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 95

²⁷¹ Möhlenbrock, 1980, s. 64

²⁷² Ibid, s. 64

²⁷³ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 96

²⁷⁴ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 238

²⁷⁵ Mer än bara böcker, 1998, s. 7

kommunen och göra det möjligt för biblioteket att nå nya grupper bland kommun-*invånarna*, detta skulle bland annat ske genom att kommunerna köpte in bokbussar. Kommunen borde också ha en förhållandevis stor glesbygd och ett förhållandevis lågt antal skattekrönor per *invånare* samt en biblioteksorganisation som kunde möjliggöra bokbussverksamhet. Bidraget beviljades endast en gång för samma ändamål.²⁷⁶

En svårighet med upprustningsbidraget var att det i vissa kommuner fanns det resurs-svaga bibliotek utan utbildade bibliotekarier. Dessa kommuner kunde inte ta emot bidraget, så syftet med bidraget som var att utjämna skillnaderna i standarden mellan kommunerna kunde inte fullt ut åstadkommas.²⁷⁷

De lokala biblioteken men även länsbiblioteken kunde få bidrag till inköp av böcker på *invandrarspråk*. Genom detta bidrag slog staten fast sitt ansvar för *invandrarnas* möjligheter att få tag i litteratur på sitt eget modersmål.²⁷⁸

4.2.2 Debatten om bibliotekslagstiftning

Ända sedan 1940-talet hade debatten om bibliotekslag hållit på. Främst diskuterades möjligheten att lagstifta om obligatoriska kommunala bibliotek. En lång tid efter bibliotekssakkunnigas slutbetänkande 1948, i vilken de inte tagit ställning i frågan, framkom inte några nya förslag i frågan. 1965 lades på nytt förslag fram om biblioteks-lag för obligatoriska bibliotek.²⁷⁹ Det var i samband med avskaffandet av statsbidraget, som många ansåg att det nu var dags att lagen infördes.²⁸⁰ Förslaget avslogs, vilket motiverades med att kommunerna var redan så engagerade i biblioteksverksamheten att man räknade med att de skulle fortsätta utveckla verksamheten utan lagstiftning.²⁸¹

Det var fortfarande stora standardskillnader mellan bibliotek i olika kommuner, speciellt mellan tätorter och glesbygd. 1972 menade Kulturutskottet att en någotsånär jämn standard borde ses som ett rättvisekrav. Helt jämn standard trodde de inte skulle kunna uppnås.²⁸²

I början av 1970-talet såg man en lösning på detta spørsmål, om en jämn standard, när man insåg att kommunsammanslagningarna skulle resultera i att alla kommuner skulle komma att ha åtminstone ett bibliotek. Debatten fortsatte då med att diskutera en bibliotekslag som innehöll riktlinjer och föreskrifter för redan existerande bibliotek.²⁸³ Till exempel en lagstiftning om lika rätt till bland annat bokförsörjning och fria boklån liknande det biblioteksmanifest UNESCO fastslog 1949 och IFLA reviderade 1972. Detta innehöll föreskrifter om fritt utnyttjande för alla, oavsett ras, hudfärg, nationalitet, ålder, kön, religion, språk, klass eller utbildning, och samarbete biblioteken emellan.²⁸⁴ Lagstiftningen skulle kunna bli ett sätt att komma till rätta med den skiftande standarden mellan kommunerna. Detta skulle också kunna åstadkommas utan lagstiftning menade Litteraturutredningen i sitt

²⁷⁶ Svensk författningssamling 1978:221

²⁷⁷ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 98

²⁷⁸ Ibid, 1982, s. 99

²⁷⁹ Statlig bibliotekspolitik, 1979, s. 5

²⁸⁰ Möhlenbrock, 1980, s. 64

²⁸¹ Statlig bibliotekspolitik, 1979, s. 5

²⁸² Ibid, s. 5

²⁸³ Boken, 1974, s. 323

²⁸⁴ Unesco public library manifesto, 1972, s. 129ff

huvudbetänkande 1974. De menade att man med information, råd och exempel skulle kunna sporra kommunerna att göra insatser på biblioteksområdet och till detta ge selektivt statligt stöd för upprustning av bland annat ineffektiva biblioteksenheter. Ett annat förslag de gav var att ge länsbiblioteken resurser och möjligheter att åtminstone tillfälligt överta bokförsörjningen i de delar av länet där kommunerna inte klarar detta själva.²⁸⁵

Departementschefen menade i regeringens proposition 1974:28 att en reglering skulle minska möjligheterna för kommun och landsting att utforma sin biblioteksverksamhet efter egna förutsättningar och behov. Statens inställning till en bibliotekslag ändrades inte på 30 år, 1949-1979, utan ungefär samma argument lades fram mot en sådan under dessa år.²⁸⁶

4.2.3 Debatt om bokbussarna

Under 1940-talet fördes en debatt om kommunerna skulle skaffa bokbussar eller ej. Även på 1970-talet debatterades det om bokbussarna verkligen var något som kommunerna skulle satsa på.

I Biblioteksbladet 1972 nr 5 skrev Harald Swedner att han var ”säker på att biblioteken förytligar människors bokval genom sin hårda koncentration på bokbussar i gles-bygderna och i storstädernas förortsområden”. Han tyckte att biblioteken, istället för att satsa på bokbussarna, skulle fortsätta med att använda sig av små biblioteksfilialer hemma hos folk. Detta var något som till exempel Jörn, som ingick i Skellefteås kommunblock, använde sig av och även se till att bygga ut dessa så att fler mindre ställen kunde ta del av samma verksamhet. Tack vare att böckerna fanns hemma hos någon i byn så blev det lättare att välja ut sina böcker. På det viset valde låntagare de böcker som han/hon verkligen ville läsa, och hann också vänja sig vid böckerna. I en bokbuss som kanske bara kommer cirka 20 minuter då och då, är det svårt att hitta de lite svårare böckerna, istället väljs bara första bästa bok. Han tyckte vidare att möjligen kunde man tänka sig att köra ut böckerna med en buss. Men att man sedan skulle ställa upp boklådor på platser där det fanns personer som var intresserade av att sköta om böckerna, i till exempel privata hem eller i offentliga lokaler som till exempel en skola. Om resurserna skulle satsas på bokbuss eller boklådor, ansåg Swedner utan tvekan att boklådorna var att föredra.²⁸⁷

I Biblioteksbladet 1972 nr. 7 med rubriken *Bussen är bra! Basta!* svarade några bokbusspositiva på hans kritik. Bland annat talades det om ”befängda och verklighetsfrämmande synpunkter”. Att man skulle placera ut boklådor i privata hem var ett förslag som inte uppskattades. Sådana boklådor hade man provat förut och eftersom det var något som inte fungerade särskilt bra då, vad var det som sade att det skulle fungera bättre nu? Vem var det som skulle bestämma vilka böcker som skulle finnas i de olika små boklådorna? Hur skulle någon kunna veta vilka böcker som passar i vilka byar? Nej, en bokbuss har på ett helt annat sätt en mångfald av böcker som inte en boklåda har, det finns en helt annan valmöjlighet av böcker att välja från, var andra åsikter som kom fram i artikeln. En bokbuss skulle också på ett helt annat sätt kunna stimulera personer till att läsa, mycket mer än vad en boksamling hemma hos någon g0ranne skulle kunna göra. I slutet av artikeln säger de som är positiva till bokbussar att en bok-buss utan tvekan är det bästa sättet att få ut böcker till alla.²⁸⁸

²⁸⁵ Boken, 1974, s. 325

²⁸⁶ Statlig bibliotekspolitik, 1979, s. 6

²⁸⁷ Böcker till alla, 1972, s. 145ff

²⁸⁸ Bussen är bra, Basta!, 1972, s. 225ff

Harald Swedner får i samma nummer tillfälle att försvara sina åsikter från Biblioteks-bladet nr 5, om att boklådor är bättre än bokbussar. Han tyckte fortfarande att bokbussen skulle kunna behövas för att köra ut böcker. En annan fördel med bussen var att den var bra när det gäller att skapa kontakt mellan personalen på huvudbiblioteket och filialerna. Men sedan vidhöll han i alla fall att om kommunerna skulle välja att satsa sina pengar på boklådor eller buss är det föregående alternativet att föredra. Han tyckte detta, beroende på att personer som skötte om dessa boklådor, enligt hans sätt att se saken, var mer intresserade av låntagarna och deras lån än vad en bibliotekarie på en bokbuss var.²⁸⁹

Erik Östling får även han, chansen att ventilera sina åsikter om bokbussens fördelar respektive nackdelar. Han tyckte att bokbussen kunde vara bra i många fall, eftersom en bokbuss kunde medföra ett brett sortiment av litteratur ut på landsbygden. Men han ansåg ändå att kommunerna i större utsträckning skulle satsa resurserna på att rusta upp sina utlåningsstationer, istället för att köpa in en bokbuss. Han trodde att satsningen på dessa stationer skulle kunna öka utlåningen av litteratur på ett helt annat sätt än vad en bokbuss kunde göra.²⁹⁰ Östling hade i princip samma uppfattning som Swedner, det vill säga att bokbussar inte alltid var det bästa sättet att få ut litteratur till människor som var bosatta på landsbygden.

1973 ansåg den dåvarande bibliotekschefen Birger Olsson i Laholms kommun att en bokbuss skulle ersätta nedläggningen av 12 utlåningställen. Förslaget mötte häftiga protester eftersom det på vissa ställen var så att både skolan samt affären redan var ned-lagda och nu skulle till råga på allt även biblioteket läggas ner. Under två år fick Birger Olsson och Kurt Karlsson dåvarande kulturnämndordförande i Laholms kommun diskutera bokbussens fördelar med politiker och allmänheten. Till exempel ” urvalet och omsättningen av böcker var mycket bättre än i en liten filial”.²⁹¹ Efter långa diskussioner som även ibland kunde vara ansträngande eftersom många inte tyckte att kommunen skulle satsa sina pengar på ett bibliotek på hjul, så gick förslaget om ett inköp av bokbuss igenom och 1976 började den första bussen i kommunen rulla.²⁹²

4.3 Bokbussverksamheten

Under 1960-talet påbörjades samarbete med andra mobila verksamheter. Till exempel samarbetades det i flera kommuner med grönsaksbilen till exempel i Ytterlännäs, Ångermanland. På detta sätt kunde man skära ner kostnaderna som uppstår.²⁹³ Ett annat sätt som provades och även provats med framgång var den så kallade omvända bokbussverksamheten. Istället för att köra ut böckerna till låntagarna, hämtades lån-tagarna med buss till biblioteket, till exempel i Boxholm, Östergötland.²⁹⁴ Kommun-förbundet menade 1981 att risken med att skjutsa låntagarna till biblioteket var att endast de som redan är intresserade nås, man når inga nya låntagare på samma sätt som med ’vanlig’ bokbussverksamhet.²⁹⁵

²⁸⁹ Ibid, s. 226f

²⁹⁰ Bussen är bra, Basta!, 1972, s. 227f

²⁹¹ Karlsson, 1980, s. 122

²⁹² Ibid

²⁹³ Hjelmqvist, 1993, s. 99ff

²⁹⁴ Vretblad, 1962, s. 482

²⁹⁵ Besparingsförslag Sthm 1981, se Biblioteksservice i glesbygd, 1981, s. 10

De geografiskt stora kommunerna stod inför ett problem efter sammanslagningarna. De var så stora att de fick problem med att nå ut till alla delar vilket gav en underförsörjd glesbygd, kulturellt sett.²⁹⁶ I ett försök att lösa problemet, kompletterade kommunerna med bokbussverksamhet i förortsområden, vilka ännu så länge inte hade tillräcklig befolkningsmängd för att motivera en filial. Mindre glesbygdskommuner använde sig också av bokbussen.²⁹⁷

1970 tillsattes en ny rationaliseringsutredning (NRU) av Skolöverstyrelsen, Sveriges allmänna biblioteksforening (SAB) och Svenska kommunförbundet. Utredningen fick till uppdrag att se över verksamheten vid de kommunala folkbiblioteken. De kom bland annat fram till att mobil verksamhet började bli alltmer nödvändig i decentraliseringen av biblioteksutbudet. Det är viktigt, skrev de, att kommunens befolkning får lika tillgång till biblioteksservice oavsett var de bor. En bokbuss tillsammans med ett antal filialer var bättre än en kombination av utlåningsstationer och filialer. Dessutom menade kommittén att bibliotekens samlade bestånd borde ses som en enhet, att varje avdelning, stationär eller mobil skall ses som en integrerad del av kommunens totala biblioteks-bestånd, och inte som skilda delar.²⁹⁸

Både huvudbibliotek och filialer har nytta av bokbussen menade NRU. Den sporrar nämligen till ett ökat användande av dessa.²⁹⁹ NRU lade också fram förslag på allmänna riktlinjer för bokbussverksamheten. Dessa behandlade bland annat befolkningsunderlag, bestånd, hållplatstider och personal.³⁰⁰ De menade även att biblioteken borde arbeta mycket med att decentralisera så mycket så möjligt av programverksamheten, som till exempel teater och så vidare, utanför de större tätorterna. Till detta kunde man ta bokbussverksamheten till hjälp.³⁰¹

I regeringens proposition 1975:20 menades att bokbussverksamheten är bäst för att ge en bra biblioteksservice, dessutom kompletterar den stadsdelsfilialerna. Även i social biblioteksverksamhet hade man användning för bokbussen. ”I glesbygden är bokbussar överlägsen varje annan form för litterär distribution.” skrev regeringen.³⁰²

För folkbibliotekens mål att ’nå alla’ var det särskilda bidrag, som föreslogs i början av 1970-talet tillsammans med upprustningsbidraget, gällande bokbussverksamheten ett stort framsteg. Det innebar att kommunerna fick ersättning för inköp av hela bokbussen och framförallt gynnades verksamheten i glesbygden tack vare detta bidrag, som även gjorde att befolkningen utanför städerna hade lättare att få tag i litteratur.³⁰³ Många var de som ställde sig bakom förslaget, bland annat Sveriges författarförbund, LO, TCO, SACO med flera. Sveriges Allmänna Biblioteksforening (SAB) kritiserade förslaget och trodde att driftskostnaderna skulle komma att hindra många kommuners vilja och möjligheter till att söka bidraget. Bibliotek i samhälle och SACO föreslog att bidrag till driftskostnader också skulle kunna

²⁹⁶ Biblioteksarbete, 1972, s. 7.

²⁹⁷ Försök med bibliotek, 1972, s. 16

²⁹⁸ Biblioteksarbete, 1972, s. 10

²⁹⁹ Ibid, s. 150f

³⁰⁰ Ibid. s. 152f

³⁰¹ Ibid. s. 105

³⁰² Regeringens proposition 1975:20, 1975, s. 59

³⁰³ Möhlenbrock, 1980, s. 42

sökas.³⁰⁴ Förslaget antogs och började gälla 1975. I Svensk Författningssamling (SFS) kan man läsa om förordningarna angående bokbuss-bidraget:

3§ Statsbidrag till kostnader för verksamhet vid lokalt folkbibliotek kan utgå för kostnader som avser allmän upprustning, inköp av bokbuss, bokutlåning på arbets-platser samt inköp av litteratur på invandrar- eller minoritetsspråk. Bidrag till kostnader för inköp av bokbuss kan förenas med bidrag till kostnader för inköp av litteratur./.../³⁰⁵

§4 Statsbidrag till kostnader för inköp av bokbuss kan utgå till kommun som har en förhållandevis stor glesbygd. Vidare krävs att kommunen har ett förhållandevis lågt antal skattekröner per innevånare. Folkbibliotekets organ-isation i kommunen skall vara sådant att verksamhet med bokbuss är motiverad.³⁰⁶

§5 Statsbidrag till kostnader för verksamhet vid lokalt folkbibliotek skall, såvitt gäller inköp av bokbuss utgå med hela det belopp som är skäligt för inköpet./.../³⁰⁷

Även om staten betalade inköpet av själva bussen, fick kommunen stå för drifts-kostnaderna själva. Bidrag kunde även sökas för inköp av böcker till bussen.³⁰⁸ Ansökan till detta bidrag avslogs sällan.³⁰⁹ Bidraget för litteraturinköp täckte inte hela inköpskostnaden, istället fick kommunen bara en liten del i bidrag.³¹⁰ Bokbussbidraget var ett engångsbidrag och 3 miljoner anslogs i 1975/76 års budget.³¹¹

³⁰⁴ Regeringens proposition, 1975, s. 72f

³⁰⁵ Svensk författningssamling 1975:467

³⁰⁶ Ibid

³⁰⁷ Ibid

³⁰⁸ Folkbibliotek i Sverige, 1984, s. 189f

³⁰⁹ Ibid, s. 189

³¹⁰ Statens kulturråd, 1977, s. 4

³¹¹ Regeringens proposition 1975:20, 1975, s. 14

Tabell 4. Kommuner som fick respektive inte fick motta statsbidrag 1975- 1980

År	Anslag Bokbuss	Bidragssumma*	Avslag Bokbuss
1975	- Kalöix - Laholm - Nässjö - Sundsvall - Tanum - Torsby - Värnamo	918 000	- Arjeplog - Kramfors - Södertälje
1976	- Bollnäs - Hörby - Katrineholm - Kungsbacka - LjOungby - Lysekil - Mark - Tierp - Årjäng - Östhammar	3 000 000	- Alvesta - Avesta - Hagfors - Habo - Kumla - Lindesberg - Olofström - Skinnskatteberg - Stenungssund - Strömstad - Strömsund - Tingsryd - Örebro
1977	- Alvesta - Arvika - FÖalun - Lindesberg - Vara - Varberg - Vänes - Ånge	2 500 000	12 st (inga akter om dessa upphittade)
1978	- Botkyrka - Gislaved - Hagfors - Ljusdal - Nybro	1 685 000	- Kiruna - Kristinehamn- Filipstad-Storfors - Stenungssund - Södertälje
1979	- Falkenberg - Kiruna - Kristinehamn-Filipstad- Storfors - Stenungsund	1 350 000	- Köping - Trelleborg - Upplandsbro/Håbo
1980	- Grums-Forshaga-Kil - Kramfors - Kungsbacka - Vaxholm - Östersund	1 869 000	- Halmstad (bordlades) - Norrköping

* Bidragssumman är den totala summa som ges ut. (Uppgifter från Statens kulturråds arkiv)

Som det framgår av tabellen, minskade antalet kommuner som ansökte om bokbuss-bidraget kraftigt mellan 1975 till 1980. Det året som det var flest ansökningar var antalet 23. Det var

också det året som flest kommuner fick avslag på sina ansökningar. Det kan även noteras att det var fler kommuner som fick avslag än som fick anslag det året. Att det inte var fler kommuner än 10 som ansökte om bidraget 1975, kan kanske bero på det faktum att bidraget var nytt det året.

Tabell 5. Kommuner som fick respektive inte fick motta Litteraturstöd 1975- 1980

År	Anslag Litteraturstöd	Bidragssumma*	Avslag Litteraturstöd
1975	(inget upphittat för detta år)		
1976	- Bollnäs - Hörby - Kungsbacka - Laholm - Ljungby - Mark - Tierp - Årjäng - Östhammar	290 000	
1977	- Arvika - Kumla - Tanum	95 000	
1978	- Gislaved - Hagfors - Ljusdal - Nybro	500 000	- Kristinehamn- Filipstad-Storfors
1979	- Bengtsfors - Falkenberg - Kristinehamn - Tranås	195 000	
1980	- Grums - Kramfors - Kristinehamn - Kungsbacka - Stenungsund	480 000	

* Bidragssumman är den totala summa som ges ut. (Uppgifter från Statens kulturråds arkiv)

När det gällde ansökan om litteratur kan noteras att i de allra flesta fall fick alla kommuner som sökte bidrag anslag. Något att framhålla är att fast det kunde vara lika många kommuner som ansökte och fick bidrag olika år, var det ändå stor skillnad på vilka summor som delades ut. 1978 och 1979 sökte lika många kommuner litteraturstöd, men ändå fick de kommuner som erhöll bidraget det första året 305 000 mer än vad kommunerna fick året därpå.

Vaxholm ansökte 1979 om bidrag för inköp av en ny bokbuss, kommunen hade redan en gammal bokbuss som började bli utsliten. Därför ville de från kommunens sida byta ut den äldre bussen mot en ny bokbuss gärna en eldriven sådan. Ansökan beviljades året därpå.³¹² I Svenska Dagbladet kan man den 14:e januari 1980 läsa en artikel med rubriken *Bokbuss med batteridrift når 15 mil*. I artikeln berättas det om att Vaxholm kommer att vara först i landet med batteridrivna buss, när de sätter igång med verksamheten efter sommaren. Batteriet i

³¹² Statens kulturråds arkiv, Stockholm länsbiblioteks verksamhetsberättelse, 1980

bussen laddas upp under natten. Bussen var cirka 15% dyrare än vad en vanlig buss skulle ha varit i inköp, men de låga drifts-kostnaderna gjorde den billigare i längden.³¹³

Den 30 juni 1979 invigdes en bokbuss på Nordkalotten, en fyraårig förberedelseperiod var därmed avslutad. Bussen rullade i gränstrakterna av Sverige, Finland och Norge. Kommunerna som fick ta del av verksamheten var Muonio och Enontekiö i Finland, i Norge var det kommunen Kautokeino och i Sverige var det Kiruna. Målet med bok-bussen var att även människor bosatta i glesbygd skulle få tillfälle att ta del av kultur liknande den som människor i tätorterna fick. Verksamheten var tänkt att vara på försök under tre år. Det Nordiska Ministerrådet stödde verksamheten med ekonomiska bidrag som täckte hela kostnaden det första året för buss, litteratur, personal och drifts-kostnaderna. Det andra året fick kommunerna 50% av kostnaderna i bidrag och det tredje året 25% av kostnaderna. Kommunerna skulle under det andra och tredje året stå för de resterande kostnaderna som inte täcktes av bidragen. Under invigningen av bok-bussen så talade bland annat Lars Essling ordförande i Kiruna kommunfullmäktige som sa ”Kultur är inte något som man intar, kultur är något som man deltar i”.³¹⁴ Han sa vidare att det var viktigt att det på bussen fanns tillfällen till kulturyttringar av olika slag, att man inte bara skulle satsa på böcker utan även på till exempel sång, teater och utställningar. Essling tyckte också att det var av största vikt att det satsades på barn och ungdomar för att de på det viset skulle få kulturell träning.³¹⁵ Ungefär 3000 böcker fick plats i bussen, de fyra kommunerna delade lika på inköpen av litteratur, 40% av böckerna var skönlitteratur, 30% facklitteratur och barnlitteraturen stod för 30%. Enligt en beräkning skulle bussen stanna vid cirka 160 hållplatser och köra drygt 1500 kilo-meter. Det var tänkt att bussen skall nå ut till ungefär 4000 människor. Eftersom det bara var en försöksverksamhet på tre år, så utvärderades verksamheten under sommaren 1982. Om verksamheten var lyckad skulle den att drivas vidare fast istället i kommunal regi.³¹⁶ Bussen fanns för övrigt fortfarande kvar 1999.

En del kommuner, långt ifrån alla, skickade med motiveringar i sina ansökningar. Ett exempel som kan nämnas är Haparanda, som i sin ansökan för 1981 skickade med en mycket utförlig motivering där de angav bland annat sina syften med den tänkta bussen. Dessa handlade om att nå bland annat fler glesbygdsbor och stimulera till läsning. Även att hjälpa till att uppfylla kommunens kulturpolitiska målsättningar var något som man ville använda en eventuell bokbuss till. Det tredje och sista syftet var: ”att använda boken som stimulans till social gemenskap och därigenom motverka ensamhet och främlingskap”.³¹⁷ De berättade även om den verksamhet som de redan hade. Kommunen fick avslag och det berodde bland annat på att de inte skött bokbussavtalet som de hade med två angränsande kommuner.³¹⁸

Södertälje motiverade också sin ansökan inför 1980: deras biblioteksverksamhet skulle ”så rättvist som möjligt ... komma hela kommunens invånare till del” med hjälp av en bokbuss. Södertälje fick till skillnad från Haparanda sin ansökan beviljad.³¹⁹

Avslag berodde inte på kommunens storlek utan var oftast ett resultat av felaktig ansökan, men även för litet utnyttjande eller helt enkelt en för liten satsning kunde vara skäl. Hade

³¹³ Statens kulturråds arkiv, Dnr S1326/79-441

³¹⁴ Hedman, 1979, s. 201

³¹⁵ Ibid, s. 202

³¹⁶ Ibid, s. 202f

³¹⁷ Statens kulturråds arkiv, Dnr S1116/80-441:2

³¹⁸ Statens kulturråds arkiv, Dnr S1116/80-441:3

³¹⁹ Statens kulturråds arkiv, Dnr 79:1326

kommunen däremot skickat in korrekta ansökningar till kulturrådet var förutsättningarna mycket goda för anslag.

Enligt ett PM från Statens kulturråd fanns det 1977 115 bokbussar i 100 kommuner och dessa bussar täckte 42 % av Sveriges yta.³²⁰ Enligt deras statistik i *Folk och skol-biblioteken* fanns det 109 bokbussar i 111 kommuner samma år.³²¹

Statens kulturråd menade 1981 att den flexibla, anpassningsbara och relativt billiga bokbussverksamheten kan vara ett sätt att lösa problemet med biblioteksservice i gles-bygd, trots eller på grund av det allt svårare ekonomiska läget. Verksamheten är billig när priset sätts i förhållande till dess kvalitet, menar rådet. Vidare tyckte Statens kultur-råd att alla kommuner långsiktigt borde planera in en bokbuss genom en omfördelning i budget eller genom samarbete med grannkommuner.³²²

När det gäller samarbete om en bokbuss mellan två grannkommuner var det viktigt att de ingick ett avtal. Ett sådant var viktigt mellan kommunerna, eftersom två kommuner kunde ha olika förväntningar och krav på verksamheten. I avtalet mellan två kommuner var det viktigt att bestämma, hur mycket var och en av kommunerna tänkte använda sig av bokbussen. Detta för att sedan kunna fastställa hur mycket varje kommun skulle betala i till exempel driftkostnader.³²³

1981 rapporterades 117 av 279 kommuner ha bokbussverksamhet. Det var framför allt de små kommunerna som fortfarande inte hade bokbuss. Det var de stora resursstarka kommunerna som hade flest bokbussar, medan de små glesbygdskommunerna som inte hade lika mycket pengar inte hade lika många.³²⁴

20 % av de minsta kommunerna respektive 100% av de kommuner med över 70 000 invånare hade bokbuss efter 1970-talet. Mellan åren 1975-1980 hade bidrag utgått till 31 bussar.³²⁵ Därmed led Litteraturutredningen ett inte så litet nederlag, eftersom de räknat med ansökningar för 30 bokbussar/år i fem år alltså 150 stycken.³²⁶

³²⁰ PM Statens kulturråd Se Statens Kulturråd, 1977, s. 1

³²¹ Folkbiblioteken, 1977, s. 97

³²² Biblioteksservice i glesbygd, 1981, s. 12

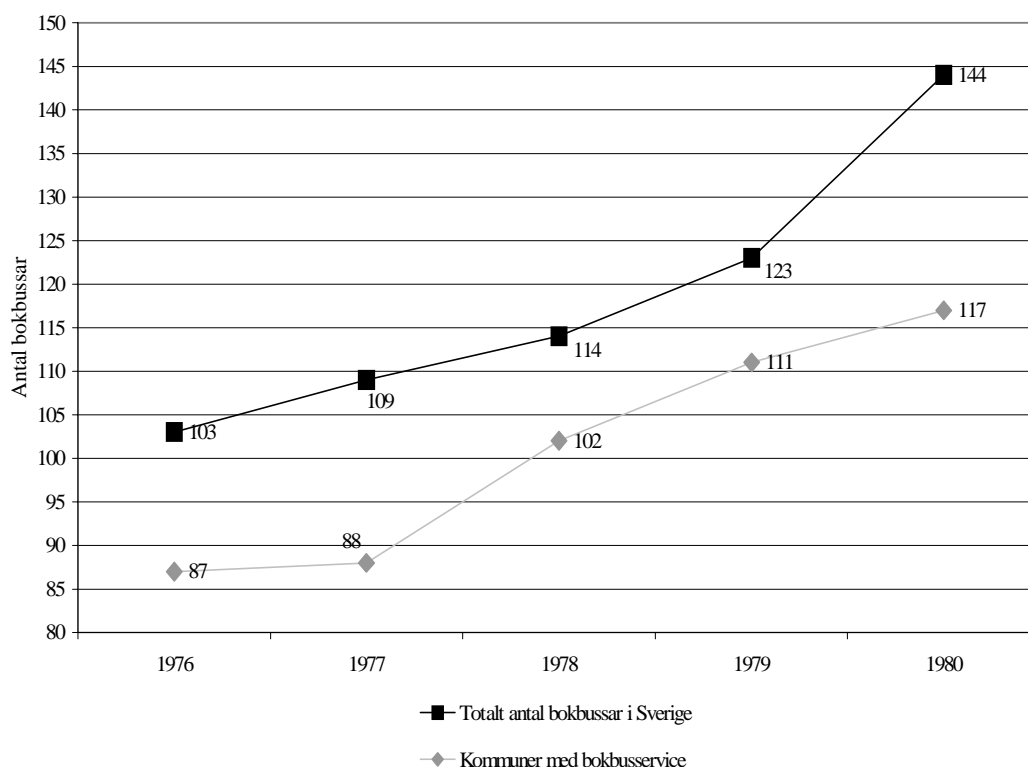
³²³ Statens kulturråd. 1977, s. 3

³²⁴ Biblioteksservice i glesbygd, 1981, s. 14

³²⁵ Ibid, s. 13f

³²⁶ Försök med bibliotek, 1972, s. 325

Diagram 1. Antalet bokbussar i Sverige samt antalet kommuner med bokbusservice 1976-1980

(Folkbiblioteken, 1977, s. 125. Ibid, 1978, s. 97. Ibid, 1979, s 81. Ibid, 1980, s 71. Ibid, 1981, s 75.)

Båda siffrorna steg kraftigt under slutet av 1970-talet, men antalet bokbussar ökade mest. Kommunerna kunde själva skaffa egen bokbuss med hjälp av statsbidraget och behövde inte dela bokbuss i lika hög grad.

I utredningen *Folkbibliotek i Sverige* utredde man varför det var så få som sökte bidraget. Det utnyttjades av redan resursstarka kommuner och inte av dem som egentligen behövde det. Dessutom var Kulturrådets normer dåligt anpassade till vad kommunerna klarade av.³²⁷

Sven Nilsson, då nyss avgången kulturchef i Norrköping, tyckte 1984 att filial- och bokbussystemet i regel var väl utbyggt i de medelstora kommunerna.³²⁸ Nilsson menade vidare att detta skulle gynna ett högre utnyttjande av biblioteken.³²⁹ Men trots att majoriteten av bokbussarna kördes i glesbygd just då var det proportionellt sett de stora kommunerna med god ekonomi som hade dem.³³⁰

4.3.1 Nackdelar respektive fördelar med bokbussverksamhet

I debatten under 1970-talet framkom flera argument för och emot bokbussverksamhet. Statens kulturråd redogjorde för ett antal i sin rapport *Biblioteksservice i glesbygd*:

³²⁷ Folkbibliotek i Sverige, 1984, s. 189f

³²⁸ Nilsson, 1984, s. 292

³²⁹ Ibid, s. 456

³³⁰ Biblioteksservice i glesbygd, 1981, s. 13

Bokbussverksamheten ansågs vara dyrare totalt om man jämförde med utlånings-stationer, men däremot gav den istället lägre kostnad per lån. Verksamheten höjer biblioteksstandarden, ger en rättvis service till glesbygden, den har en stor räckvidd, bussen fungerar som en träffpunkt och fyller därmed en social funktion, verksamheten når i hög grad många nya låntagare, den är en attraktion vilket betyder PR för kommunen, verksamheten kan med fackutbildad personal ge en bättre service än utlåningsstationer.³³¹

Argumenten mot bokbussen var till exempel att den hade både begränsat utrymme och referensbibliotek, den kunde inte besökas på kvällstid, som skulle passat förvärvs-arbetande, och hade till viss del en begränsad funktion till exempel endast utlån. Orter som saknar fast enhet saknar daglig service och eventuella förseningar i tidtabellen resulterar i väntetid för låntagarna. En del argument mot bokbussverksamhet tycker vi verkar vara ganska absurda och verkar spegla en negativ syn på nya saker, till exempel: ”kultur är onödigt och dessutom frivilligt” eller ”idén med bokbussverksamhet uppfattas komma från Stockholm”.³³² Detsamma menar vi även kunna gälla argumenten för verksamheten, som ibland kunde spegla en sorts övertro på bokbussen: så fort man använder sig av bokbussen löses alla glesbygdsproblem och kommunen skulle inte behöva ha dåligt samvete för den underförsörjda glesbygden.

NRU hade också lagt fram ett antal argument för och emot bokbussverksamhet. Förutom de som Statens kulturråd senare kom att visa på, menade de bland annat också att bokbussverksamhet minskar avstånd, har ett mer cirkulerande och aktuellt bestånd än mindre fasta enheter kan erbjuda, ökar användandet av fasta enheter och når i högre grad ut till nya låntagare än fasta enheter.³³³

4.4 Delanalys

Under denna rubrik kommer vi att analysera frågeställningarna var för sig för åren 1975-1980.

- *Vad hände med bokbussverksamheten under åren 1975-1980?*

Att nå alla med litteratur var målet framför alla under 1960- och 1970-talen. Bokbussen ansågs vara som gjord för att uppfylla detta mål och bland annat därför blev den väldigt populär under 1970-talet. På bara fem år ökade bokbussantalet med drygt 40 stycken. Den största orsaken till denna popularitet under 1970-talet var det faktum att staten hade infört olika bidrag sedan 1965.

Det första bidraget, punktbidraget, innebar att kommunerna kunde få bidrag för halva inköpskostnaden av en bokbuss, resten fick kommunerna själva stå för. Skol-överstyrelsen och Litteraturutredningen kritiserade detta bidrag, då de ansåg att kostnad-erna skulle bli alltför höga för de resurssvaga kommunerna. Det var ju inte bara halva inköpskostnaden som skulle betalas, även drift och underhåll skulle kommunerna stå för själva. För många av kommunerna löstes detta problem till viss del efter kommun-reformen 1974. De blev visserligen ännu större geografiskt, men fick istället mer resurser. Kommunerna insåg att de lättare kunde sprida biblioteksverksamheten via bok-bussar till sina nu utökade områden.

³³¹ Biblioteksservice i glesbygd, 1981, s. 17f

³³² Ibid, s. 17f

³³³ Biblioteksarbete, 1972, s. 150f

I de efter kommunreformen, geografiskt större kommunerna blev bokbussverksamheten till stor del en räddning. Den gjorde det möjligt för kommunerna att lättare nå ut med biblioteksverksamhet till en större del av befolkningen.

Det var de resursstarka kommunerna som hade flest bokbussar. De små glesbygds-kommunerna hade inte lika många bussar eftersom de av naturliga skäl inte hade lika stora resurser. Detta trots att det är de som kanske behöver dem mest. Ett exempel på lösning på detta problem skulle kunnat vara att man tillsammans med en annan kommun startat upp sin bokbussverksamhet. Förvånansvärt få kommuner gjorde detta.

NRU ansåg 1972 att bokbussar var bättre än utlåningsstationer. De lade även fram förslag till allmänna riktlinjer för bokbussverksamhet.

1975 ändrades punktbidraget till ett utvecklingsbidrag. Utvecklingsbidraget innebar att kommunerna kunde få bidrag för hela inköpskostnaden och antalet bokbussar ökade mycket tack vare detta bidrag.

Hjelmqvist hade redan 1960 spått att bokbussarna i städerna och även på landsbygden skulle komma att öka i antal. Det fick han rätt i – till slut. Bokbussverksamheten ökade inte så mycket under 1960-talet, istället ökade den i slutet på 1970-talet och under 1980-talet var bokbussarna som flest. Den kraftiga ökningen under 1970-talet berodde på just det nya utvecklingsbidraget. SAB kritiserade bidraget och menade att bidraget fortfarande inte var tillräckligt. Driftskostnaderna skulle fortfarande vara ett stort hinder för de resurssvaga kommunerna, menade de.

Bokbussverksamheten var en lyckad verksamhet under 1970- och 1980-talet. Bland annat kan nämnas bokbussen på Nordkalotten som faktiskt bara skulle ha varit en försöksverksamhet under tre år men som i år (2000) fortfarande finns kvar. Bussen fick för övrigt pris som årets bokbuss 1999.

- *Vad ville man uppnå med bokbussverksamheten under åren 1975-1980? Vilka mål hade man?*

Bokbussverksamheten hade, som tidigare nämnts, i stort sätt samma mål som tidigare år, att nå alla, men den användes även som medel för att uppnå målet om decentralisering. Kommunerna ville nå ut till alla för att undvika en kulturellt sett underförsörjd glesbygd. Bokbussverksamhet användes i de områden där befolkningsmängden var alltför liten för att motivera en filial.

Bokbussverksamhet var ett hjälpmedel, som även NRU rekommenderade, för bibliotekens mål om decentralisering av sitt utbud. Lika tillgång till biblioteksservice för hela kommunens befolkning, oavsett var man bor, var viktigt ansågs det från bibliotekens sida. De kulturpolitiska målen som kom samma år som NRU, tryckte också på vikten av decentralisering. NRU ville att alla människor i hela Sverige skulle få del av kulturutbudet. Målen kunde sedan användas som argument för bokbussverksamhet. Västerviks kommun menade till exempel att bokbussverksamhet var det enklaste och billigaste sättet att se till att kommunens kulturverksamhetsmål uppfylldes. Haparanda använde i sin bokbussbidragsansökan från 1981, syftet att man med hjälp av bokbussen skulle kunna hjälpa till att uppfylla kommunens kulturpolitiska mål. Dessutom syftade de till att nå fler

glesbygdsbor och stimulera till läsning med hjälp av bussen. Även Södertälje tryckte i sin ansökan på att de med hjälp av bussen skulle nå fler invånare. Syftet med bussen på Nordkalotten var att ge människor bosatta i glesbygd liknande kulturutbud som människor i tätorterna.

- *Hur inverkade samhällsutvecklingen och biblioteksutvecklingen på bokbussverksamheten under åren 1975-1980?*

1970-talet markerades av att arbetstiden sänktes, mellan 1958 och 1973 sänktes den med åtta timmar till 40 timmar per vecka. Dålig ekonomi resulterade i att arbetslösheten steg. Kommunreformen innebar dock minskade kostnaderna i många kommuner. Detta gjorde att deras resurser kunde satsas på annat, till exempel biblioteken och bokbuss-verksamhet. I förhållande till tidigare decennier ökade bibliotekens anslag med över 50% under hela 1970-talet.

Högskolor och universitet byggdes ut för att kunna ta emot fler studenter. Studie-bidraget på gymnasienivå ökades vilket vi tror gjorde det möjligt för fler att studera vidare efter grundskolan. Lagen om allmän förskola för alla sexåringar 1975 innebar att bland annat biblioteken fick en nästan helt ny och dessutom mycket stor målgrupp: förskolebarnen. Litteraturutredningen påpekade 1974 att de som utnyttjar biblioteken mest är de högt utbildade och eftersom utbildningsnivån höjdes bör dessa tre faktorer ha ökat kraven på biblioteken. Eftersom pensionsåldern sänktes och då ger mer fritid till de äldre, tror vi att även dessa besökares användande av biblioteket ökade.

Litteraturutredningen menade vidare att tillgängligheten till böcker avgör hur mycket folk läser. Enligt Ny Kulturpolitik från 1972 skall ingen behöva vara utestängd från kulturella aktiviteter och upplevelser på grund av geografiska, utbildningsmässiga eller andra skäl. Utestängning kan medföra isolering och konflikter på grund av klyftor i fråga om olika förutsättningar i uttryck och tankar.

Bibliotekens mest spridda målsättning i början av 1970-talet var att nå alla. Kommunernas målsättning var i stort sett den samma. Litteraturutredningen ansåg att decentralisering av biblioteksverksamheten medförde ökat utnyttjande av biblioteken, då biblioteksbesök även kunde förhindras av relativt korta avstånd. För att verksamheten skulle bli mer decentraliserad byggdes fler filialer men även bokbuss-verksamheten utvecklades.

Det hade redan visat sig i NRUs undersökning från 1972, att användandet av huvudbiblioteket och filialer ökade tack vare stimulans från bokbussverksamhet. Förkortandet av avståndet mellan litteraturen och läsarna gjorde också att man lockade nya biblioteksanvändare. Handikappade som har svårt att själva ta sig längre sträckor, kunde utnyttja bokbussverksamhetens service.

Tack vare kommunreformen, hade alla människor tillgång till åtminstone ett bibliotek i samma kommun som de bodde i. Det byggdes också en hel del nya bibliotek. I städernas tätorter ökade antalet filialer medan filialerna på landsbygden minskade i samma utsträckning. Under slutet av 1970-talet började dock biblioteken betraktas som färdiga och bidrag och anslag började minska. Biblioteken var så väl utrustade att det inte gav så stora problem just då. De verkliga problemen kom senare när utrustning som tillkommit under de tidigare åren var utsliten och behövde bytas ut.

5. 1993 - 1998

5.1 Samhällsutveckling

Antalet äldre personer, det vill säga 80 år eller äldre, i den svenska befolkningen har under 1990-talet ökat. Detta har betydelse ur välfärdsperspektiv, då det är denna ålders-grupp som använder en stor del av resurserna inom vården och omsorgen.³³⁴

För många människor har den sociala tryggheten i slutet av 1900-talet vänts till otrygghet med till exempel arbetslöshet.³³⁵ Andra exempel på att den sociala trygghet har minskat, är att bra utbildning och äldreomsorgen igen i viss utsträckning blivit något för den som kan betala för sig. De visioner som välfärdssamhället hade som till exempel demokrati, jämlikhet och solidaritet håller på att försvinna i en tid som i stor utsträckning utmärks av en diskriminering av människor från andra länder.³³⁶

Informationsmängden i samhället har ökat, vilket gjort den allt mer överblickbar. Den enskilde har fått svårare att undersöka komplicerade frågor och därmed fått svårt att bilda sig en egen åsikt.³³⁷ Enligt yttrandefrihetsgrundlagen har alla medborgare i Sverige rätt att uttrycka sin egen åsikt.³³⁸

Det svenska samhället har på ett helt annat sätt än tidigare blivit beroende av världen runt omkring och det innebär också att företag i Sverige har råkat ut för en hårdnande konkurrens.³³⁹ Resandet har ökat. Flera företag har sålts ut till eller gått samman med utländska företag, och då har många arbeten ofta flyttats utomlands. De flesta stora företag har kontor och anläggningar i andra länder. Många framförallt ungdomar studerar eller arbetar utomlands.³⁴⁰

5.1.1 Arbetsmarknad

Efter det att Sverige i början av 1990-talet hamnade i den svåraste krisen sedan 1930-talet kom 1994 en ljusning. Framför allt gällde det exportindustrin som ökade. Men trots detta minskade inte arbetslösheten utan låg kvar på samma höga nivå som i början av 1990-talet. Mellan 1991-1993 minskade antalet personer med arbeten med mer än en halv miljon.³⁴¹ Framförallt var det de lågutbildade som blev arbetslösa eller aldrig kom ut på arbetsmarknaden.³⁴² Detta gällde i första hand ungdomar, men även för invandrarna blev situationen sämre, under 1950-och 1960 talet kom de till Sverige mest som arbetskraftsinvandring. Men under 1990-talet kom de framförallt som flyktingar och hade därför svårt att få inträde på den svenska arbetsmarknaden mycket på grund av den redan höga arbetslösheten. Därför drabbades de i större utsträckning än infödda svenskar av

³³⁴ Välfärd vid vägskäl, 2000, s. 17

³³⁵ Liljequist, 1999, s. 12f

³³⁶ Ibid, s. 16

³³⁷ Folkbibliotek i Sverige, 1984, s. 11

³³⁸ Yttrandefrihetsgrundlagen

³³⁹ Liljequist, 1999. s. 16

³⁴⁰ Hågård, 1995, s. 123

³⁴¹ Holgersson, 1997, s. 128

³⁴² Ibid, s. 130

ekonomiska problem.³⁴³ Det var dock skillnad på olika invandrargrupper. Invandrare som fötts utanför Europa drabbades hårdare än europeiska invandrare.³⁴⁴

Ungdomarna räknades till 1990-talets stora förlorare, inkomsterna för denna ålders-grupp minskade betydande. Många, cirka hälften, hade dessutom inte rätt till någon ersättning, varken a -kassa eller KAS. I april 1996 fanns det cirka 131 000 ungdomar som inte hade något arbete.³⁴⁵

I arbetslivet sker ständigt förändringar. Under början av 1990-talet innebar förändring-arna nya krav på de anställda – gränsen mellan fritid och arbete ändrades och började suddas ut.³⁴⁶ Överhuvudtaget håller arbetslivet på att förändras. Arbetet har börjat ses på ett nytt sätt - var, när, hur och varför vi ska arbeta är frågor som ställs. En stark tendens är att distansarbeten börjar bli allt vanligare, särskilt hos tjänstemän.³⁴⁷ Detta kan sägas bero på den nya tekniken, med datorer, nätverk och elektronisk kommunikation, som har gjort det lättare att arbeta hemma.³⁴⁸ Arbetsuppgifterna kommer också att ändra karaktär från ”att ha varit likartade, regelbundna och förutsägbara blir de olika, skift-ande och i ständig utveckling”. Vad det gäller anställningsformerna så kommer de i stor utsträckning att gå från fasta till tillfälliga anställningar.³⁴⁹

5.1.2 Ekonomi

Arbetsinkomsten i hushållen minskade under början av 1980-talet men kompensades av att kvinnorna bidrog mer då fler och fler börjat förvärvsarbeta. Från mitten av 1980-talet och fram till 1990 ökade inkomsterna men minskade igen 1991.³⁵⁰

Andelen matutgifter i den privata ekonomin sjönk till drygt 20% under 1990-talet och bostadskostnadsandelen har ökat till 30%. Standarden i lägenheterna i Sverige är väldigt hög i jämförelse med andra länder. Det är ovanligt med lägenheter som är omoderna och vi bor i regel heller inte speciellt trångbott, vilket har gjort att hyrorna har blivit höga. Många människor använder en stor del av sin lön för att betala sin bostads-kostnad. Detta har gjort att ett stort antal människor har fått bekymmer med att kunna betala sin hyra. Det har i sin tur lett till att bostadsvräkningarna har ökat, många gånger på grund av de alltför höga hyrorna.³⁵¹ I en undersökning som Socialstyrelsen gjorde 1993 fanns det över 10 000 bostadslösa personer i Sverige. Av dessa var cirka 1000 ute-liggare.³⁵²

Avståndet mellan arbetsplats, inköpscentrum och bostäder ökar vilket inte riktigt vägs upp av att bostäderna blivit bättre, eftersom transportkostnaderna ökat. Kultur och fritidskostnaderna har efter en ökning gått tillbaka till samma nivå som under

³⁴³ Holgersson, 1997, s. 1290

³⁴⁴ Välfärd vid vägskäl, 2000, s. 19

³⁴⁵ Ibid, s. 83

³⁴⁶ Kulturpolitik, 1993?, s. 16

³⁴⁷ Wahlström, 1996, s. 86

³⁴⁸ Hågård, 1995, s. 122

³⁴⁹ Wahlström, 1996, s. 97

³⁵⁰ Tjugo års kulturpolitik, 1995, s. 55

³⁵¹ Holgersson, 1997, s. 131

³⁵² Ibid, s. 135

början av 1970-talet.³⁵³ De offentliga utgifterna för kultur och fritid ligger på cirka 5% och har gjort det under hela 1970-, 1980- och 1990-talet.³⁵⁴

5.1.3 Teknikutveckling

Tillgången till bil har ökat sen 1970-talet på grund av ökat antal arbetsresor och ökat behov av transporter för varuinköp detta eftersom handelns när-service har blivit sämre. Fler och fler har längre än en kilometer till närmsta livsmedelsbutik. Antalet personbilar har ökat med cirka en miljon sedan 1970-talet. Detta har också lett till att fler lättare kan ta sig till centralorten och dess kulturutbud. Men det dagliga resandet och att fler förvärvsarbetar innebär också att fritiden minskat och därmed möjligheterna till deltagande i kulturlivet.³⁵⁵

Datorer har i stor utsträckning gjort sitt inträde på arbetsmarknaden det gäller även i de privata hemmen under 1990-talet. Vilket har gjort att till exempel ordbehandlings-program har ersatt det traditionella sekreterarbetet på många arbetsplatser.³⁵⁶

Medieutbudet är idag oöverblickbart på grund av eter, satellit och kabel. Därtill kommer möjligheten att förskjuta och komplettera tittande och lyssnande med hjälp av video, CD och kassetter.³⁵⁷

5.1.4 Utbildning

För att få en så bra position i samhället som möjligt var det viktigt med kunskap och utbildning sades det runt 1990.³⁵⁸ Utbildning och kunskap ansågs nu vara avgörande förutsättningar för samhällets utveckling, men även för individuella möjligheter. Utbildning har stor betydelse för delaktigheten i kulturlivet.³⁵⁹ Människor med hög utbildning konsumerar mer kultur än vad lågutbildade gör, men tack vare att fler människor får en bättre grundutbildning håller denna skillnad på att minska.³⁶⁰ Barn och ungdomar med högutbildade föräldrar utövar och konsumerar mer kulturaktiviteter än vad barn till lågutbildade gör. Detta gäller dock inte TV-tittande och video där det istället är det motsatta förhållandet.³⁶¹ En hel del människor står helt utanför kulturlivet, detta på grund av hinder som till exempel geografiska avstånd och kostnader.³⁶²

1995 tillsatte regeringen en kommitté som skulle titta över ett förslag om nationellt kunskapslyft för vuxna som en del i strategin för livslångt lärande. Kommittén ansåg att en ny vuxenutbildning behövdes och därför startade Kunskapslyftet 1997.³⁶³ I *En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande* från 1996 som är en skrift från Utbildningsdepartementet

³⁵³ Tjugo års kulturpolitik, 1995, s. 56

³⁵⁴ Ibid, s. 59

³⁵⁵ Tjugo års kulturpolitik, 1995, s. 52f

³⁵⁶ Tengström, 1998, s. 57

³⁵⁷ Nilsson, 1999, s. 333

³⁵⁸ Wahlström, 1996, s. 1060

³⁵⁹ Tjugo års kulturpolitik, 1995, s. 604

³⁶⁰ Kultur & Folkbildning, 1995, s. 74

³⁶¹ Barns och ungdomars kultur, 1998. s. 9

³⁶² Tjugo års kulturpolitik, 1995, s. 609

³⁶³ Vuxenutbildare ser på sig själva, 1996, förord

står det bland annat att läsa om syftet med utbildningen. ”Kunskapslyftet är till för de grupper som nu och i framtiden kommer att sakna de förutsättningar som krävs för att delta i det livslånga lärandet. De skall erbjudas utbildning på grundskole- och gymnasienivå.”³⁶⁴ Kunskapslyftet är i första hand för människor som av en eller annan anledning står utanför arbetsmarknaden, till exempel invandrare och arbetslösa.³⁶⁵

Även personer med arbeten men utan treårig gymnasiekompetens kan erbjudas plats inom Kunskapslyftet. Eleverna kan välja att läsa till exempel matematik eller språk, det går även att läsa redan färdiga paketutbildningar inom till exempel vård eller data. Inom kunskapslyftet, precis som i Oden vanliga skolan är PBI (problembaserad inläring) en viktig del i utbildningen. Ett sätt att lösa de uppgifter som eleverna fått, är att vända sig till biblioteket för att få hjälp.³⁶⁶

Under det första året som utbildningen fanns var det över 100 000 människor som studerade inom Kunskapslyftet. 1998 beräknades det blir ännu fler.³⁶⁷

Förlängd utbildningstid har gjort att färre ungdomar flyttar hemifrån. Cirka 100 000 fler ungdomar, mellan 16 och 24 år, bodde kvar hos föräldrarna i början av 1990-talet jämfört med slutet på 1970-talet.³⁶⁸

5.2 Biblioteksverksamheten

1993 fanns det cirka 2000 folkbibliotek i Sverige. Den största ökningen av nybyggandet skedde under 1980-talet, då över 90 kommuner skaffat nya bibliotek.³⁶⁹ Dessutom ökade besöken på biblioteken och andra kulturaktiviteter med låg kostnadsprofil för de enskilda.³⁷⁰

Sverige har upplevt och upplever en omfattande invandring, vilket lett till ett allt mer mångkulturellt samhälle. Folkbiblioteken är, tillsammans med stödet till invandrar-kulturen, ett av de viktigare instrumenten för att underlätta för invandrare att bevara det egna språket och behålla kontakten med födelselandets kultur.³⁷¹

1996 stod kommunerna för 92% av bibliotekens finansiering. Landstingen stod för 5,5 och staten för 2,5%.³⁷² Bidraget från staten är i första hand tänkt att biblioteken skall använda för att nå grupper som inte besöker biblioteken så ofta. Många kommuner har under de senaste åren även kunnat fått bidrag från staten för att utveckla IT på sina bibliotek och för att göra IT mer användarvänligt.³⁷³ Finansieringen av biblioteken har under de senaste åren legat på samma procentnivå. Det faktum att kommunerna fick försämrad ekonomi under 1990-talet, gjorde inte att bidragen till biblioteken minskade, utan tvärtom så klarade sig biblioteken

³⁶⁴ En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande, 1996, s. 63

³⁶⁵ Ibid. s. 55

³⁶⁶ Wikdahl, 1998:2, s. 14

³⁶⁷ Wikdahl, 1998:1, s. 15

³⁶⁸ Tjugo års kulturpolitik, 1995, s. 45

³⁶⁹ Kulturpolitik i praktiken, 1993, s. 59

³⁷⁰ Tjugo års kulturpolitik, 1995, s. 45

³⁷¹ Folkbibliotek i tal och tankar, 1982, s. 11

³⁷² Bibliotek, 1996, s. 38

³⁷³ Kultur & folkbildning, 1995 s. 64

bättre ekonomiskt än många andra förvaltningar inom kommunerna.³⁷⁴ Det är dock svårt att värdera kultur i pengar. Det är detta, menar Sven Nilsson som gör att det är svårt att få pengar till kultur. Kommunerna ser inte det långsiktiga värdet i att satsa på kultur.³⁷⁵

Utbildningstiden har ökat under 1990-talet och dessutom har andelen studenter ökat, vilket gett ökad press på biblioteken.³⁷⁶ Siv Hågård på Statens Kulturråd anser i artikeln *Kunskapslyftet krävande för biblioteken* att biblioteken i större utsträckning än förr besöks av studerande från grundskolan upp till högskola/universitet. De vuxen-studerande kommer till biblioteken för att få information men även för att hitta studiematerial. Enligt en undersökning som bland annat Statens Kulturråd och representanter för läns- och folkbiblioteken gjorde angående folkbibliotekens service till både vuxenstuderande och till studerande inom Kunskapslyftet, så hade nästan alla bibliotek upplevt en ökad förfrågan på studiematerial. Trots det ökade trycket hade bara 14% av alla bibliotek fått större resurser. Nästan hälften av alla besökare på de Svenska folkbiblioteken är studerande, av dessa studerar 15% inom Kunskapslyftet, 21% på KOMVUX, 38% är studerande vid högskolor eller universitet och 25% gick någon annan form av utbildning. Framförallt har de studerande inom Kunskapslyftet och de studerande från KOMVUX betytt en ökad belastning för biblioteken. De är i regel inte så vana vid biblioteken och dess vanor och vet kanske inte heller riktigt vad de är ute efter. Givetvis har även de studerande på högskolor/universitet gett en något ökad belastning för biblioteken men att hjälpa till att söka information till dessa grupper är inte alls lika tidskrävande som att hjälpa elever från till exempel Kunskapslyftet.³⁷⁷

1985 hade ett antal handlingslinjer för folkbiblioteken antagits i riksdagen, bland annat "Folkbiblioteken ska arbeta för fri och jämlik tillgång till information" och "Folk-biblioteken ska bygga ut den uppsökande verksamheten och knyta till sig förmedlare."³⁷⁸

Erik Silenstam, länsbibliotekarie på Uppsala stads- och länsbibliotek, har skrivit 10 argument för folkbibliotek. Två av dem (nr 1 och 10) är av vikt för vårt arbete.

Det första argumentet lyder:

Biblioteket är en grundförutsättning för att medborgarna ska kunna tillvarata sin rätt att använda *den grundlagsfästa informations- och yttrandefriheten*. Fri tillgång till information är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle, för öppen debatt och opinionsbildning om till exempel Europasamarbetet.³⁷⁹

Regeringen skrev 1996 i sin proposition *Kulturpolitik* att:

för att upprätthålla den yttrandefrihet som i Sverige är grundlagsfäst måste alla ha tillgång till ett språk, kunskaper och information. Dessutom måste det finnas flera lättillgängliga platser för alla människor, oavsett kön, yrke, geografisk belägenhet, funktionshinder, social tillhörighet eller etniskt ursprung.³⁸⁰

³⁷⁴ Statlig kulturpolitik i Sverige, 1990. s. 239

³⁷⁵ Nilsson, 1999, s. 55ff

³⁷⁶ Tjugo års kulturpolitik, 1995, s. 42f

³⁷⁷ Hågård, 1999, s. 23

³⁷⁸ Statlig kulturpolitik i Sverige, 1990, s. 238

³⁷⁹ Silenstam, 1993, s. 195

³⁸⁰ Regeringens proposition 1996/97:3, 1996, s. 28

Silenstam skriver vidare i det tionde argumentet att "bibliotekens kulturella allemansrätt utnyttjas i stor utsträckning. Biblioteken besöks av mer än 60% av befolkningen och är överallt kommunens mest besökta institution."³⁸¹ Under första hälften av 1990-talet gjordes många inskränkningar i biblioteksverksamheten. Bokbussverksamheten och den uppsökande verksamheten blev till stor del lidande.³⁸² Dessa verksamheter hade byggts upp under de senaste tjugo åren och har sina rötter i 1974 års kulturpolitik.³⁸³ Den uppsökande verksamheten minskade inte bara på grund av mindre resurser, nya tankegångar var också en orsak. Tidigare hade man använt verksamheten för att ge service till så kallade 'eftersatta grupper'. Begreppet kritiserades för att vara överförmyndande och att likna mission, man tog inte hänsyn till eller respekterade människors val att avstå från biblioteksverksamhet. Istället har argumenten för verksamheten ändrats till att biblioteket skall vara tillgängligt för alla – biblioteksservice skall vara en rättighet. De som har svårt att besöka biblioteket skall få extra service. Biblioteksservicen skall inte begränsas till en lokal utan kunna bedrivas överallt.³⁸⁴ 1998 nåddes ungefär hälften av alla förskolor och fritidshem i landet av den uppsökande verksamheten.³⁸⁵

Samhället utvecklas allt mer åt det hållet att fler medborgare skall känna sig delaktiga i samhällsutvecklingen. Detta gör att biblioteken har fått ökad betydelse som ett lokalt forum för information och opinionsbildning.³⁸⁶ Människor kan vända sig dit för att få gratis information av olika slag. Det är också viktigt att biblioteken ser till att alla får ta del av det nya informationssamhället, genom att till exempel erbjuda datorer och Internet för allmänheten.³⁸⁷ Regeringen skrev i sin proposition Kulturpolitik, prop. 1996/97:3, att: "Alla skall ha möjlighet att uppleva kultur och ägna sig åt eget skapande oberoende av var man bor."³⁸⁸

³⁸¹ Silenstam, 1993, s. 195

³⁸² Regeringens proposition 1996/97:3, 1996, s. 16

³⁸³ Kulturpolitikens inriktning, 1995, s. 468

³⁸⁴ Svanberg, 1998, s. 8f

³⁸⁵ Barns och ungdomars kultur, 1998, s. 7

³⁸⁶ Folkbibliotek i Sverige, 1984, s. 11

³⁸⁷ Svenne, 1995, s. 1940

³⁸⁸ Regeringens proposition 1996/97:3, 1996, s. 29

Tabell 6. Bestånds-, utlåne- och kostnadsstatistik 1993 - 1998

År	Antal bibliotekssystem	Mediebestånd	Utlån	Driftskostnader
1993	286	47 369 800	72 351 700	2 631 567 000
1994	286	46 240 000	73 756 000	2 696 924 000
1995	288	46 497 000	77 275 000	2 666 706 000
1996	288	46 052 000	81 168 000	2 761 491 000
1997	288	46 098 000	80 479 000	2 836 778 000
1998	288	46 366 000	80 901 000	2 896 147 000

(Folk- och skolbiblioteken, 1994, s. 4. Ibid, 1995, s 4. Ibid, 1996, s 3. Ibid, 1997, s 3. Ibid, 1998, s 3. Folkbiblioteken, 1999, s 5)

Som det framgår av tabellen ökade framförallt utlånen, med drygt åtta miljoner, medan de övriga siffrorna inte ökade så nämnvärt, till och med minskade lite grann i vissa fall.

Det är barnlitteratur som lånas ut mest, den utgjorde 1997 40% av all utlåning. Utlåningen av barnlitteratur har de senaste 10 åren mellan 1987 och 1997 legat på ungefär samma nivå. Skönlitteratur för vuxna har minskat de senaste åren och låg 1997 på 27%. Däremot har utlåningen av facklitteratur för vuxna ökat under åren och låg samma år på 32%.³⁸⁹ Den genomsnittliga siffran för bokutlån per invånare låg 1997 på 8,3 böcker per invånare. I Hallands län lånades det mest böcker, räknat per invånare lånades det ut 11 böcker per person och år på folkbiblioteken i Hallands län, tätt följt av Kronobergs län där det lånades 10,8 böcker per år. Minst böcker lånades det i Stockholms län med 6,5 böcker.³⁹⁰

Personalstyrkan har minskat under 1990-talet, med några procent varje år.³⁹¹ Det är i första hand de kontorsanställda som minskade i antal, mellan 1997 och 1998 minskade deras tjänster med ungefär 6% medan bibliotekarierna under samma period ökade med omkring 2%.³⁹²

Huvudfunktionen att låna ut böcker är inte fullt lika dominerande idag som tidigare. Även om det fortfarande är den vanligaste anledningen till ett biblioteksbesök, så ökar även användningen av datorer och utlåningen av bildmedier, som till exempel video-filmer.³⁹³ Det är även så att människor i större utsträckning går till biblioteken för att läsa bibliotekens tidningar och tidskrifter.³⁹⁴ Den ökande invandringen till Sverige gör att tidningsläsandet på biblioteken har ökat, eftersom många invandrare går dit för att läsa tidningar från hemlandet. Ett annat skäl till varför det har ökat, är den ökande arbetslösheten som gör att många människor inte har råd att själva köpa tidningar.³⁹⁵

De flitigaste biblioteksbesökaren är elever från grundskolan, studerande på gymnasium eller högskola. De som minst besöker biblioteken är manliga, lågutbildade pensionär.³⁹⁶ Även barn i åldersgruppen 3-8 år tillhör den grupp av människor som ofta besöker biblioteken.³⁹⁷

³⁸⁹ Statistisk årsbok för Sverige 1999, s. 1940

³⁹⁰ Kulturen i regionalt perspektiv, 1998, s. 82

³⁹¹ Folkbiblioteken, 1999, s. 5

³⁹² Ibid, s. 9

³⁹³ Statlig kulturpolitik i Sverige, 1990, s. 304

³⁹⁴ Kulturbarometern i detalj, 1997, s. 6

³⁹⁵ Statlig kulturpolitik i Sverige, 1990, s. 304

³⁹⁶ Kulturbarometern i detalj, 1997, s. 18

5.2.1 Utredningar

1980 års Folkbiblioteksutredning föreslog 1984, att i ett nytt bidragssystem skulle inte anslagen öronmärkas. Istället skulle det bidragstagande biblioteket självt lägga pengarna där de gagnade utvecklingen bäst i den egna kommunen.³⁹⁸ Under åren 1993/94 fick biblioteken 35,3 miljoner i statliga bidrag.³⁹⁹

1994 reviderades UNESCO biblioteksmanifest för tredje gången. Detta på grund av teknikutvecklingen och den dåliga samhällsekonomin. Bland de ändringar som gjordes kan nämnas att de två tidigare versionerna av manifestet föreskrev avgiftsfrihet medan den senaste versionen föreskrev principiell avgiftsfrihet för att lämna det öppet för biblioteken att erbjuda tjänster som inte kan vara avgiftsfria.⁴⁰⁰

Kulturutredningen menade att:

”Kulturverksamheten skall vara tillgänglig för så många som möjligt. Den bör bedrivas över hela landet och det bör råda en rimlig balans mellan landets olika delar.”⁴⁰¹

5.2.2 Bibliotekslagen

Den 1:a januari 1997 kom den efterlängtdade bibliotekslagen. En anledningen till att den kom, var för att se till att, lånen av böcker på biblioteken blev fortsatt kostnadsfria. Ett annat skäl till lagen var att servicen på många bibliotek hade försämrats. Dessutom skulle det med hjälp av lagen, garanteras att de olika biblioteken i Sverige knöts ihop i ett fungerande nätverk.⁴⁰²

I Bibliotekslagen står det bland annat:

2§ Till främjande av intresse för läsning och litteratur, information upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek. Folkbiblioteken skall verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare. Varje kommun skall ha ett bibliotek.

3§ På folkbiblioteken skall allmänheten avgiftsfritt få låna litteratur för viss tid. Bestämmelsen hindrar inte att ersättning tas ut för kostnader för fotokopiering, porto och andra liknade tjänster. Inte heller hindrar den att en avgift tas ut i de fall låntagare inte inom avtalad tid lämnar tillbaka det som de har lånat.

4 § Ett länsbibliotek bör finnas i varje län. Länsbiblioteken skall bistå folkbiblioteken i länet med kompletterande medie-försörjning och andra regionala biblioteksuppgifter. För den kompletterande medieförsörjningen skall också finnas en eller flera lånceutraler

³⁹⁷ Filipsson, 1999, s. 18

³⁹⁸ Folkbibliotek i Sverige, 1984, s. 28

³⁹⁹ Kulturpolitik i praktiken, 1993, s. 29

⁴⁰⁰ Rapport på svenska

⁴⁰¹ Regeringens proposition 1996/97:3, 1996, s. 220

⁴⁰² Boken i tiden, 1997, s. 133

8 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.⁴⁰³

5.2.3 Debatt om bokbussarnas fördelar respektive nackdelar

Givetvis fanns det under 1990-talet precis som under 1940-talet och 1970-talet, en debatt om bokbussarna. Debatten var dock kanske inte lika intensiv som under 1970-talet.

Statens kulturråd menade 1981 att den flexibla, anpassningsbara och relativt billiga bokbussverksamheten kan vara ett sätt att lösa problemet med biblioteksservice i glesbygd, trots eller på grund av det allt svårare ekonomiska läget. Verksamheten är billig när priset sätts i förhållande till dess kvalitet, menar rådet.⁴⁰⁴

Vi vet att under 1980- och 1990-talen har en hel del biblioteksverksamhet lagts ner, både filialer och bokbussar, under stora protester. Ibland har filialer bytts ut mot bokbussar och ofta har det inte gått lång tid förrän även denna verksamhet lagts ned.

Mellan 1993 och 1996 tvingades drygt 100 mindre biblioteksenheter och bokbussar läggas ner.⁴⁰⁵ Som exempel på debatt kan vi nämna de vilda debatterna i Dagens Nyheter (DN) när beslut om att sex bibliotek (Hjorthagen, Örby, Alvik, Stora Essingen och Husby) och två bokbussar i Stockholm skulle läggas ner i slutet av 1992. Svenska författarförbundet (SFF) hade nyligen startat Nationalkampanjen Rädda Biblioteken och Bunny Ragnerstam, en av SFFs dåvarande styrelseledamöter, menade att nedläggningarna var resultatet av att Sverige saknade en bibliotekslag. Att inte ens Stockholm som huvudstad kunde hålla en rimlig biblioteksstandard, var ”sorgligt” tyckte han. Nedläggningen av bokbussarna tvingades göras för att inte fler bibliotek skulle läggas ner istället. Dåvarande vice ordförande i kulturnämnden, Axel Wennerholm, menade att bokbussar inte behövdes i Stockholm där alla hade nära till bibliotek och man hade goda kommunikationer. Kulturförvaltningen som planerat att använda bussarna för att ersätta nedlagda filialer fick nu ge upp dom planerna.⁴⁰⁶ I augusti 1992 kritiserades dess planerade nedläggningar i DN:s ledare:

Biblioteken hör inte till kommunens fritidsverksamhet. De utgör en del av vårt nationella utbildningssystem och förvaltar ett gemensamt kulturarv. Det är möjligt att någon enskild filial eller bokbuss är så lågt utnyttjad att verksamheten kan ifrågasättas. Men i förhållande till den betydelse biblioteken har är kostnaderna små. En allmän nedskärning av biblioteksanslagen – in synnerhet när de är så kraftiga som nu föreslagits – vore därför en oklok politik.⁴⁰⁷

Under samma höst började även Nacka kommun planera nedläggningar. Henriksdals-bergets bibliotek ersattes med en inlånad bokbil från Värmdö, Björknässkolans bibliotek stängdes för

⁴⁰³ Svensk författningssamling 1996:1596

⁴⁰⁴ Biblioteksservice i glesbygd, 1981, s. 12

⁴⁰⁵ Regeringens proposition 1996/97:3, 1996, s. 44

⁴⁰⁶ Sundström, 1992, s. D01 (A4)

⁴⁰⁷ Slå vakt om biblioteken, 1992, s. A02 (A4)

allmänheten och fortsatte som enbart skolbibliotek. Även Eketorps filial förändrades till att endast vara ett barnboksbibliotek.⁴⁰⁸

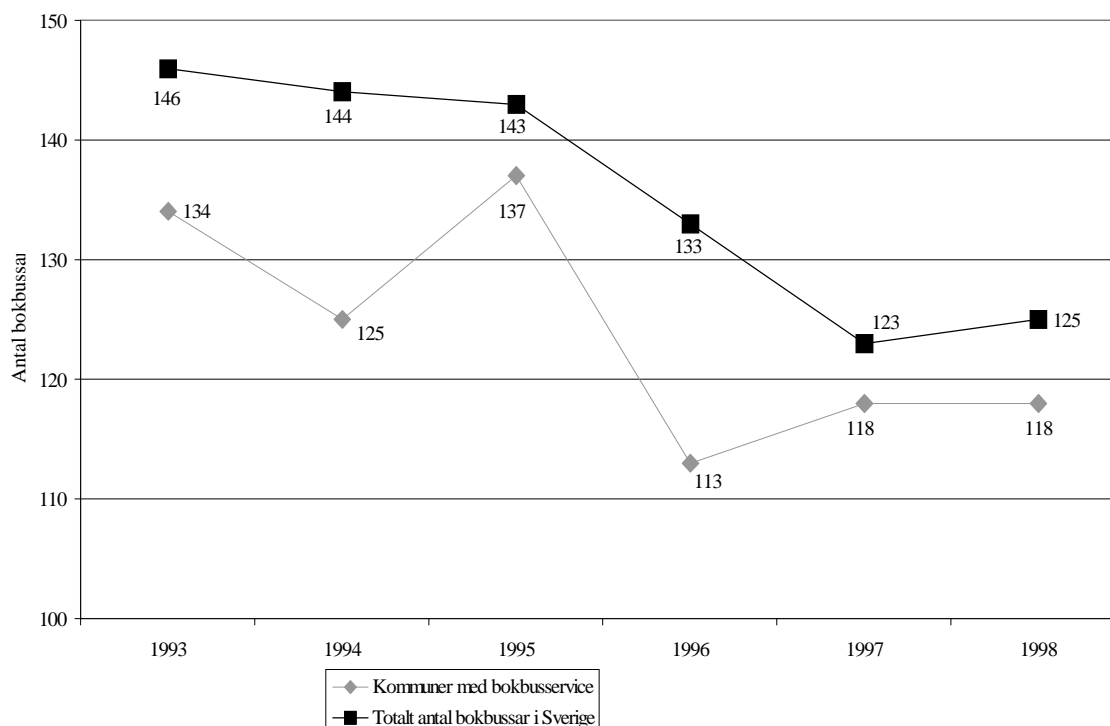
5.3 Bokbussverksamheten

Bokbussarna har precis som folkbiblioteken utvecklats tekniskt, särskilt under denna senare period, både när det gäller själva bussen men även inuti. Numera finns det i de flesta bokbuss, i alla fall de modernare, möjligheter att jobba med datorer. Dessutom finns det i regel också CD-ROM skivor och vanliga CD-skivor till utlån, men även videofilmer för både barn och vuxna. Det förekommer även att bussen har tillgång ett vanligt biblioteks datasystem och även tillgång till Internet är vanligt. För att de som besöker bokbussen skall kunna beställa böcker, skivor eller filmer från hemmet, har bokbussen en egen e-postadress. Till den adressen kan besökarna skicka sina önskemål och nästa gång bussen dyker upp har den förhoppningsvis med sig det önskade.⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ Sundström, 1992, s. D01 (A4)

⁴⁰⁹ Rehm

Diagram 2 Antalet bokbussar i Sverige samt antalet kommuner med bokbusservice 1993-1998 (Folk- och skolbiblioteken, 1994:2, s. 67. Ibid, 1995, s 69. Ibid, 1996, s 69. Ibid, 1997, s 69. Ibid, 1998, s 67.

Ibid, 1999, s 61)

Det totala antalet bokbussar i Sverige minskade ganska rejält, under perioden. På bara fyra år märktes en minskning med 21 bussar. Men lägg märke till att det mellan 1997 och 1998 för första gången blev en liten ökning efter flera års kraftig nedgång. Vad det gällde kommuner som hade bokbussverksamhet skedde även där en kraftig minskning och senare också en ökning.

Ett sätt i dessa tider av ekonomiska problem för kommunerna, när det gäller att spara pengar är att göra som de gjorde i Lycksele kommun 1994. Deras bokbuss inköpt 1979 började bli ålderstigen när de fick chansen att köpa en begagnad postbuss genom Swebus tog Lycksele kommun vara på det tillfället. Tack vare det kunde de spara mycket pengar, den ombyggda postbussen kostade ungefär en fjärdedel i förhållande till en ny bokbuss som kostar mellan 1,2 till 1,5 miljoner kronor i inköp.⁴¹⁰

5.3.1 Bussar med specialinriktad verksamhet

Specialinriktade bussar är något som ökat i omfattning och då speciellt barnbokbussar, till exempel Stockholms stadsbibliotek (1998) och Gotland (1993).

”Det är en rättvisefråga, sade Maria-Paz Acchiardo, kulturborgarråd. Böcker ska vara till för alla barn. Inte bara de som bor på rätta stället.” Detta sade hon när Stockholms stadsbibliotek invigde sin nya barnbokbuss 1998.⁴¹¹

⁴¹⁰ Östbom, 1994, s. 43

⁴¹¹ Bodin, 1998, s. C02 (A6)

Den andra december 1995 invigdes en norsk-svensk kulturbuss i den norska kommunen Hattfjelldal, en kommun med ungefär 1700 invånare. Bussen gör turer till norska kommuner som har samisk befolkning, den besöker även Vilhelmina kommun. Syftet med kulturbussen är att bland annat vara en budbärare för Sametinget i Norge och Sverige och även givetvis sköta vanligt biblioteksverksamhet på norska, svenska och olika samiska språk. Dessutom skall bussen vara ett ställe för människor att träffas på, en slags kontaktyta för människor.⁴¹²

I Gävle provades i samband med Hästivalen 1996 en specialinriktad bokbuss. Bussen var i första hand full med hästböcker, men det fanns chans att låna annan litteratur och att läsa tidskrifter. Under de 10 dagar som bussen stod uppställd på festivalen besöktes den av ungefär 2000 besökare.⁴¹³

I Gnesta kommun har de helt lagt ner bokbussen, istället har kommunen under våren 2000 provat att en gång i månaden med hjälp av buss eller taxi köra låntagarna till Gnesta biblioteket. Under två timmar har besökarna tillfälle att låna litteratur och/ eller läsa tidskrifter.⁴¹⁴

”Bokbuss-folk” har börjat träffas på festivaler för att stärka argumenten för bokbussar. Sedan 1990 arrangeras vart fjärde år en Nordisk bokbussfestival.⁴¹⁵

I samband med att den svenska bokbussverksamheten firade 50- års jubileum 1998 infördes ett pris för Årets bokbuss. Priset delas ut i samband med Bok & Biblioteks-mässan i Göteborg. Första året var det Linköpings bokbuss som vann. 1999 var det NÄRP-bussen, den samnordiska bokbuss som kör på Nordkalotten, som fick priset. Motiveringen löd:

Sedan 1979, långt innan EU-projektens tid har detta väl förankrade samarbete över tre landsgränser, fyra språk och fem kommuner visat att det finns inga gränser, bara möjlig-heter. Denna gränslösa buss är en vägvisare som genom flex-ibelt tänkande ger invånarna på Nordkalotten möjligheter till kulturella upplevelser och fyller samtidigt en stor social funktion.⁴¹⁶

Närp står för övrigt för Nordiska ämbetsmannarådets planeringskommitté.⁴¹⁷

Den stora bokbussen dominerade länge i Sverige, men några undantag finns. Redan 1968 köpte Södertälje en minibuss för att öka biblioteksverksamheten vid sina kriminalvårdsanstalter. Stockholms och Malmös stadsbibliotek har båda börjat använda mini-buss.

Hässleholm har gått åt andra hållet - för det statsbidrag man fick för projektet *Det mobila biblioteket* 1988/89, införskaffade man en lastbil med släp, vilka man gjorde om till minibibliotek. Släpet kunde man ställa på ett ställe som en slags fast enhet, medan man körde runt med själva lastbilen. En ’fast’ och en mobil enhet i en med andra ord.⁴¹⁸ Att Hässleholm bestämde sig för att köpa en lastbil med släp istället för en buss berodde på att inköpskostnaden för att en lastbil var billigare. Släpet användes av Hässleholms bibliotek som

⁴¹² Lagerström, 1995, s. 25

⁴¹³ Johard, 1996, [sista sidan]

⁴¹⁴ Bokbuss

⁴¹⁵ Rehm

⁴¹⁶ Bussfilen

⁴¹⁷ Ibid

⁴¹⁸ Lundin, 1990, s. 165

en vanlig bokbuss tre gånger i veckan resten av veckan ställdes den upp på ställen där det behövdes. Den hyrdes också ut, för 500 kronor om dagen, till andra kommuner i Hässleholms närhet som själva inte hade bokbuss. Kostnaden för lastbilen var ungefär 1,4 miljoner och kommunen fick projektpengar från Statens kulturråd på en halv miljon.⁴¹⁹

Bokbussen används inte bara för att serva allmänhet överlag, den besöker också ofta olika institutioner, till exempel kriminalvården, äldre omsorg eller barnomsorg. För-delen med detta är att bussen då kan användas hela dagen, eftersom dessa institutioner kan besökas tidigare på dagen, på tider som inte är av intresse för allmänheten. När det gäller äldreomsorg och i glesbygd, kan bussen med fördel användas i Boken kommer verksamhet, menar Statens kulturråd.⁴²⁰

I vissa kommuner har man utvecklat ett annat sätt att använda bokbussen. Istället för att ha bestämda hållplatser på bestämda tider, körs bussen istället till de gårdar som önskat ett besök. Denna metod har visat sig ge bra resultat: Bland annat har till exempel Tierps bokbuss fler utlån än huvudbiblioteket.⁴²¹

5.4 Delanalys

Under denna rubrik kommer vi att analysera frågeställningarna var för sig för åren 1993-1998.

- *Vad hände med bokbussverksamheten under åren 1993-1998?*

Under 1990-talet har det gjorts stora nedskärningar på biblioteken, men också förnyelse. Både filialer och bokbussverksamhet har lagts ner. Filialer har bytts ut mot bokbuss, och senare har det hänt att även denna verksamhet lagts ner. Samtidigt som vissa kommuner har lagt ner sin bokbussverksamhet pågår en förnyelse av bokbussbeståndet, bland annat specialdesignade bussar för speciella målgrupper, som barnbokbussar och så vidare. De nya bokbussarna har skraddarsyttts efter varje kommuns behov, det har också blivit allt vanligare med små bussar/bilar igen. Nedläggning har blivit ett sätt att klara av de sparbetning som biblioteken fått på sig, vilket kommer att ge konsekvenser på sikt. En annan anledning till att vissa kommuner lade ner sin bokbussverksamhet, var det faktum att det utvecklingsbidrag som kommunerna tidigare hade kunnat sökt hos Statens kultur-råd togs bort 1985. Därmed har möjligheten att samsas om en bokbuss upp-märksammats mer och mer i dessa besparingstider. Det finns dock fortfarande möjlighet att få bidrag för bokbussverksamhet men det gäller mer projekt-inriktad verksamhet. Andra sätt att spara pengar är att kommunen istället för att köpa en ny buss, köper in en begagnad buss från något håll, till exempel en gammal postbuss som de inreder för att sedan använda som bokbuss. Istället för att vara styrd av fasta busshållplatser, så har vissa kommuner provat på, att låta bussen komma hem till dem som så önskar.

I ett försök att samordna olika argument för bokbussverksamhet, har bokbuss-folk börjat träffas på bokbussfestival ungefär vart fjärde år. Lagom till firandet av bok-bussens 50 år i Sverige, instiftades ett pris till 'Årets bokbuss'.

Innehållet i bokbussarna har förändrats. Tekniken har fått plats på bokbussen, numera finns det ofta möjlighet till att jobba med datorer och att låna CD-ROM, vanliga CD-skivor och även videofilmer. Det är också vanligt med uppkoppling till Internet och tillgång till

⁴¹⁹ Gradowski, 1989 s. 6f

⁴²⁰ Lundin, 1990, s. 166

⁴²¹ Ibid, s. 167

bibliotekets datasystem. Detta har gjort bokbuss servicen likvärdig den som ges på fasta enheter.

Från de små bokbilarna på 1950-talet gick kommunerna över till de större bussarna på 1960-, 1970-talen men på 1990-talet har den lilla bilen fått sin renässans i många kommuner igen.

- *Vad ville man uppnå med bokbussverksamheten under åren 1993-1998? Vilka mål hade man?*

1984 menade Folkbiblioteksutredningen att bokbussar kompletterade nätet av fasta filialer. Under 1990-talet ändrades detta synsätt då bokbussverksamhet blev ett sätt att ersätta nedlagda filialer. Antalet filialer minskade, men det betydde inte att bokbussarna blev fler, utan snarare ökade arbetsbelastningen på verksamheten. Däremot blev det som tidigare nämnts vanligare med specialinriktad verksamhet och syftet med dessa var olika beroende på vad man inriktade sig på. Bland annat kan nämnas den Samiska kulturbussen som skall vara en budbärare för Sametinget i Norge och Sverige, sköta biblioteksverksamhet på svenska, norska och olika samiska språk men även vara en social träffpunkt.

Syftet med bokbussverksamhet kunde också vara till hjälp för Boken kommer verksamheten när det gäller äldreomsorg men även i glesbygd. Eftersom bokbussverksamhet är flexibel, anpassningsbar och relativt billig kunde den vara en lösning på problemet att få ut biblioteksservice i glesbygdsområden även under svårare ekonomiska tider. Med relativt billig menas att den bland annat har ett bättre utnyttjat bestånd och når fler gamla och nya låntagare än utlåningsstationer.

När det gäller informationsdistribution skulle IT till stor del kunna ersätta bokbussen om inte den senare haft fördelen att vara det sociala centrumet det är.

- *Hur inverkade samhällsutvecklingen och biblioteksutvecklingen på bokbussverksamheten under åren 1993-1998?*

Då informationen har ökat och då blivit ganska överblickbar, kan det ge konsekvenser för bland annat yttrandefriheten. För att upprätthålla den yttrandefrihet som i Sverige är grundlagsfäst måste alla ha tillgång till ett språk, kunskaper och information, skrev regeringen 1996. Kan inte den enskilde uttrycka sin åsikt, kan han heller inte utnyttja sin lagstadgade rätt att göra sin röst hörd. I Silenstams första argument påpekas nyttan med biblioteket för att underlätta detta. Lättillgängliga platser för detta måste också finnas, menade regeringen, oavsett bland annat geografisk belägenhet. Där kan bokbussverksamheten fylla en funktion.

Ett antal faktorer har lett till att pressen på biblioteken under 1990-talet har ökat kraftigt:

- Utbildningstiden och antalet studenter har ökat på 1990-talet och även distansarbete har ökat.
- Den omfattande invandring som skett har lett till ett alltmer mångkulturellt samhälle.
- Biblioteken är ett stort hjälpmedel för invandrare när det gäller att bevara det egna språket och kulturen.
- PBI blir allt vanligare i all utbildning, från de minsta skolbarnen upp till vuxna inom till exempel Kunskapslyftet.

Utbildning är den största faktorn till att pressen har ökat. Barn och ungdomar med högutbildade föräldrar utövar och konsumerar mer kulturaktiviteter, till exempel bibliotek, än vad barn till lågutbildade gör. Utbildning på högre nivå har fått en större betydelse i samhället, lågutbildade får allt svårare att få anställning, detta drabbar främst invandrare och ungdomar. Ju fler människor som studerar desto högre blir alltså trycket på biblioteken eftersom nästan hälften av alla besökare på de svenska biblioteken är studerande. Trots det ökande trycket med bland annat en ökad förfrågan efter studie-material, så fick bara ett fåtal av biblioteken ökade resurser.

Huvudfunktionen att låna ut böcker är inte fullt lika dominerande idag som tidigare. Även om det fortfarande är den vanligaste anledningen till ett biblioteksbesök, så ökar även användningen av datorer och utlåningen av bildmedier, som till exempel video-filmer. Det är även så att människor i större utsträckning går till biblioteken för att läsa bibliotekens tidningar och tidskrifter. Nya tankegångar på biblioteken har lett till att biblioteksservice anses vara en rättighet. En rättighet som inte skall begränsas till en lokal utan kunna bedrivas överallt. De som hade svårt att besöka biblioteket skall få extra service. Extra service kunde innebära bland annat bokbussverksamhet.

Tillgången till bil har ökat sen 1970-talet och även kommunikationsnätet med bussar, tåg och liknande har byggts ut, vilket gett att fler kan ta sig till centralorten och dess kulturutbud. Men fortfarande kan handikappade, äldre och barn ha svårt att ta sig längre sträckor och därför kan bokbussverksamhet fylla en funktion.

Under 1990-talet (och även 1980-talet) framkom flera uttalanden som kunde användas som argument för bokbussverksamhet. Riksdagen (handlingslinjer 1985), Statens kulturråd (1994), Kulturutredningen (1995) och Regeringen (1996) uttalade sig alla om vikten av geografisk närhet till kulturutbudet. Statens kulturråd argumenterade dess-utom att denna närhet var särskilt viktig för barn.

Många blev besvikna på bibliotekslagen då den kom, eftersom de tyckte att den var för vag. Lagen föreskrivs inte i exakta termer utan är ganska övergripande. Den säger inte så mycket mer än till exempel att alla medborgare skall ha tillgång till ett folkbibliotek och att dessa skall verka för att databaserad information skall göras tillgänglig för alla. Men borde inte icke-databaserad information göras tillgänglig för alla även den? Dess-utom föreskriver den att länsbibliotek **bör** finnas i varje län, inte att det **skall** finnas.

6. Diskussion

I detta kapitel besvarar vi vår övergripande frågeställning:

Hur har bokbussverksamheten utvecklats eller förändrats från slutet av 1940-talet och till idag och vilken inverkan har samhällsutvecklingen och biblioteksutvecklingen haft på verksamheten?

Synen på bokbussverksamhet har förändrats genom åren. Från att ha varit något som få av de fattiga kommunerna kunde erbjuda sina invånare, blev det något av en självklarhet under 1970-talet och 1980-talet, för att sedan till viss del gå tillbaka under 1990-talet igen. Den senare tiden har möjligheterna för befolkningen att själva ta sig till biblioteket ökat på grund av den ökade bilismen och det utbyggda kommunikationsnätet. Även ökningen av Internettillgång har bidragit till att människor själva kan hämta den information de behöver. Därmed skulle möjligen bibliotekens roll som informations-förmedlare minska. Ännu har detta inte skett men det är något vi tror kommer att ske på längre sikt tyvärr. Äldre, handikappade och barn har och har alltid haft svårare att ta sig till biblioteket. När det gäller dessa grupper anses bokbussverksamhet mer och mer vara en demokratifråga. Den ger möjligheter för fler kommuninvånare att ta del av bibliotekets service, än om bara fasta enheter finns. Speciellt är servicen bra för de som inte kan ha svårt att förflytta sig längre sträckor som till exempel handikappade, gamla och barn. När kvinnorna i större utsträckning kom ut på arbetsmarknaden, hamnade barnen tidigare inom barnomsorgen. Detta fick till följd att barnen snabbare kom i kontakt med kulturlivet än de gjort förut, då den första kontakten ofta initierades i och med skolstarten.

Den ekonomiska tillväxten i Sverige var som bekant mycket god under 1940- och 1950-talen och fram till mitten av 1970-talet. Detta gjorde att man kunde satsa mycket pengar på lågprioriterade områden som kultur och då framförallt biblioteken. Dessa fick alltså mer pengar under dessa goda tider och kunde då göra nysatsningar och starta verksamhet som kanske inte fanns, som till exempel bokbussverksamhet. Däremot får biblioteken som ett lågprioriterat område mindre resurser under ekonomiskt dåliga tider. Verksamheten har i och för sig fått i stort sett samma anslag genom åren, men dessa har inte räknats upp mot det aktuella penningvärdet. Bokbussens antal har som synes i Bilaga 1 haft en kraftig uppgång och en lika kraftig nedgång under de femtio år som den funnits i Sverige. Detta tror vi beror på att när biblioteken behöver spara läggs de få resurserna de har på de mer grundläggande områdena till vilket tyvärr bokbuss-verksamhet inte hör. Detta har framförallt märkts på 1990-talet. Under denna vår sista period, 1993-1998, har 44 bussar försvunnit. Som alltid finns dock undantag, NÄRP-bussen kan nämnas som ett sådant. Besparingarna har dessutom lett till att användningen av mindre bilar som i stor utsträckning användes på 1950-talet har prioriterats igen under 1990-talet. Tiden däremellan var ju den stora bokbussen mest i bruk.

Den kraftiga uppgången och likaledes kraftiga nedgången av bokbussantalet har även sin grund i instiftandes och avvecklingen av de olika statsbidragen. Tiden efter införandet av det första och framförallt det andra bidraget följde en snabb utveckling. Bokbussarna ökade alltså snabbt i antal. Detta resulterade i att när bidraget så småningom avvecklades hade många kommuner redan skaffat sig bokbuss. Nedgången var därför inte särskilt märkbar åren efter. Tydligare blev frånvaron av bidraget när bussarna till slut slitits ut och behövde ersättas med nya. Kommunerna hade inte själva råd att skaffa nya bussar och var istället tvungna att avveckla verksamheten helt. En liten uppgång av antalet bokbussar har vi dock noterat under 1998. Kan detta bero på bättre ekonomi? Den ökade användningen av den mindre bokbilen som bibliotekarien själv kan köra kan också ha med saken att göra eftersom en sådan är

billigare i till exempel drifts- men även lönekostnader. En buss kräver ju som bekant busskörkort och då få bibliotekarier har detta måste även en busschaufför anställas.

Möjligheten att söka pengar från Statens Kulturråd fanns dock fortfarande men det var svårare att få en ansökan beviljad då man inte längre fick bidrag för inköpskostnaden utan istället bidrag för speciella projekt, till exempel viss bokbussverksamhet.

De olika kommunreformerna genom åren gjorde att kommunerna blev större geografiskt men också att de fick mer ekonomiska resurser. Även detta tror vi bidrog starkt till en ökad etablering av bokbussverksamhet i vårt samhälle. Detta då kommunerna insåg bokbussens stora fördelar när det gäller att nå ut med biblioteksservice i till exempel glesbygd. Vi anser att kommunerna fick både större behov och möjligheter av och för verksamheten.

Utlånestatistiken har mellan 1949 – 1998 ökat med drygt 500 %. Ökade resurser för biblioteksverksamheten anser vi ligga till grund för detta. Tack vare dessa resurser har fler bibliotek tillkommit och tillsammans med tillkomsten och den kraftiga expand-eringen av bokbussverksamheten har fler människor kunnat nås av biblioteksservice. Dessutom menar vi att utbildningstid, antal studerande, fritid, distansstudier och distans-arbete som alla ökat under åren även har lett till en förhöjd utlåning. Besöksfrekvensen har även den ökat. Förhöjd arbetslöshet, invandring och en kombination av tidigare nämnda ökade fritid och den sämre privata ekonomin tror vi har bidragit till detta. Biblioteken har ju som bekant en lågkostnadsprofil.

Argumenten för och emot verksamheten har under åren varit många. En del av argumenten mot verksamheten har med tiden försvunnit. I början var ett argument mot bokbussverksamhet att man inte kunde medföra några större mängder referenslitteratur. Möjligheterna till detta har utökats med hjälp av ny teknik. På en enda CD-ROM-skiva kan ett helt uppslagsverk rymmas, med hjälp av Internet kan man också leta upp information. Numera finns också möjligheten att vara uppkopplad mot huvud-bibliotekets katalog och därmed också möjligheten att till exempel snabbt och enkelt ställa sig i kö på eller beställa en bok. Bokbussen har därmed fått ännu en nisch, förutom service till handikappade, gamla och barn kan man erbjuda service till de som inte har tillgång till bland annat Internet. Andra argument mot verksamheten är att bok-bussen kommer sällan och man måste passa hållplatstiderna. Tider är ju något man måste passa också för fasta enheter, även om de fasta enheterna har generösare öppettider. Vi anser dessutom att bokbussverksamhet mer och mer kan liknas vid en filial på hjul tack vare all ny teknik.

Syftet med bokbussverksamheten har inte förändrats märkbart under årens lopp. Huvud-syftet är fortfarande att nå ut med litteratur till dem som inte kommer i kontakt med den fasta verksamheten. Olika verksamheter har dock (haft) olika målgrupper beroende på kommunernas olika förutsättningar och behov.

7. Sammanfattning

Vi har valt att skriva en magisteruppsats om bokbussens utveckling i Sverige. Vi valde att skriva om bokbussar för att vi tycker att den har en viktig funktion att fylla i samhället. Alla människor som vill skall ha tillgång till litteratur och information oavsett var i landet de är bosatta.

Vårt syfte med den här uppsatsen, har varit att studera bokbussens historia från 1948 och fram till nutid. För att få en förklaring till hur bokbussverksamheten har utvecklats har vi även valt att titta litet närmare på hur samhällsklimatet har ändrats både ekonomiskt och socialt men även kulturellt i Sverige. Då biblioteksverksamheten ligger till grund för bokbussens utveckling finns en kort historik över folkbibliotekens utveckling i början av uppsatsen. Från att varit till för endast ett fåtal ändrade biblioteken inriktning till att bli en plats dit människor från alla samhällsklasser går

Vår övergripande frågeställning har varit:

Hur har bokbussverksamheten utvecklats eller förändrats från slutet av 1940-talet och till idag och vilken inverkan har samhällsutvecklingen och biblioteksutvecklingen haft på verksamheten?

Den övergripande frågeställningen har också fått oss att ställa följande delfrågeställningar:

- Vad hände med bokbussverksamheten under åren 1948-1953, 1975-1980 respektive 1993-1998?
- Vad ville man uppnå med bokbussverksamheten? Vilka mål hade man?
- Hur inverkade samhällsutvecklingen och biblioteksutvecklingen på bokbussverksamheten?

Vi använder oss av samma frågeställningar i alla våra tidsperioder.

För att besvara våra frågeställningar har vi använt oss av källanalyser. Det mesta materialet som vi har använt har vi fått från böcker och artiklar men även arkivmaterial från Statens kulturråd har vi haft stor nytta av under vårt arbete.

Vi gjorde en tidsmässig avgränsning och valde ut perioderna 1948-1953, 1975-1980 och 1993-1998. Bokbussverksamheten var inte så utvecklad under den första perioden. Det var bara ett fåtal kommuner, med stora ekonomiska resurser, som hade råd. Efter den första kommunsammanslagningen 1952 fick kommunerna ökade resurser och det gjorde att fler kommuner fick råd med verksamheten. Kommunerna blev dessutom geografiskt större och för att kunna nå sina invånarna med biblioteksverksamhet satsade fler kommuner på bokbussar. Det var dock fortfarande många kommuner som inte ansåg sig ha råd med denna verksamhet. Målen med bokbussarna, under denna första period, såg olika ut beroende på vilken sorts bokbuss det gällde. Stadsbussarna var i regel tänkta att användas som en slags provisorisk lösning och senare ersättas med en filialer. Målet var att ge service till de människor som ännu inte hade tillgång till en filial och framförallt ville man nå dem som aldrig eller sällan gjorde biblioteksbesök. Tack vare stadsbussen kunde man se vilket intresse det fanns för litteratur och läsning i olika bostadsområden - var intresset tillräckligt stort i området skulle det på sikt byggas filial där istället. Länsbussen användes inte i första hand för direktutlåning utan var tänkt att användas för att personalen vid mindre bibliotek, filialer ute i länet skulle ha möjligheter att förstärka sitt bokbestånd med böcker från centralbiblioteket. På

det viset blev det också möjligt för mindre bibliotek att få regelbundna besök av fackutbildad personal. Tillväxten i Sverige var hög. Statsbidraget höjdes och biblioteken fick mer resurser, biblioteken hade råd att rusta upp sådant som till exempel bokbestånd. Den förbättrade ekonomin gjorde också att bokbussverksamhet i större utsträckning kunde påbörjas.

Under den andra perioden 1975-1980, ökade antalet bokbussar rejält i Sverige. Detta hade sin grund i de bidrag som kommunerna kunde söka från Statens kulturråd. Bidragen innebar att kommunerna fick halva (1965) och senare hela (1975) inköps-kostnaden för bokbussen betald dessutom kunde kommunerna söka bidrag för inköp av litteratur till bokbussen från och med 1975. Kommunerna satsade på bokbuss-verksamhet för att människor som hade långt till närmaste fasta bibliotek, ändå skulle ha rätt till fullgod biblioteksservice. Man ville försöka nå alla medborgare. Under 1970-talet hade verksamheten på det stora hela taget samma mål som under tidigare år, det vill säga att nå alla. Bokbussen användes även som ett medel för att kunna uppnå målen om decentralisering. Genom att försöka nå alla skulle en kulturellt underförsörjd gles-bygd undvikas. Verksamheten användes i områden där befolkningsunderlaget var alltför litet för att motivera en fast filial. Kommunreformen som kom 1974 innebar att många kommuner fick minskade kostnader, resurserna kunde istället satsas på annat som till exempel bibliotek och bokbussverksamhet. I förhållande till tidigare decennier ökade bibliotekens anslag med över 50% under hela 1970-talet.

Den tredje perioden 1993-1998, innebar att kommunerna måste spara på grund av de starka samhälleliga nedskärningarna. Detta fick till följd att både filialer och bokbuss-verksamhet fick läggas ner på många håll. En anledning till att en del kommuner lade ner sin verksamhet var att upprustningsbidraget försvann 1985. Samtidigt som vissa kommuner lade ner sin bokbussverksamhet, pågick dock en förnyelse av bokbuss-beståndet i andra kommuner, bland annat specialdesignade bussar för speciella mål-grupper som till exempel barn. Bokbussarna har blivit mer individuellt anpassade beroende på vilka behov kommunerna har. Bussen kunde vara till hjälp för Boken kommer-verksamhet både vad det gäller äldreomsorg men även i glesbygd. Innehållet i bokbussarna har under årens lopp förändrats. Tekniken har fått plats på bokbussen, numera finns det ofta möjlighet till att jobba med datorer och att låna CD-ROM, vanliga CD-skivor och även videofilmer. Det är också vanligt med uppkoppling till Internet och tillgång till bibliotekets datasystem. I början av 1990-talet blev allt fler människor arbetslösa, framförallt drabbade det invandrare och ungdomar, grupper som inte kom in på arbetsmarknaden. Chansen till bra utbildning men även till sådant som till exempel äldreomsorg blev igen i viss utsträckning något för den som kan betala för sig. Biblioteken blev då mer utnyttjat på grund av sin lågkostnadsprofil.

Synen på bokbussverksamhet har förändrats från starten till 1990-talet. I början var det något som endast de ekonomiskt starkare kommunerna kunde erbjuda sina invånare. Med hjälp av olika statsbidrag kunde till viss del även fattigare kommuner starta bokbussverksamhet. Bättre ekonomiska tider under 1940-talet och fram till mitten av 1970-talet gjorde att kommunerna kunde satsa mycket resurser på lågprioriterade verksamheter som kulturverksamheter, framför allt biblioteken. Tiderna blev sämre och därmed minskade anslagen till biblioteken, men statsbidrag gjorde det fortfarande möjligt för kommunerna att starta nya bokbussverksamheter. När bidraget försvann 1985, minskade också antalet bokbussar. Enligt den sammanställning av bokbussarnas antal genom åren som vi gjort kan man kanske tala om bokbussens uppgång och fall. Under senare tid har dock en viss förnyelse av landets bokbussbestånd kunnat anas.

Källförteckning

Otryckta källor

Stockholm

Statens kulturråds arkiv

Dnr 77:1235, ansökningar om inköp av bokbuss 1978.

Förslag 1978-02-07 (Används i tabell 4 och 5)

Dnr 78:851, Bokbussansökningar, BÅ 1978/79 kommentarer Kerstin Jonsson
1979-01-03 (Används i tabell 4 och 5)

Dnr S 79:1326, Bidrag till lokal biblioteksverksamhet BÅ 1979/80
PM – LB 1980:52 1980-03-13

Dnr S1116/80-441:1, Ansökan bokbuss mm BÅ 1980/81 (Används i tabell 4 och 5)

Dnr S1116/80- 441:2, Ansökan om bidrag till utvecklingen av biblioteksverksamhet i glesbygd och på arbetsplatser Haparanda kommun, Kulturnämnden 1980-12-12 (Används i tabell 4 och 5)

Dnr S1116/80-441:3, Kommentarer till Ansökan om bidrag till utveckling av biblioteksverksamheten i glesbygd och på arbetsplatser, Haparanda kommun, Kulturnämnden 1980-12-12

Dnr S1326/79-441 volym 92:82, Bokbuss med batteridrift når 15 mil

Statsbidrag till inköp av bokbuss, Statens kulturråd 1978-02-07 (Används i tabell 4 och 5)

Stockholm länsbiblioteks verksamhetsberättelse. 1980

Tryckta källor

Adelsköld, Elise, Andersson, Lars G., Stahre, Ulla, (1991), *Boklåda, bokbuss, bokbåt : fyra decennier länsbibliotek i Stockholms län / av Elise Adelsköld, Ulla Stahre och Lars G. Andersson.*- Stockholm : Stadsbibl.

Alexiusson, Per, (1999), *Borås stadsbiblioteks utveckling mellan åren 1930-1959.*- Borås : Högsk. i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.- (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan / Biblioteks- och informationsvetenskap ; 1999:47)

Alsing, Rolf, (1999), "100 år med Aftonbladet: 40-talet" // *Aftonbladet* 1999-11-21

Andersson, Åke E., Fürth, Thomas, Holmberg, Ingvar, (1997), *70-talister : om värderingar förr, nu och i framtiden / Åke E. Andersson, Thomas Fürth, Ingvar Holmberg.* – 2., rev. utg. .- Stockholm : Natur och kultur : Institutet för framtidsstudier

Arbetstid och välfärd (1989) : *betänkande* / av Arbetstidskommittén.- Stockholm: Allmänna förl.- (Statens offentliga utredningar ; 1989:53)

Barns och ungdomars kultur (1998).- Stockholm : Statens kulturråd : Spånga : Kulturrådet distribution.- (Kulturen i siffror ; 1998:1)

Bergström, Börje, (1994), *Alla tiders Sverige / Börje Bergström*.- 1. uppl.- Malmö: Gleerup

Bianchini, Bianca, (1958), "Bokbuss i stad, Erfarenheter från Norrköpings stadsbibliotek". // *Biblioteket och vi*.- S. 29

"Bibliotek" (1996) // *Kulturrådet*.- Nr. 1, s. 38-40

Biblioteksarbete (1972) : *en översyn av verksamheten vid kommunala bibliotek : betänkande* / avgivet av 1970 års rationaliseringsutredning vid folkbiblioteken.- Lund: Bibliotekstjänst

Bibliotekslag (1996) : *Svensk författningssamling : SFS : 1996:1596*.- Stockholm

"Biblioteksnotiser" (1930) // *Biblioteksbladet*.- S. 97

Biblioteksservice i glesbygd (1981) / [Statens kulturråd].- Stockholm : Kulturrådet

Bodin, Anna, (1998) "En buss kommer lastad" // *Dagens Nyheter*.- 1998-08-18, s. C02

Bogbusser (1982)- *planlægning, drift og teknik / udarbejdet af en redaktionsgruppe nedsat af Biblioteksstilsynet*.- Ballerup : Bibliotekscentralen

Bokbuss i Västerviks kommun ([198-?]) / [Västerviks kulturnämnd].- Västervik : Kulturnämnden

Boken (1974) : *Litteraturutredningens huvudbetänkande / 1968 års litteraturutredning ; L 68*.-Stockholm: Allmänna förl.

Boken (1988) : *en översikt II : Bil. 2 : Kommunala folkbibliotek 1977-1986 : några mått på verksamhetsutvecklingen efter kommunvis redovisning 1988:4*. - Stockholm : Statens kulturråd

Boken i tiden (1997) : *betänkande / av Utredningen om boken och kulturtidskriften*. - Stockholm : Fritze.- (Statens offentliga utredningar ; 1997:141)

Bolander, Ulf, (1983) *Bokbusslångtagare i glesbygd: 12 intervjuer med storläsare i Bergslagen / Ulf Bolander*.- Borås.- (Specialarbete / Högskolan i Borås, Institutionen Bibliotekshögskolan ; 1983:94)

Boldt, Barbro, (1968) "Bokbussar i Finland" // *Biblioteksbladet*.- Nr. 3, s. 251

"Bussen är bra Basta!" (1972) // *Biblioteksbladet*.- Nr. 7, s. 225-228

"Böcker till alla : nattligt samtal på motell" (1972) // *Biblioteksbladet*.- Nr. 5, s. 145-148

”Det andra nordiska biblioteksmötet i Stockholm 28 juni- 1 juli 1928” (1928) // *Biblioteksbladet*.- S. 215

Den nya kulturpolitiken (1975) / [utg. av] *Statens kulturråd*.- Stockholm

Elmér, Åke, (1975), *Från Fattigsverige till välfärdsstaten : sociala förhållanden och socialpolitik i Sverige under nittonhundratalet / Åke Elmér*.- 6., revid. o. utök. uppl.- Stockholm : Aldus/Bonnier.- (Aldusserien ; 69)

The new Encyclopædia Britannica, (Cop. 1986) : *Bd 2*.- 15. ed., [New, rev. impr. 1986].- Chicago : Encyclopædia Britannica

En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande (1996) : *delbetänkande / av Kommittén om ett nationellt kunskapslyft för vuxna*.- Stockholm : Fritze.- (Statens offentliga utredningar ; 1996:27)

Ersättning vid arbetslöshet (1993) : *betänkande / av Utredningen om en ny arbetslöshetsförsäkring*.- Stockholm : Allmänna förl.- (Statens offentliga utredningar ; 1993:52)

Filipson, Leni, (1999), *Barnbarometern 98/99 : 3-8 åringars kultur- och medievanor / Leni Filipson*.- Stockholm : Mediamätning i Skandinavien

Focus (1977) : *uppslagsbok : Bd 1 : A-Eq*.- 4., revid. uppl. .-Stockholm : Esselte Focus uppslagsböcker

Folkbibliotek i tal och tankar (1982) : *en faktarapport från folkbiblioteksutredningen*.- Stockholm: Liberförlaget

Folkbibliotek i Sverige (1984) : *betänkande / av Folkbiblioteksutredningen*.- Stockholm: Liber/ Allmänna förl.

Folkbiblioteken (1999) : *1998*.-Stockholm : Statens kulturråd : Spånga : Kulturrådet distribution..- (Kulturen i siffror ; 1999:5)

Folkbiblioteken (1977) : *mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser : 1976*.- Stockholm : Statistiska centralbyrån.- (Statistiska meddelanden. Serie U, Utbildning, forskning och kultur ; 1977:31)

Folkbiblioteken (1978) : *mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser : 1977*.- Stockholm : Statistiska centralbyrån.- (Statistiska meddelanden. Serie U, Utbildning, forskning och kultur ; 1978:28)

Folkbiblioteken (1979) : *mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser : 1978*.- Stockholm : Statistiska centralbyrån.- (Statistiska meddelanden. Serie U, Utbildning, forskning och kultur ; 1979:27)

Folkbiblioteken (1980) : *mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser : 1979*.- Stockholm : Statistiska centralbyrån.- (Statistiska meddelanden. Serie U, Utbildning, forskning och kultur ; 1980:15)

Folkbiblioteken (1981) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser : 1980.-
Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie U, Utbildning,
forskning och kultur ; 1981:13)

Folkbiblioteken (1983) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser : 1981.-
Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie U, Utbildning,
forskning och kultur ; 1983:2)

*Folkbiblioteken (1984:1) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser :
1982.-* Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie U, Utbildning,
forskning och kultur ; 1984:21)

*Folkbiblioteken (1984:2) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser :
1983.-* Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie U, Utbildning,
forskning och kultur ; 1984:29)

*Folkbiblioteken (1986:1) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser :
1984.-* Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11
SM 8601)

*Folkbiblioteken (1986:2) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser :
1985.-* Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11
SM 8602)

*Folkbiblioteken (1986:3) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser :
1986.-* Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11
SM 8602)

Folkbiblioteken (1988) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser : 1987.-
Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11 SM
8801)

Folkbiblioteken (1989) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser : 1988.-
Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11 SM
8901)

*Folkbiblioteken (Cop. 1990) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser :
1989.-* Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11
SM 9001)

*Folkbiblioteken (Cop. 1992:1) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser :
1990.-* Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11
SM 9201)

*Folkbiblioteken (Cop. 1992:2) : mediabestånd, låne- och programverksamhet samt resurser :
1991.-* Stockholm : Statistiska centralbyrå.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11
SM 9202)

Folk- och skolbibliotek (1949) : betänkande och förslag / avgivet av Folkbibliotekssakkunniga.- Stockholm.- (Statens offentliga utredningar ; 1949:28)

Folk- och skolbiblioteken (1994:1) : mediebestånd, låneverksamhet, resurser, öppethållande m.m. : 1992.- Stockholm : Statistiska centralbyrån.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11 SM 9301)

Folk- och skolbiblioteken (1994:2) : mediebestånd, låneverksamhet, resurser, öppethållande m.m. : 1993.- Stockholm : Statistiska centralbyrån.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11 SM 9401)

Folk- och skolbiblioteken (1995) : mediebestånd, låneverksamhet, resurser, öppethållande m.m. : 1994.- Stockholm : Statistiska centralbyrån.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11 SM 9501)

Folk- och skolbiblioteken (1996) : mediebestånd, låneverksamhet, resurser, öppethållande m.m. : 1995.- Stockholm : Statistiska centralbyrån.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11 SM 9601)

Folk- och skolbiblioteken (1997) : mediebestånd, låneverksamhet, resurser, öppethållande m.m. : 1996.- Stockholm : Statistiska centralbyrån.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11 SM 9701)

Folk- och skolbiblioteken (1998) : mediebestånd, låneverksamhet, resurser, öppethållande m.m. : 1997.- Stockholm : Statistiska centralbyrån.- (Statistiska meddelanden. Serie Ku, Kultur ; 11 SM 9801)

”Från biblioteksfronten” (1944) // *Biblioteksbladet.- S. 219*

”Från biblioteksfronten” (1950) // *Biblioteksbladet.- S. 105*

”Från biblioteksfronten” (1951) // *Biblioteksbladet.- S. 329*

”Från bibliotekskonsulenterna (1951) : Centralbiblioteksverksamhet utom den egna kommunen 1950” // *Biblioteksbladet.- S. 68*

”Från bibliotekskonsulenterna (1954) : Centralbiblioteksverksamhet utom den egna kommunen 1953” // *Biblioteksbladet.- S. 111*

Förordning om statsbidrag till folkbibliotek (1976): Svensk författningssamling : SFS : 1975:467.- Stockholm

Förordning om ändring i förordningen (1975:1439) om statsbidrag till folkbibliotek (1979) : Svensk författningssamling : SFS : 1978:221.- Stockholm : Liber/Allmänna förlaget

Försök med bibliotek (1972) : Litteraturutredningens biblioteksstudier : separat bilagedel 2 till Litteraturutredningens huvudbetänkande.- Stockholm.- (Statens offentliga utredningar 1972:61)

Goldberg, Theodore (red), (1992), *Samhällsproblem: svensk samhällsutveckling och sociala problem / Ted Goldberg (red).*- 3., omarb. uppl., 2. [tr.]- Solna : Almqvist&Wiksell

Gradowski, John, (1989), "Ingen vanlig bokbuss" // *DIK-forum.*- Nr. 9, s. 6-7

Gustafsson, Gunnel, (1980), *Local government reform in Sweden / Gunnel Gustafsson.*- Lund : LiberLäromedel/Gleerup.- (Umeå studies in politics and administration ; 5)

Göteborgs stads verksamhetsberättelse : 1974, (1975)

Hansson, Joacim, (1998), *Om folkbibliotekens ideologiska identitet: en diskursstudie / Joacim Hansson.*- Borås : Valfrid : Göteborg : Avd. för biblioteks- och informationsvetenskap Univ.- (Uppsatser från Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap ; 3) (Skrifter från Valfrid ; 17)

Hedman, Marianne, (1979), "Internordisk bokbussprojekt" // *Biblioteksbladet.*- Nr. 11, s. 201

Heintze, Ingeborg, (1949), "Ännu en bokbil : Några erfarenheter från Malmöhus län" // *Biblioteksbladet.*- S. 204-206

Herder, Mats, (1986), *Arbetsplatsbibliotek i Sverige: studier av en uppsökande folkbiblioteksverksamhet och dess framväxt.*- Uppsala : Avd. för litteratursociologi, Univ. : [Lundequistska bokh.]- (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala ; 20)

Hjelmqvist, Bengt, (1947), "Biblioteksåret 1946/47 Föredrag vid SAB:s årsmöte i Malmö" // *Biblioteksbladet.*- S. 10-15

Hjelmqvist, Bengt, (1949), "Biblioteksåret 1948/49 Föredrag vid SAB:s årsmöte i Norrköping" // *Biblioteksbladet.*- S. 300-305

Hjelmqvist, Bengt, (1953), "Folkbiblioteksåret 1952/53 Föredrag vid SAB:s årsmöte 1953" // *Biblioteksbladet.*- S. 317-323

Hjelmqvist, Bengt, (1958:1), *Det levande biblioteket: en bok för biblioteksfolk.*- Lund: Bibliotekstjänst

Hjelmqvist, Bengt, (1958:2), *Författningar och föreskrifter rörande folk- och skolbibliotek / utgivna av Bengt Hjelmqvist.*- 2. omarb. uppl.- Lund : Bibliotekstjänst.- (Sveriges allmänna biblioteksförerings handböcker ; 11)

Hjelmqvist, Bengt, (1968), *Utveckling 67.*- Lund.- (BBL-serien ; 4)

Hjelmqvist, Bengt, (1993), *Det starka biblioteket / Bengt Hjelmqvist.*- Lund : Bibliotekstjänst

Holgersson, Leif, (1997), *Socialpolitik och socialt arbete : historia och idéer / Leif Holgersson.*- 1. uppl.- Stockholm : Norstedts juridik

Holme, Idar Magne, Solvang, Bernt Krohn, (1997), *Forskningsmetodik : om kvalitativa och kvantitativa metoder / Idar Magne Holme, Bernt Krohn Solvang ; översättning: Björn Nilsson.*- 2., [rev. och utök.] uppl.- Lund: Studentlitteratur

Hågård, Siv, Kindblom, Leif, Sundberg, Åke, (1995), *Kultur & folkbildning* / av Siv Hågård, Leif Kindblom, Åke Sundberg ; under medverkan av Björn Ericson ; [bilder: Kalle Bergström ... ; teckningar: Johnny Ragnarsson ...].- Borlänge : Björnen

Hågård, Siv, (1999), "Kunskapslyftet krävande för biblioteken". // *Biblioteksbladet*.- Årg. 84, Nr. 3, s. 23

Häger, Olle, Norman, Jan-Hugo, Villius, Hans, (1980), *1000 år : en svensk historia* / Olle Häger, Jan-Hugo Norman, Hans Villius.- Uppsala: Bromberg

Johard Kåberg, Anna-Lena, (1996), ""Hippotek" i Gävle stadsbiblioteks bokbuss" // *DIK-forum*.- Nr. 14, s. 32

Järv, Harry (red), (1991), *Bibliotekaryrket : tradition och förändring* / Harry Järv (red) ; med bidrag av Anders Burius- Stockholm : Carlsson i samarbete med Statens kulturråd och Forskningsrådsnämnden (FRN)

Kaarle, Per-Axel, (1979), *Bokbussens personal* / Per-Axel Kaarle.- Borås.- (Specialarbete / Bibliotekshögskolan ; 1979:82)

Karlsson, Kurt, (1980)", Bokbuss ger bättre biblioteksstandard" // *Biblioteksbladet*.- Nr. 7, s. 122

Kulturbarometern i detalj (1997) : tema litteratur och bibliotek.- Stockholm : Statens kulturråd : Göteborg : Kulturrådet distribution.- (Kulturen i siffror ; 1997:1)

Kulturen i regionalt perspektiv (1998) / Statens kulturråd : [1997]. Stockholm : Statens kulturråd : Spånga : Kulturrådet distribution.- (Kulturen i siffror 1998:2)

Kulturpolitikens inriktning (1995) : slutbetänkande / av Kulturutredningen ; [illustrationer: Stina Wirsén].- Stockholm: Fritze.- (Statens offentliga utredningar ; 1995:84)

Kulturpolitik i praktiken (1993) : en översikt / teckningar: Stig Claesson.- 8., rev. uppl. : statliga kulturinsatser 1993-1994.- Stockholm : Statens kulturråd

Kulturstatistik (1987) / Statens kulturråd : 1980/1984.- Stockholm : Statens kulturråd

Kultur åt alla (1976) : betänkande / av Handikapputredningen.- Stockholm : LiberFörlag/Allmänna förl.- (Statens offentliga utredningar ; 1976:20)

Kungl. Maj:ts proposition 1974:28 (1974).- Stockholm

Krönika över 20.e århundradet (1988).- Stockholm: Bonniers

Lagergren, Mårten, (1988), *Folkhemmets framtider : en karta över välfärdsutgifter och samhällsekonomi 1985-2005 med utblick mot 2025* / Mårten Lagergren.- Stockholm : Institutet för framtidsstudier : Sekretariatet för framtidsstudier, FRN : [Allmänna förl.]

Lagerström, Lars, Winther, Ruth, (1995), "Samisk kulturbuss invigd" // Biblioteksbladet.- Årg. 80, Nr. 1, s. 25

Larsson, Mats, (1993).- *En svensk ekonomisk historia 1850-1985 / Mats Larsson.- 2. uppl.-* Stockholm : SNS (Studieförb. Näringsliv och samhälle)

Larson, Ulf, (1984), *Mobila bibliotek : hur man kan spara pengar genom att gå andra vägar / Ulf Larson.-* Borås.- (Specialarbete / Högskolan i Borås, Institutionen Bibliotekshögskolan ; 1984:22)

Liljequist, Kurt, (1999), *Skola och samhällsutveckling / Kurt Liljeqvist.- 2., [rev. och utök.] uppl.-* Lund. : Studentlitteratur

Lærum, Helge, (1989), "Kulturelt eventyrland på fire hjul" // *Bok og Bibliotek.-* Nr. 7, s. 22

Lundin, Dan, (1990), "Mobil biblioteksverksamhet" // *Ända hem till fru Nilsson, en metodutredning om uppsökande biblioteksverksamhet.- S. 165-168.-* Stockholm : Statens kulturråd

Magnusson, Lars, (1996), *Sveriges ekonomiska historia / Lars Magnusson.-* Stockholm : Tiden/Athena : Rabén Prisma

Mer än bara böcker (1998) : exempel på förnyelse av folkbiblioteken.- Stockholm: Statens kulturråd

Möhlenbrock, Sigurd, (1955), "Synpunkter på bokbussverksamhet" // *Biblioteksbladet.-* S. 446-451

Möhlenbrock, Sigurd, (1973), *Bokbussen kommer: en introduktion till verksamheten.-* Lund : Bibliotekstjänst

Möhlenbrock, Sigurd, (1980), *Förnyelse och debatt : om de svenska folkbibliotekens utveckling från 1930 och framåt.-* Lund : Bibliotekstjänst

Nationalencyklopedin (Cop. 1990) : ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd / [divisionschef och chefredaktör: Kari Marklund] : Bd 3 : [Bit-Car].- Höganäs : Bra Böcker

Nationalencyklopedin (Cop. 1991) : ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd / [divisionschef och chefredaktör: Kari Marklund] : Bd 6 : [Eu-Fredk].- Höganäs : Bra böcker

Nationalencyklopedin (Cop. 1993:1) : ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd / [divisionschef och chefredaktör: Kari Marklund] : Bd 11 : [Kil-Käff].- Höganäs : Bra böcker

Nationalencyklopedin (Cop. 1993:2) : ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd / [divisionschef och chefredaktör: Kari Marklund] : Bd 12 : [Käg-Malax].- Höganäs : Bra böcker

Nationalencyklopedin (Cop. 1994) : ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd / [divisionschef och chefredaktör: Kari Marklund] : Bd 13 : [Malay-Mönj].- Höganäs : Bra böcker

Nationalencyklopedin (Cop. 1995:1) : ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd / [divisionschef och chefredaktör: Kari Marklund] : Bd 17 : [Smy-Syrem].- Höganäs : Bra böcker

Nationalencyklopedin (Cop. 1995:2) : ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd / [divisionschef och chefredaktör: Kari Marklund] : Bd 18 : [Syren-Uga].- Höganäs : Bra böcker

Nationalencyklopedin (Cop. 1996) : ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd / [divisionschef och chefredaktör: Kari Marklund]: Bd 19 : [Uge-Vitru].- Höganäs : Bra böcker

”News and information”(1949) // *Unesco bulletin for libraries*.- Vol. 3, s. 122

Nilsson, Sven, (1984), *Vägen till kulturpolitiken : kulturen och samhällsförändringen* / Sven Nilsson.- 1. uppl., 2. tr.- Stockholm: Liberförlag.- Publica

Nilsson, Sven, (1999), *Kulturens vägar : kultur och kulturpolitik i Sverige* / Sven Nilsson.- Malmö: Polyvalent.

Norborg, Lars-Arne, (1982), *170 år i Sverige : svensk samhällsutveckling 1809-1979* / Lars-Arne Norborg.- [Solna] : [Esselte studium]

Nyman, Gunborg, (1958), ”Bokbuss i länet” // *Biblioteket och vi*.- S. 10-14

Ny kulturpolitik (1972) : [betänkande] / *Kulturrådet*.- Stockholm.- (Statens offentliga utredningar)

Orton, G. Ian J, (1980), *An illustrated history of mobile library services in the United Kingdom : with notes on travelling libraries and early public library transport* / by G. I. J. Orton.- Sudbury: Branch and mobile libraries group of the Library association

Ottervik, Gösta, Möhlenbrock, Sigurd, (1964), *Bibliotek i Sverige : vägledning för besökare, låntagare, biblioteksaspiranter* / Gösta Ottervik & Sigurd Möhlenbrock.- Stockholm : Almqvist & Wiksell

Ottervik, Gösta, Möhlenbrock, Sigurd, (1973), *Svenska bibliotek : historia, organisation, funktion : en översikt* / av Gösta Ottervik och Sigurd Möhlenbrock.- 2., väsentligt omarb. uppl.- Lund : Bibliotekstjänst.- (Sveriges allmänna biblioteksförnings handböcker ; 15)

Palmgren, Valfrid, (1911), *Förslag angående de åtgärder, som från statens sida böra vidtagas för främjande af det allmänna biblioteksväsendet i Sverige / afgifvet den 28 september 1911 af Valfrid Palmgren*. – Stockholm

Regeringens proposition 1975:20 (1975).- Stockholm.- (Regeringens proposition ; 1975:20)

Regeringens proposition 1996/97:3 (1996) : kulturpolitik.- Stockholm.- (Regeringens proposition ; 1996/97:3)

Ringdal, Nils Johan, (1985), *By, bok og borger : Deichmanske bibliotek gjennom 200 år / Nils Johan Ringdal.*– Oslo: Aschehoug

Roth, Nils, (1949), ”En månad med bokbil” // *Biblioteksbladet.*- S. 59-62

Saarinen, Heli, (1985), ”Finland, the country of Mobile Libraries” // *Scandinavian public Library Quarterly.*- Vol. 18, Nr. 2, s. 42-45

Sanfridsson, Lena, (1989), *Bokbussen och dess utvecklingsmöjligheter / Lena Sanfridsson.*- Lund

Silenstam, Erik, (1993), ”10 argument för folkbibliotek” // *Biblioteksbladet.*- Nr 6-7, s. 195

Sjögren, Inga Brita, (1960), *Centralbiblioteksverksamhetens organisation och administration : en jämförelse mellan förhållandena i USA, England och de skandinaviska länderna.*- Lund.- (Sveriges allmänna biblioteksförerings småskrifter ; 59)

”Slå vakt om biblioteken. Stockholms kulturnämnd bör avvisa de drastiska besparingsförslagen” (1992) // *Dagens nyheter* 1992-08-13, s. A02

Statens kulturråd, (1977?), *Avtal angående bokbussverksamhet.*– Stockholm

Statistisk Årsbok för Sverige : Årg. 38(1951) (1951) / SCB - Statistiska centralbyrån.– Stockholm : SCB : Örebro : Publikationstjänsten, SCB

Statistisk årsbok för Sverige: Årg. 85(1999) (1998) / SCB - Statistiska centralbyrån.– Stockholm : SCB : Örebro : Publikationstjänsten, SCB

Statlig bibliotekspolitik (1979) / [Statens kulturråd].– Stockholm

Statlig kulturpolitik i Sverige (1990), : mål, metoder och resultat : rapport till Europarådet / utarbetad av en arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet i samarbete med Statens kulturråd.- Stockholm : Allmänna förl.- (Kulturpolitik i Europa ; 2:1)

Ström, Inga, (1958), ”Med bokbuss till Norrbottens skoghuggareläger” // *Biblioteket och vi.*- S. 32-39

Sundström, Anders, (1992), ”Bokbuss kan ersätta hotat Nackabibliotek” // *Dagens Nyheter* 1992-08-14, s. D09

Svanberg, Magdalena, (1998), ”Från kulturpolitik till service” // *Statens kulturråd informerar.*- Nr. 7, s. 8-9

Svenne, Helene, (1995), *I samma gamla hjulspår? : en utredning om bokbuss i glesbygd / av Helene Svenne ; med inledning och avslutning av Kerstin Hassner ; [foton: Hans Blomkvist ...].*- Gävle : Bibliotek Gävleborg

Tengström, Emin, (1998), *Hur förändras våra livsvillkor? : en kritisk betraktelse av K-samhället, IT-samhället och kunskapssamhället / Emin Tengström.*- Stockholm : Rabén Prisma

Thurén, Torsten, (1997), *Källkritik / Torsten Thurén.*- 1. uppl.- Stockholm : Almqvist & Wiksell.- (Scandinavian university books)

Tjugo års kulturpolitik 1974-1994 (1995) : en rapport från Kulturutredningen.- Stockholm: Fritze.- (Statens offentliga utredningar ; 1995:85)

Torstensson, Magnus, (1996), *Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteksidéerna: exemplet Sverige och några jämförelser med USA.*- Göteborg : Avd. för biblioteks- och informationsvetenskap, Univ.- (Uppsatser från Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap ; 1)

Torstensson, Magnus, (1994:1), "Hallands läns landsting och studiecirkelbiblioteken" // *När boken kom till bygden : om folkrörelsebiblioteken i Halland / redaktörer: Carl-Olof Samuelsson, Magnus Torstensson ; projektledning: Roland Eliasson, Sven Karlsson.*- Örkelljunga: Settern.- S. 45-57

Torstensson, Magnus, (1994:2), "Studiecirkelbiblioteken - ett viktigt inslag i den halländska bildningshistorien" // *När boken kom till bygden : om folkrörelsebiblioteken i Halland / redaktörer: Carl-Olof Samuelsson, Magnus Torstensson ; projektledning: Roland Eliasson, Sven Karlsson.*- Örkelljunga: Settern.- S. 9-31

Torstensson, Magnus, (1998), "Varför bör folkbiblioteken fira sitt 200-årsjubileum år 1999?". // *Medlemsblad.*- Biblioteksmuseiföreningen.- Nr. 4, s. 2

Tynell, Knut, (1934), "Centralbibliotekens betydelse i statistisk belysning" // *Biblioteksbladet.*- S. 55

Tynell, Knut, (1931:2), *Den nya biblioteks författningen : Kungl. kungörelsen den 24 januari 1930 ang. understödjande av folkbiblioteksväsendet ; med inledning, förklaringar, formulär och följdföreskrifter.*- 2., tillökade uppl.- Stockholm : Norstedt.- (Sveriges allmänna biblioteks förenings handböcker ; 5)

Tynell, Knut, (1931:1), *Folkbiblioteken i Sverige.*- Stockholm: Norstedt.- (Norstedts lilla bibliotek) (Det svenska folkbildningsarbetet ; 1)

"Unesco public library manifesto" (1972) // *Unesco bulletin for libraries.*- Vol. 26, s. 129-131

"Urpremiär för bokbuss i Sverige" (1948) // *Borås Tidning* 1948-12-14, N:o. 290, S. 1, [sista sidan]

Vretblad, Åke, (1962), ">>Låntagarbuss>> i Boxholm" // *Biblioteksbladet.*- Häfte 7, s. 482

Vuxenutbildare ser på sig själva (1997) : delbetänkande / av Kommittén om ett nationellt kunskapslyft för vuxna.- Stockholm : Fritze.- (Statens offentliga utredningar ; 1996:188)

Välfärd vid vägskäl (2000): *[utvecklingen under 1990-talet] : delbetänkande / av Kommittén Välfärdsbokslut.*- Stockholm : Fritzes offentliga publikationer.- (Statens offentliga utredningar ; 2000:3)

Wahlström, Bengt, (1996), *En förändrad värld : en guide till det nya individsamhället / Bengt Wahlström.*- [Ny utg.], 1. uppl.- Malmö: Liber ekonomi

Waldner, Axel, (1932), "En tur med bokbil" // *Biblioteksbladet.*- S. 97-99

Wennberg, Bertil, (1999), *Yttrandefrihetsgrundlagen / Bertil Wennberg, Marianne Eliason, Göran Regner.*- 2., [omarb.] uppl.- Stockholm : Norstedts juridik

Wieslander, Henning, (1940), "Bibliotekens ekonomi i kristid" // *Biblioteksbladet.*- S. 294-299

Wikdahl, David, (1998:1), "Få glädjetjut över vuxna kunskapsletare" // *Biblioteksbladet.*- Årg. 83, nr. 9, s 15-17

Wikdahl, David, (1998:2), "Kunskapslyftet: en bakgrund" // *Biblioteksbladet.*- Årg. 83, nr. 9, s. 14

Yrlid, Rolf, (1994), *Litteraturens villkor / Rolf Yrlid.*- 3. uppl.- Lund: Studentlitteratur

Åberg, Alf, (1992), *Sveriges historia i fickformat / Alf Åberg.*- 3. Uppl.- Stockholm : Natur och kultur i samarbete med Svenska museifören. och Historiska museets bokklubb Yggdrasil

Östbom, Bengt, (1994), "Postbuss blev bokbuss" // *DIK-forum.*- Nr. 2, s. 24

Östling, Gösta, (1949), "Bokbuss i Borås" // *Biblioteksbladet.*- S. 13-14

Elektroniska källor

Bokbuss

<http://www.gnesta.se/bokbuss.htm>

Upprättad 000924

Bussfilen - SABs kommitté för bokbussar och landsbygdsfilialer

<http://www.sab.se/kom/buss>

Upprättad 000924

lbrapporter

<http://www.kur.se/lbk/lbrapporter/unesco.html>

Upprättad 000918

Rapport på svenska

<http://www.ljusdal.se/kultur/rapport.htm>

Upprättad 000918

Rehm, Fred, Mobil biblioteksutveckling i Västra Götaland

<http://www.sab.se/kom/buss/vgvision.htm>

Upprättad 000918

Statistiska centralbyrån : 1

http://www.scb.se/befovalfard/levnadsfo...n/centrala_indikatorer/ulf/ulf91_04.a

Upprättad

000114

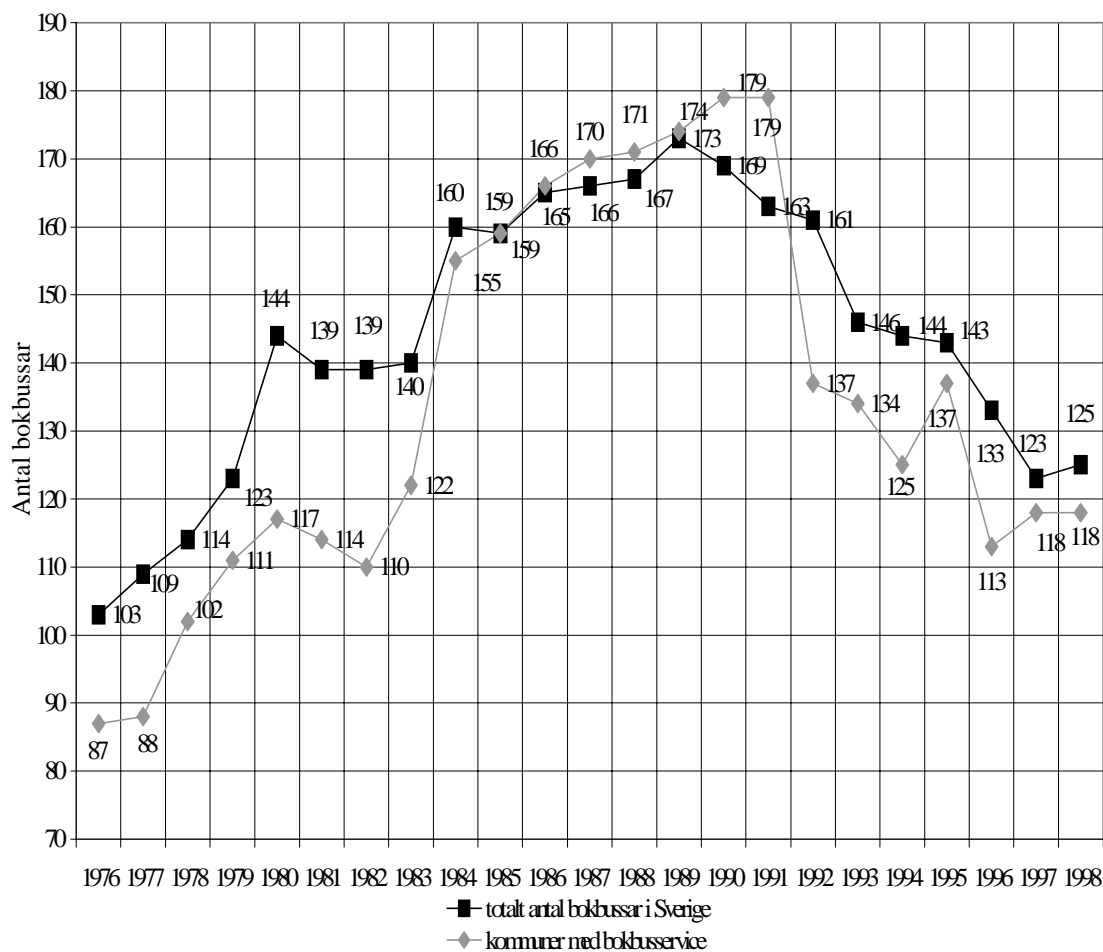
Statistiska centralbyrån : 2

http://www.scb.se/befovalfard/levnadsfo...n/centrala_indikatorer/ulf/ulf92_01.a

Upprättad 000117

Bilaga 1

Sammanställning av bokbussverksamheten i siffror 1976-1998

(Folkbiblioteken, 1977, s. 125. Folkbiblioteken, 1978, s. 97. Folkbiblioteken, 1979, s. 81. Folkbiblioteken, 1980, s. 71. Folkbiblioteken, 1981, s. 75. Folkbiblioteken, 1983, s. 75. Folkbiblioteken, 1984:1, s. 61. Folkbiblioteken, 1984:2, s. 61. Folkbiblioteken, 1986:1, s. 71. Folkbiblioteken, 1986:2, s. 65. Folkbiblioteken, 1986:2, s. 65. Folkbiblioteken, 1988, s. 71. Folkbiblioteken, 1989, s. 61. Folkbiblioteken, Cop. 1990, s. 61. Folkbiblioteken, Cop. 1992:1, s. 65. Folkbiblioteken, Cop. 1992:2, s. 61. Folk- och skolbiblioteken, 1994:1, s. 71. Folk- och skolbiblioteken, 1994:2, s. 67. Folk- och skolbiblioteken, 1995, s. 69. Folk- och skolbiblioteken, 1996, s. 69. Folk- och skolbiblioteken, 1997, s. 69. Folk- och skolbiblioteken, 1998, s. 67. Folkbiblioteken, 1999, s. 61)